XS .V23
581.948.5
Sv.25

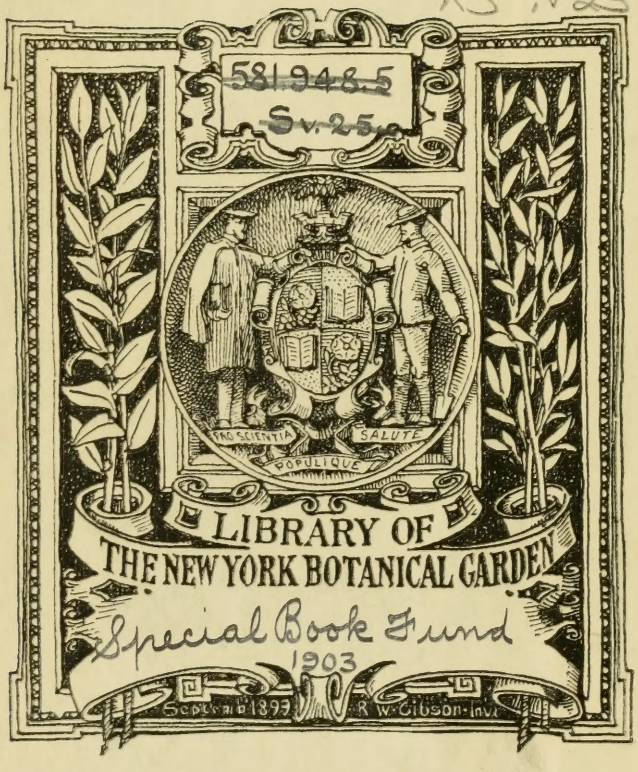

SVENSK BOTANIK,

UTGIFVEN

AF

J. W. PALMSTRUCH,

MED TEXT FÖRFATTAD

AF

O. SWARTZ.

SJETTE BANDET.

LIBRARY
NEW YORK
BOTANICAL
GARDEN

Med Konungens nådigste Privilegium.

STOCKHOLM,
Tryckt hos Carl Delén, 1809.

X5
.V23
v.6
1809

361.

Beata M. Iserhjelm del.

J.W.P. sc.

LIBRARY
NEW YORK
BOTANICAL
GARDEN

361.

FAGUS SYLVATICA.

Bok-Träd. *Bök.* På F. *Pöökki.*

Löfbladen äro eggrunda och nästan helbräddade.

Linn. Fl. Sv. p. 345. Cl. 21. Monoecia. *Polyandr.* — *Lilj.* Sv. Fl. s. 294. Kl. 13. Samkulle. *Åtskilde.* — *Linn.* Skånsk. Res. s. 53. — *Retz.* Fl. Scand. s. 247. — *Du Roi* Harbk. Baumzucht. s. 270. — *Burgsdorfs* Geschichte nützl. Holzarten.

Fastän Ek och Björk, för deras nytta, äga främsta rummet bland Nordens Löfträd, torde likväl Boken, i skönt och resligt utseende, kräfva företrädet framför alla andra. Likasom de förstnämde, har den sitt rum i samma naturliga ordning, eller ibland de *Hängblomstrige* (Amentaceæ pl.). Könen sitta åtskilda, men framkomma ofta ur samma knopp (Gemma) ehuru burne på särskilta blomskaft. Slägtmärket består deri att Hanblommorna äro många sammansittande i ett klotrundt hänge eller blomhufvud, och inom ett klocklikt 6-delt blomfoder innesluta 8-12 ståndare. Honblommorna, på lika sätt förenade, men färre, ha äfven ett 6-delt blomfoder ofvanför fruktämnet som har 3 rum och bär ett 3-delt stift. Frukt-kapseln beklädes med mjuka piggar och hyser 2—3 trekantiga Nötter.

Trädet, som vexer ofta till den ansenligaste höjd och tjocklek, har bålen betäckt af en slät och jemn bark. Kronan är lummig af utbredda grenar hvilka prydas af de skönt grönskande bladen, som äro ovala, något hvassa, vågiga, ibland, fast otydligt, sågtandade, glatta, ådriga, och de yngre i kanten och på skaftet finhåriga. Så snart dessa utvecklat sig, framkomma Han- och Honblomstren i Maj ur bladvecken, hvar för sig förenade i små hufvuden (capitula), burna på håriga skaft kortare än bladen. De förra äro alltid talrikare, antingen för sig sjelfva högre upp på grenarne eller tillhopa med ett enda honblomster, som upplyftadt på tjockare stjelk blir qvarsittande då de andra affalla. Hvar enskilt Honblomma omgifves af långa, smala håriga fjäll, och då fruktämnet utvexer, förvandla sig de håren som förut betäckt det, i mjuka piggar, för att beklæda kapseln som mogen öppnar sig, när frost-nätterne om hösten infalla, i 4 skal, för att utsläppa de 3-kantiga, mörkbruna nötter den inneslutit.

De vidsträckta trakter i Södra Sverige som äro och ha varit med detta Trädslag bevuxne, göra dess börd såsom (åtminstone länge) inhemsk, förmodl. ostridig, ehuru det öfver 58 graders polhöjd, hos oss, icke lika lätt fortplantas. Emedlertid finnas trefliga planteringar af Bok ännu nordligare, såsom i Upland och Vermland.

MAY 6 1903

Fagus sylvatica.

Som Virke betraktadt är Boken icke att jemföra med Eken eller äfven Björken, ty trä-ämnet är skört, då det blifvit gammalt och torrt. Till byggningstimmer duger det icke, såsom ömtåligt för luftens ombyten och åverkan. Liksom Al, förtäres det af mask på betäckta och fuktiga ställen, men är deremot tjenligt under jord, såsom till Pålverk m. m. Fäldt i början af sommaren och lagdt någon tid i vatten, samt sedan torkadt, som det sker i England, skall det få mer varaktighet, och äfven då kunna brukas till kölar på fartyg. Ännu icke fulltorrt efter fällningen, är det ett godt slöjdvirke, dock sämre än Björk. Skånska Allmogen använder det till sina åkerredskap, tunnstäfver, byttor, spinnrockar, väfstolar, bordfötter m. m. och i följe af egenskapen att lätt klyfvas, göres deraf allmänt, bokpermar, värjbaljor, askar och lådor. Såsom bränsle är det särdeles värmande och ger mycket aska, hvaraf en god pottaska tillverkas. Färskt löf och spädare qvistar förtäras af boskapen, hvarom de ofredade ställen vittna, der gamla träd likna låga och klippta buskar. Barken torde ock kunna passa till Läderberedning, äfven som bruna färger deraf vinnas efter föregången betning af godset. I torra och varma somrar ger Boken ymnigt ållon, särdeles de träd som stå glest och der läget är något fuktigt, dock icke vattensjukt. De äro en förträfflig föda för svin, hvarigenom mycken säd bespares. Ensamt förtärde, göra de dock fläsket löst och odrygt. I smak likna de något kastanier och kunna ätas rostade, men göra ett slags rusighet som ock märkes hos de på bokskogen gående Svinen, äfven till den grad att göra dem ursinniga. En olja kan pressas af något förut torkade Bokållon, hvilken färsk luktar vidrigt, men förbättras snart om den förvaras i glas eller stenkärl, och kan då brukas till mat För öfrigt duger den till Lampor, Såpkokning, m. m. Kakorna efter pressningen tjena så väl för kreaturen som malna till mjöl och detta blandadt med det af säd, för de fattigare som ett godt brödämne.

Boken vexer bäst i lerblandadt grus och fuktig lera, men tål sällan andra träd och buskar inom sin skugga. Gräsvexten förtages ock derigenom. Den skjuter dubbelt fortare än Ek, men blir icke så gammal. Dock uppnår den, i fred lemnad, visst ett par århundraden (hvarom Apostla-Boken på Omberg vittnar). I höjd hinner den till 40-50 alnar, och fordom såg man Bokar af 6 alnar i omkretsen. Genom ållon fortplantas trädet med lätthet efter de goda anledningar, som, bland andra, Prof. *Retzius* uppgifvit. Till plantering af höga häckar är boken äfven så mycket tjenligare, som de bli täta, gamla, härdiga; och kunna lätt agas och putsas, ehuru löfvet på sådana ej affaller förrän den följande våren; men läget bör vara skyddadt för häftigare och kallare vindar. Topphuggning lida icke dessa träd, emedan de genast då af röta angripas.

Tab. — En blommande gren efter nat. af Fru *B. M. Iserhjelm* tecknad och benäget meddelad utgifvaren. — a. en honblomma med fjällen. — b. en blomfoder-flik — c. ett fjäll. — d. stift och märke. — e. en hanblomma, alla förstorade. — f. fruktkapseln. — g. 2 nötter, den ena tvert afskuren. — i nat. storlek.

ORCHIS SAMBUCINA.

Fläder-Orkis.

Rotknölarne äro nästan fingerlikt delta och räta. De *yttre kronbladen* vid sidorna tillbakaböjda. *Läppen* är framtill bred, fintnaggad och 3flikig: den medlersta fliken ofta urnupen och *Sporren* konisk, litet kortare än fruktämnet; *blomskärmarne* äro af blommornas höjd. —

Linn. Fl. Suec. p. 312. Cl. 20. Gynandr. *Digyn.* — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 256. Kl. 10. Tvätydige Enqvinn. (Orchis mixta) *Swartz* i Vett. Akad. Handl. 1800 p. 207. (Gynandr. Monandr.).

Svenska Flora äger många arter af detta vackra slägte, men de äro icke alla lika allmänna. Ibland de sällsammare är äfven denna, hvilken man träffar t. ex. på några fuktiga bergshöjder kring hufvudstaden, såsom i Mariebergs och Rörstrands trakterne. Det är anmärkningsvärdt, att den blommar tidigare än andra Orkider, neml. i slutet af Maj, äfven som, enligt Dr. *Wahlenbergs* uppgift, den Gottländska *Kärr-Orkis* (O. palustris Jacq.) kommer ibland de senaste på året. Vår Fläder-Orkis har delta Rotknölar, ehuru sällan i mer än 2 klufna fingrar som icke utspärra, utan gå rätt ned. Örtstjelken är ungefär qvarters lång och trind, besatt med 4-5 än bredt lansettlika, än aflånga och nästan trubbiga blad, blekgröna och utan fläckar. Blommorna, 7-12, formera ett aflångt ax vid den kantiga toppen af stjelken, åtskilda af smala blomskärmar, lika höga med dem, och med bakböjda kanter vid basen. Blomkronorna förekomma än blekt purpurröda, än hvitgula; deras yttre kronblad äro vidöppna, och de på sidorna alldeles bakvikta, medan de inre förenas till hvalf öfver köndelarne. Alla äro trubbiga i toppen. Läppen nästan hjertformig mot fästet, är bredare framtill och delad i 3 grunda och fint naggade flikar, af hvilka den medlersta ibland finnes urnupen och beströdd med några mörkare punkter. De på sidorna äro nedböjde. Sporren tjock och konisk, är ofta också i ändan urnupen, och hinner knappt till fruktämnets längd. Blomman har en egen lukt, som liknar den

af fläder. Utom färgen upptäckes ingen specifik skillnad emellan de gul- och rödblommiga ståndеn, men vi tro de sednare verkligen skilda från *Orchis incarnata* Fl. Sv. hvilken somlige gissat böra dermed förenas.

Som nyttan af Orkis-rötterne är förut flera gånger omnämd, är öfverflödigt att å nyo upprepa den; och som de på denna art äro temligen stora, skulle de äfven kunna användas på lika sätt som flere af de förra.

Tab, — Ett stånd af vexten, samt roten i naturlig storlek. — a. En blomma. — b. Läppen särskilt förstorad.

b
a
c
JWP. del. et sc.

HERACLEUM Sphondylium.

Vanlig Herakel. *Björnfloka. Hundloka. Harkummin. Qvesgräs. Täpperot.*

Allmänna bladskaften äro tredelta. *Bladen* parbladiga och *småbladen* partaggade, inskurna och sågtandade. Alla blommorna i umbellen äro likformiga, utan strålkant.

F. *Linn.* Fl. Suec. p. 88. Cl. 5. Pentandria *Monogynia.* — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 116. Kl. 5. Femmänningar Tvåqvinnade. — *Retz.* Fl. œcon. s. 294. — *Gmel.* Fl. Sib. 1. p. 214. — *Chappe* Voy. en Sibérie 2. p. 364. — *Vicat* sur la plique polonoise p. 56. — *Essens* Anleit. s. 3. — *Murr.* App. Med. 1. p. 256. — *Brancæ* Ursinæ (perperam) *Hba.* Pharm.

Ganska få Umbellater kunna misskännas till hvilken naturlig ordning de höra. Men ju större deras inbördes likhet är, desto svårare blifva deras slägtmärken utstakade. Dessa hämtas hos nämde vexter i synnerhet af fruktens skapnad, samt blommornas och svepets olika förhållande. Hos Heraklerne är frukten oval, hopkramad, urnupen, strimmig och i kanten nästan hinnaktigt utvidgad. Blomflockarne finnas hos några med, hos andra utan strålblommor. Kronbladen äro hjertlika och inböjda, och svepet snart bortfallande. Vår inhemska allmänna art, som tillegnar sig denna karakter, finnes ofta vexande vid gärdesgårdar, åkerrenar, bergsidor och sidländta ängar. Roten, 2-årig (knappt mera) och tapplik, går djupt ned i jorden. Stjelken styf och upprätt, får mer än fingrets tjocklek, blir par alnar hög, kantig, räfflad, sträfhårig samt grenar sig. Bladskaften, som nedtill hafva anvuxna, utsvällda, håriga stipler, äro 3:delta, med parbladiga blad, ofta half aln långa, och partaggade småblad med inskurna sågtandade flikar, ofvanpå släta men inunder finludna. Umbellerne, som bli mer än 3 tum breda, äro ofvanpå jemna samt deras gemensamma och enskilta svepen lansettlika, fastän de merendels snart bortfalla. Alla blommorna ha lika form, utan att större finnas i kanten af umbellerne, och äro till färgen gulgröna, samt deras kronblad af ofvananförda skapnad. Vexten börjar att blomma före Midsommaren och fröna mogna i Aug., mycket platta, släta och med 3 märkliga nerver å ömse sidor.

Heracleum Sphondylium.

Denna Herakelart och förmodligen flere af samma slägte, äro ibland de Umbellater som hysa skärpa, hvilken troligen har sitt säte i de yttre delarne eller barken. Ty om ett färskt stycke af stjelken lägges på bara huden, inflammeras den och sår uppkommer. Boskapen synes likväl utan fara förtära vexten; dock ätes den mera begärligt af kaniner. Emedlertid anmärker *Gmelin* att, om Kamschadalerne, som äta de rå stjelkarne som en läckerhet, icke aktsamt skala dem med tänderne, få de blåsor på läpparne och tandköttet. De bruka också att upphänga de skalade bladstjelkarne bundne i knippor och derefter utbreda dem för att torka, då ett sockerlikt mjölämne utvittrar, hvilket sedan, under stjelkarnes skakande i säckar, affaller, och i klimp hopsamlas. 8 lod sådant socker säges erhållas från 2 pund stjelkar. Ryssarne bränna också brännvin af sådana, och hvilket säges öfverträffa det af säd. Men brändt på oskalade stjelkar, skall det göra qval, yrsel och förskräckelse. Andre påstå att roten hyser mer sockerämne, och att mer spiritus kan derur vinnas, neml. 3 kannor på 100 marker. Af sockermjölet tillredes äfven en mycket rusgifvande dryck och ett mjöd brygges på stjelkarne med tillägg af Siberiska Tallkottfrön. (P. Cembra). I Lithauen brukas dagligen en tillredning af vexten. Den kallas *Barscz* och fås genom tillsats af surdeg och vatten, och blir medelst jäsning en syrlig soppa hvari rofvor och kött kokas. Tatarerne nyttja ock stjelkarne som födämne, men kokta, och i Lüneburg blanda Landtfolket de färska bladen bland grönkål.

Flere äldre Läkare ansågo Herakeln såsom specifikt medel för den så kallade Polska martofvan, och detta har gjort bruket så allmänt på de orter der denna krämpa är mest gängse. Andre nyare ha nekat medlet dess föregifna verksamhet, kanske lika litet värdt förtroende som i Rödsot, för hvilken *Täpperoten*, efter von Linnés intyg, varit mycket använd i trakten kring Ystad i Skåne.

Orätt har bruket af denna under namn af *Branca Ursina* blifvit infördt på Apteken. Misstaget härrörde från likheten af bladen på den rätta, som är *Acanthus mollis*, hvars blad och rot äro, liksom kattostens, slemmiga och uppmjukande och lika brukbara, hvilket icke kan tilläggas Herakeln.

Tab. — En del af ett örtens blad samt toppen af umbellen i naturlig storlek. — a. frukten.

a
b
c
d
e
J.W.P. delin.c.

GLOBULARIA VULGARIS.

Allmän Klotblomma. *Berg-skrabba.*

Har Örtstam, hvarå de öfra bladen äro lansettlika, och de vid roten aflånga och i spetsen 3-tandade.

Linn. Fl. Sv. p. 41. Cl. 4. Tetrandria Monog. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 60. Kl. 4. Fyrmänningar. 1-qvinn. — *Linn.* Öland. o. Gottl. Res. s. 65. 193. 228. — Globulariæ folia *Pharm.*

Växter med sammansittande blommor (Aggregatæ) och de med sammansatte (Compositæ) tyckas vid första påseendet likna hvarandra genom deras gemensamma blomfoder och blomfäste; men begge äro ganska åtskilde, högst naturliga ordningar, ehuru deras väsendtliga karakterer icke kunna utstakas. Hos största delen af de förra finnas emedlertid alla småblomstren fullkomliga med blomfoder och blomkrona (completi), och ståndarnes knappar äro alltid särskilte. Klotblomme-slägtet är af denna beskaffenhet, men till skillnad från sina närmaste fränder, såsom Vädd och Kardslägtet, sitter frukten eller fröet icke under blomman, utan omgifves af densamma. Den art af klotblommor som här anföres, är i sitt slägte allmännast, ehuru sällsam inom gränserna af Sverige. Det är endast Ölands och Gottlands kalkflisor som hos oss gynna dess växtlighet. Ofta ur springorna af den ofruktbara klippan framtränger från en träaktig, mångårig rot en enkel rak örtstjelk af 1—2 qvarters höjd. Rotbladen sitta roslikt förenade, stjelkade och utbredda, till skapnaden aflånga och i toppen tretandade, för öfrigt helbräddade och släta; de öfra deremot sitta om hvarandra fästade vid stjelken, liksom smala och lansettlika fjäll. En enda gemensam blomma, nästan klotformig, men stundom plattad, framkommer i toppen, i Juni. Blomfodret består af många, likstora fjäll och omger ett stort antal af småblommor, hvilka, sittande på det kupiga fästet, ha hvar sitt lilla blomfoder upptill ojemt och hvasst 5-tandadt, och innesluter en äfven så pipig blomkrona med brämet deladt i 2 läppar, hvaraf den öfra är kortare och 2-klufven, och den nedra tredelt i längre och liklånga flikar. Ståndarne ha nästan dessas längd, äfven som pistillen. Egentligt fröhus finnes icke, utan de

enskilta blomfodren, sittande på blomfästet och åtskilde af små fjäll, innesluta hvardera sitt ensama, egglika frö.

Hela blomman är rätt vacker för sin nätta form och lifliga blå färg. För sin sällsamhet skulle den pryda blomster parterren, äfven så väl som Tusenskönan och många andra. Hos bladen röjes någon beska, och har örten fordom blifvit räknad bland de sårläkande, hvarföre den också funnits på Apteks-listan; men lemnat sin plats åt mer förtjenta.

Tab. — Visar hela vexten tecknad efter naturen på Gottland af Herr Ryttm. *Palmstruch.* — a. det gemensamma blomfodret och blomfästet i nat. storl. — b. en blomma med enskilt blomfoder och blomkrona. — c. en af kronflikarne. — d. blomfodret ensamt. — e. pistillen. — alla förstorade.

MELICA CILIATA.

GRUS-SLOK.

Blomvippan är i axform hopdragen. *Blomfodret* omfattar 2-4 blommor, och det *yttre blomkron-skalet* af nedersta blomman är i brädden hårigt.

Linn. Fl. Suec. p. 26. Cl. 3. TRIANDRIA Digyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 58. Kl. 3. TREMÄNNING. tvåqvinn. — *Linn.* Öl. och Gotll. Res. s. 57. 290. — Skånsk. Res. s. 117. — *Retz.* Fl. œcon. s. 449.

Jemföres denna sällsynta Gräsart med de föregående (n. 354) af samma slägte, tyckes ett olika utseende göra öfverensstämmelsen dermed något tvistig. På magra och torra hedar, helst kalkartad jordmån, vexer den på få ställen i Sverige t. ex. Öland och Gottland, och vid Vidsköfle i Skåne, icke sällan bland enbuskar i sällskap med *Piphvenen* (n. 96.), liksom i små tufvor med täta, långa, trådiga hårrötter, dock icke särdeles gräsrikt. Strået blir ända till alnshögt och trindt med nästan släta baljor och blad. — Blomvippan utskjuter i Juni, i början ganska smal, men blir yfvigare, dock, ehuru verkligen grenig, mest alltid som ett ax hopdragen. Blommorna ha en ljusgrön, men omsider hvitaktig färg. Deras blomfoderskal äro bara, fastän nervfulla, och omfatta vanligast 2 blommor, men stundom 3 och äfven 4 skiftevis sittande och på hvar sina korta stjelkar liksom i ziczac upplyftade. Den första blomkronans yttre skal är 2 gånger större och hvassare än det inre, utanpå med finsågade nerver och dessutom i brädden rundtomkring med långa, utstående ljusa hår, saknade så väl på inre blomskalet som på de öfriga blommorna, hvilka äro merendels trubbiga. Ståndare och pistiller träffas också sällan, utom i den nedersta och största blomman; likväl upptäckes någon gång antingen de förre eller sednare hos de mindre. I detta afseende, så väl som i flertaligheten af de inre blommorna afviker *Grus sloken* således från slägtets karakter. Efter blomningen öppna sig blomskalen, då, af de utspärrande hären, hela vippan synes mjuk och luden; och genom detta ludd befordras frökornens kringspridande.

Melica ciliata.

Ehuru denna är ingen gräsart att till odling rekommendera, såsom mindre bördig och ej af den lenhet som andra välkända, kan den ändå icke frånkännas egenskapen af ett passande boskapsfoder, äfven duglig för fåren, som på samma trakter finna deras vällust på betet af fårsvingeln.

Tab. — Ett stånd af gräset tecknadt efter nat. — a. ett blomster som inom blomfoderskalen innesluter 2 blommor. — b. ett blomfoder särskilt. — c. den nedersta blomkronan frånskild. — d. yttre blomkron-skalet sedt bakpå. — e. 2:ne af de inre eller öfra blommorna. — f. den sista särskilt med sina 2 skal. — g. en gren af vippan i nat. storlek.

366.

J. W. P. del. et. sc.

366.

OSMUNDA REGALIS.

KUNGS-OSMUND. *Safsabuske.*

Stambladet är dubbelt parbladigt, och förbytes i toppen till en trefalt sammansatt *fruktspira.*

Linn. Fl. Suec. p. 369. Cl. 24. CRYPTOGAMIA. Filices. — *Lilj.* Sv. Fl. s. 385. Kl. 16. LÖNNGIFTE. Ormbunkar.—*Linn.* Skånsk. Res. s. 40. — *Swartz* Synops. Filic. p. 160. — *Retz.* Fl. œcon. s. 481.

Ormbunkarne, denna utmärkta familj bland vexterna, tillades af några gamla örtkännare namnet *Epi-* eller *Hypophyllospermæ,* eller vexter som bära sin föredning på bladens frånsida. Ehuru denna benämning, oaktadt ändå icke exclusift användbar för ormbunkar allena, väl besannades hos största delen af dem, så visar, utom andra, Osmundslägtet ett tydligt undantag, helst de för blommor eller frukt ansedde delar bäras liksom särskilta från stambladet, eller åtminstone icke på dess yta. Men denna olikhet är icke den vigtigaste hos detta slägte. Vid föreställandet af några Ormbunkar tillförene i detta verk (N:o 37. 51. 90. 143. 181. 306.) visas den märkvärdiga ledfulla ring (gyrus), af hvilken frökapslerne omgifvas och som, spänstigt uppsprungen, ojemt itusliter dem. Så förhåller det sig hos de fleste af dessa alster, och detta har gifvit anledning att förena dem under namn af *Gyratæ,* eller hvilkas kapsler äro med en tydlig ring försedda. En sådan saknas deremot hos Osmunderne och andra med dem beslägtade. Dessas kapsler visa blott ett ofullkomligt tecken dertill och öppna sig ordentligt i 2 hophängande skal (valvulæ) liksom med en springa, och kallas derföre samtligen *Spurie Gyratæ* eller *Rimatæ.* Vid indelningen af Ormbunkarne, redan en af de talrikare flockar i Vextriket, kan örtkännaren icke umbära dessa hufvudmärken, äfven så litet som de böra undgå hans uppmärksamhet.

Den Osmund-arten som här förekommer tecknad, (den enda Svenska Ormbunken af sednare afdelningen) är vida skild från en allmännare och oriktigt med samma slägte parad art (Osm. Lunaria L. Botrychium Sw.). Den förstnämde finnes vexande hos oss på några få ställen endast, såsom på Billingen i Vestergötland; i Skåne vid Lillö,

Osmunda regalis.

och i Småland nära Virestad och Mortorp, gemenligen vid å- och strandbäddar. Roten är, som hos de större Ormbunkarne, mycket tjock och köttig fastän hård, från hvilken många stamblad uppstiga sent om våren och knippevis; de äro af 2—6 qvarters längd, icke olika unga Askträds telningar, nedtill halfrunda och dubbelt parbladiga, af bredt lansettlika, släta, lifligt gröna, ofta finsågade småblad, än rundade vid basen, än liksom hjertformiga, eller ock delta i en rundad flik vid yttre sidan. De öfre grenarne af det gemensamma stambladet förvandla sig i sammansatta fruktspiror, på hvilka frökapslerne sitta i små runda, skiftevis åtskilda knippen hopgyttrade. De greniga spirorna ända sig stundom med ett litet blad, vid hvars sidor äfven spridde kapsler upptäckas, till någon likhet med somliga Ormbunkar af den första flocken. Kapslerne äro alla med en liten fot försedda, nästan så stora som Senapskorn, i början gröna, men omsider rödbruna, nätlikt ådriga, och öppna sig ändtligen till hälften, längsefter på ena sidan, och visa, under synglaset, öfverst och baktill en liten knöl med några på tveren gående strimmor, eller ämne till en del af en ring. Inuti fyllas dessa frögömmen med oändligt fina frön, som mot hösten utfalla.

Redan i 300 år har denna Ormbunke burit sin Kungliga titel, för de egenskaper man fordom trodde den äga *). Roten ansågs som sårläkande, äfven nyttig för Bråckskador, underbart drifvande af stockad blod efter fall och stötar, med mycket annat, som man sedermera, och tvifvelsutan billigt förgätit; likväl har den i sednare tider, som det påstås, i Schweiz gjort uppseende såsom verksam Medicin för Engelska sjukan (Rachitis). Skulle detta bekräfta sig, så hade man att fägna sig ännu ytterligare af ett vigtigt Läkmedel ur Ormbunkarnes familj. Kunde gräset i mängd samlas, vore det säkert dugligt ämne till stoppning i gröfre sängkläder.

Tab. — En del af stambladet med dess förädling, tecknadt efter lefvande ex. i Berg. Trägården. — a. En mogen frökapsel särskilt, och mycket förstorad.

*) «*Regiis* & præclaris viribus.» *Lobel. Clusius.*

367.

SALIX HERBACEA.

Dverg-Pil.

Löfbladen äro cirkelrunda, sågade, å ömse sidor glatta samt nätådriga. *Roten* och *Stammen* är krypande och grenig.

Linn. Fl. Suec. p. 349. Fl. Lapp. s. 355. Cl. 22. Dioecia. *Diandr.* — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 304. Kl. 13. Samkulle. — Åtskilde.

Minst af alla inhemska Trädslag (som v. Linné kallar honom), kan denna Pilart anses for en verklig motsats till den Jätten bland dem, hvilken nyss (n:o 356) blifvit beskrifven. Dverg pilen är allman, högt på de örsliga fjällen, från Dalarne ända genom Lappmarkerne, buskartad, med djupt gående, krypande och fördelt rotstam, hvars grenar ofvan jord äro ofta knappt mer än tums långa, endast med några blad försedda. På lägre och grasvuxna fjälltrakter blifva de stundom något längre. De äldres bark är svartbrun, men årsskottens rödaktig och helt slät. De kortskaftade bladen, allmännast cirkelrunda, urnïupta vid basen och i toppen, finnas stundom eggrundare: de största knappt half tum breda. I kanten äro de finsågade och täckt nätådriga på den å ömse sidor glatta och liflgt grönskande ytan. Inga bladfjäll synas, utan blott nästa årets bladknoppar bredvid bladskaften. Helt små blomhängen sitta ensamma i ändan af grenarne, med blommor, efter slägtets art, till könet åtskilda på särskilta buskstånd. Hängfjällen äro trubbiga, i kanten finhåriga, men för öfrigt släta och brunfärgade. Hannknapparne äro gula, men fruktämnet rödaktigt. Pistillens märken äro dessutom tvådelta. På Hanblommorna upptäckas, utom den vanliga Håningskörteln, 2 smärre fjäll vid basen af ståndarne inom det nämde större. Det hvita och korta frödunet som omgifver fröet, fästes icke upptill som en krona, utan ganska löst under detsamma.

Ehuru frökapseln är vanligtvis slät, har likväl Prof. *Liljeblad* funnit en afart vid Torne järvi i fjällen med hvitludna fröhus, samt bladen litet spetsiga och knappt märkligt sågade i kanten.

Det är snarare för att visa det förvånande afbrottet i vexten emellan andra träd och denna pyssling, då vi nu

framställa den, som äfven äger många resliga fränder, såsom i Sälgen och andra Pilarter, än att kunna uppge någon känd hushållsnytta af den samma.

Tab. — föreställer ♂. ♀. ett stånd af hvardera könet i nat. storlek — a. en hanblomma. — b. en Honblomma — förstorade. — c. Pistillens märken, ännu större gjorde. — d. en frökapsel i nat. storlek. — e. fröet med dunet, förstoradt.

IMPERATORIA Ostruthium.

Mästerrots-ört. På F. *Ylimäinen-yrtti.*

Bladen äro dubbelt trebladiga (triternata), hvasst sågade och inskurna. *Bladskaften* omfatta stjelken, hinnaktigt utvidgade vid basen.

Linn. Fl. Sv. Append. p. 464. Cl. Pentandria. Digyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 125. Kl. 5. Femmänningar 1-qvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 526. — *Murray* App. Med. 1. p. 254. — *Pharm.* Imperatoriæ Radix.

Egentligen fjällvext, träffas den i synnerhet på sådana trakter i Schweitz och Österrike, men säges äfven verkligen finnas vild inom Dalarne vid fjällen i Lima, hvilket icke är orimligt, då Severyggen har flera alster gemensamma med Schweitziska Alperna. Mästerrots-örten visar genast sin slägtskap mad Umbellaterne, bland hvilka de nemligen, som hafva alla blommorna i umbellen fruktsamma, densamma urskiljes genom *sina inböjda och urnjupta samt likstora kronblad, och genom frukten som är helt rund, något hopkramad och kantad, men midtpå kupig med* 3 *upphöjda ränder.*

Rötterne vexa flera tillsammans, horisontelt; de äro perennerande, tjocka, trinda och knöliga samt utmärkte med ringar, från hvilka många fina trådar utskjuta. Örtstjelkarne, 2 3 qvarter höga, stå upprätta, odelta, trinda, strimiga och bara. De nedersta bladen äro längre stjelkade än de öfre, och dessa skaft utvidgas vid basen liksom i uppblåsta stipler som omfatta stjelken. Bladen äro dubbelt trebladiga, qvarterslånga. Småbladen äro nedtill förenade, och det medlersta af dem störst, men alla mer och mindre aflånga, hvassa och i kanten skarpt sågade och äfven inskurna, på ytan alldeles bara. De öfversta bladen (floralia) sitta icke sällan midt emot hvarandra. Blomflocken, som framkommer i toppen af stjelken, är stor, platt utbredd med många strålar utan gemensamt svepe, men under de smärre blomflockarne finnas några få hårlika blad. Blommorna äro ganska talrika, alla fruktbärande, stundom rödletta och likformiga med aflånga kronblad, hvilkas spetsar något inböjas. De framkomma i Juni och Juli, hvarefter den ofvanbeskrifne frukten tillskapas.

Imperatoria Ostruthium.

Sjelfva örtståndet ätes grönt, af boskapen, ehuru bladen ha en stark lukt då man krossar dem. Men det är i synnerhet roten, grå utanpå och hvit inuti, som utmärker sig så genom lukten som genom en varmstickande, aromatisk, fast icke behaglig smak på tungan; färska rotens saft är också mycket skarp. Det var derföre icke underligt att man, längre tillbaka, trodde roten vara, som Läkmedel, gagnelig, såsom i dekokt för njursten och stranguri; högst förträfflig (divinum remedium «*Hoffm*). vid kolik och väderspänningar; i pulver för envisa qvartaner, der äfven Kinabarken felslagit, och äfven pulvret blandadt med det af Anis, kallades specifikt för paralysi i tungan, hvarvid en half drakma hvar gång förordnades. Strödt i orena sår, skola de derigenom renas. På landsbygden har roten här och der vunnit förtroende som magmedel, torr tuggad, äfven i pulver gifven åt Barn för maskar. Allmännast användes den likväl till Medicin för kreatur såsom Hästar och Kor, då de efter utseendet sjuka, rata födan. Mästerroten ingår också alltid i sådana blanningar.

I Trägårdar på Landet förtjenar den derföre väl sitt rum, och planteras utan svårighet blott med färska stumpar af roten, om hvars varaktighet man ej må tvifla, endast platsen icke är för torr, stenbunden eller alltför öppet belägen.

Tab. — Öfre delen af vexten blommande samt ett rotblad jemte roten, i nat. storlek. — a. *ett frö.* — b. ett sådant förstoradt. — c. på kanten sedt.

J. W. Prid. e. p.

CAMPANULA Rapunculoides.

Krypande Klockört. *Oäkta Rapunsel.*

Rotbladen äro aflånga och nästan hjertlika: de högre upp äro utan skaft, lansettformiga. *Stjelken* grenar sig ofvan den mycket krypande roten. *Blommorna* sitta spridda i en rak klase, men åt en sida, lutande, och med tillbaka böjda *Blomfoder.*

Linn. Sp. pl. p. 234. Cl. 5. Pentandria. Monog. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 95. Kl. 5. Femmänn. enqvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 139.

Ursprungligen från de torraste ställen i Schweitz och Österrike är denna väl icke Svensk inföding, men har likväl nu som sådan förvärfvat sig besittningsrätt flerstädes utom Trägårdarna och blomster-parterren, der den, kanhända, icke med afsigt varit först införd, utan med andra omplanterade Vexter, såsom Buxbom m. fl. från främmande Orter inkommit, så mycket lättare som Rottelningarne (Stolones) oändel. fördelta och lifaktiga (vivaces), innästla sig bland andra, och medelst deras krypande egenskap (mire serpentes *cf. Haller*) snart utsprida sig som det värsta ogräs. Hufvudroten är rätt nedstigande och några linier tjock, som från hela sin längd kringsprider de ofta djupt nog löpande trådlika skotten. Stjelken är nedtill mycket grenig, trind, bladig och sträf af nedböjda styfva hår. Rotbladen, försedda med långa skaft äro ovala, stundom hjertformiga; de öfre nästan oskaftade och lansettlika, ojemt sågade i kanten och sträfva på ytan. Blommorna utgöra en lång klase i toppen, åtskilda af smala blad, och vetta, nedåt lutande, merendels åt en sida. De äro blå till färgen och visa sig i Augusti till sena hösten. Blomfodersflikarne äro smala, helbräddade och alldeles tillbakaböjde, samt, liksom de andra Örtens delar, fint sträfhåriga.

Rötterne kunna medelst stufning blifva matnyttige, liksom den äkta Rapunselns (Campanula Rapunculus), ehuru de äro mindre storvexte och saftige än dennas. Sjelfva Örtståndet tjenar äfven till föda för Boskapen. Möjligtvis kunde vexten med fördel planteras på sandiga ställen, för att genom sina bindande rötter göra vallen fastare.

Tab. — ett stånd af vexten i naturlig storlek. — a. en ståndare, något förstorad.

J.W.P. rit. o. gr.

FESTUCA ARUNDINACEA.

VASS-SVINGEL.

Strået är manshögt och rakt med breda, skarpa *blad*, och grenig, något lutande *blomvippa*. *Småaxen* äro aflånga, 3-4 blommiga utan borst, men blomkronans skal äro i spetsen slarfviga. *Roten* är krypande.

Linn. Spec. pl. ed. 2. p. 111. (Festuca elatior) Cl. 3. TRIANDRIA. *Digyn.* — *Smith* Fl. Britt. 1. p. 124. *Schrad.* Fl. germ. 1. p. 333. — *Liljebl.*Sv. Fl. s. 47. (Festuca arundinacea) Kl. 3. TREMÄNNINGAR, Tvåqvinnade. — *Schreb.* Spic. p. 57. — Willd. Sp. pl. 1. p. 435. — *Retz.* pr. Fl. Scand. 2. s. 140. (Bromus Littoreus). — *Roth* Fl. germ. 2. 1. p. 141. (Bromus arundinaceus.)

Detta är en märkvärdig gräsart som blifvit förblandad med *ÄngSvingeln* (Festuca elatior *Linn.* Fl. Sv. p. 32. Sv. Bot. n. 54.) som en del autorer sednare tillagt namnet *pratensis*. Svårigheten att behörigt derifrån skilja den härjemte tecknade, och som bland de inländska blifvit länge förbigången, har förmerat Namnlistan och således ökat förvirringen, och att nu förekomma den, må det af *Schreber*, *Ehrhart* och *Liljeblad* antagna, snarare bibehållas. Långt ifrån att vara så allmänt som Ängsvingeln, träffas det på få ställen och i djupt vatten på dyaktig grund, såsom vid stränderne af Motala Elfven (*Liljebl.* Fl.) och i grafvarne omkring Johannisborgs fordna Slott utom Norrköping; och möjligtvis flerestädes. Rötterne äro ganska långa och krypande, eller rättare stråets nedersta del grenar sig med alnslånga, nedliggande skott, vid lederna kransvis besatta med ludna rottrådar som fästa sig i den leriga bottnen. Strået är rörlikt, rakt, och icke sällan manshögt, och bladen äro ofta 5-6 lin. breda, mycket strimiga och skarpa på öfre sidan och i kanten af de blott för synglaset märkbara, fina brosktaggar; men inunder äro de slätare. Blomvippan, ofta mer än $\frac{1}{2}$ aln lång, är aflång och slak, före blomningen i Juni och Juli rakare, men under densamma mycket spridd, samt småaxen glesa. Desse äro 3-4 blommige (ibland endast 2, nästan som en Aira), till formen aflånga, något trubbiga och hopklämda samt utspärrande, ej trinda och spetsiga som på Ängsvin-

geln. Blomfoderskalen ha nästan längden af axet; det yttre är något spetsigare, men baktill kupigt, ej med hvass köl, ehuru skarp mot spetsen. De äro till färgen bleka, men vid basen stundom blekt purpurfärgade. Blomkronornas deremot äro i spetsen slarfviga, utan märkligt borst; det yttre treuddigt med 2 upphöjda ränder eller nerver vid sidorna af kölen, och det inre hälften mindre, 2:kluf-vit, samt i kanterna finhårigt.

Gräset har mycken likhet med *Losterne* (Bromi), i anseende till blommornas vettande åt sidorna; men vid jemförelsen med Ängsvingeln, kräfver det sin plats jemte densamma.

Som fodergräs kan det icke annat än anses förmånligt der det finnes ymnigt vexande. Också ätes det begärligt af boskap och hästar, men bör slås tidigt, emedan strået, i sig sjelf groft, hårdnar och förlorar sin saftighet. Liksom *Jettegröen* (Poa aquatica) kan det med lätthet odlas på våta ställen, blott genom nedläggandet af röttorfvor i dyn, der de trifvas och öka sig.

Tab. — Strået afskuret, nemligen i dess nedersta del eller roten; den medlersta och vippan, efter naturen. — a. en Spicula med 4 floskler något förstorad. — b. en floskel särskilt med ståndare och pistillen. — c. den yttre gluma corollina. — d. den inre. — e. en afskuren del af bladet, sedd under synglaset på öfra sidan.

371.

J.W.P. rit. et gr.

IMPATIENS Noli me tangere.

Gul Balsamin. *Springkorn.* På F. *Höpjän-kannus.*

Örtstjelken är utsvälld vid lederna. *Bladen* äro eggrunda och *blomskaften* ensamma och mångblommiga.

Linn. Fl. Suec. p. 307. Cl. 19. Syngenesia. *Monogamia.* — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 104. Kl. 5. Femmänningar. Enqvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 325. — *Kalm* om Norra Amer. färgvexter; disp. Åbo. 1763.

Denna är otvifvelaktigt af början Nordens invånare, enda Europeiska arten af ett, i synnerhet Indiskt Örtslägte, märkvärdig för dess sällsammare utseende. Till förklaring af den förändrade platsen i vextsystemet, be vi att få hänvisa våra Läsare till n:o 290, såsom de der anförda skälen äro äfven vid denna gällande. Hvad den naturliga slägtskapen med andra vidkommer, förenade v. Linné Balsaminerne med Jordröken, Fetörten m. fl. uti ordningen *Corydales.* Andre ha trott dem komma Valmo-familjen närmare, hvarifrån *Jussieu* flyttat dem till Storknäbbarnes, bredvid den Indianska Krassan (Tropœolum), men emedlertid förblir alltid Balsaminslägtet i sin naturliga ordning, eget. Dess hufvudkännemärke består *i en 5:bladig, olikformig blomkrona, med vidhängande strutlikt hånings-hus. Hanknapparne äro sammanvuxne, Blomfodret 2:bladigt, öfver hvilket frökapseln formeras med 5 valvler som spänstigt uppspringa.* Sistnämde egenskap är ock orsak till det väl kända Svenska namnet, äfvensom till det vettenskapliga specifika. Vexten är icke bland de allmännare, men förekommer vid skuggrika åbräddar och källdrag, såsom i Upland, Götarike, på Kinnekulle och i Skåne. Rötterne äro, jemförelsevis mot örtståndet, små odelte och gulaktige. Stjelken vexer rak med spridda grenar, utmärkt saftig, blekgrön, glatt, ihålig, genomskinlig och utsvälld vid de leder eller knän, som under grenarne tillskapas. Bladen, till skiftes sittande, äro egglika, merendels trubbiga och sågtandade, tunna och släta, om dagen vidt utstående, men under natten slakt nedhängande. Blomskaften, ensamma i bladvecken, bära 3-4 stora, hängande blommor i klase, gapande, gula till färgen och täcka till form och utseende. Två små, motsittande, lika blad tillhöra blomfodret, som dock lätt bortfaller. Kronbladen äro deremot mycket olikformiga. 5 till antalet, är det öfversta af dem, i form af en öfre läpp, rundadt, konkavt med bakböjd spets. Två sitta nederst, likt en nedre läpp, mycket stora, runda, smalare vid fästet och innerst be-

Impatiens Noli me tangere.

sprängde med röda punkter. Ändtligen synas två mycket smärre emellan dessa och det öfversta vid sidorna, och inunder finnes håningshuset bestående af ett ensamt strut- eller trattlikt blad, med sned, inuti spräcklig mynning, och slutar i ett mot ändan grönt glänsande horn. Hansträngarne, upptill plattade, ha en *S* lik krökning, och knapparne sammanvuxne betäcka det under dem gömde pistillens hvassa märke. Den mognande frökapseln är cylindrisk, 5:hörnig med 10 ränder, något knölig, grön och enrummig, samt öppnar sig vid minsta vidrörande i 5 spiral-vis spänstigt hoprullade valvler, då fröna, som sitta vid stödet midtuti, vidt omkring utspridas.

Oaktadt anförda fullkomligare utveckling af blomman, är det anmärkningsvärdt, att tidtals, särdeles före den allmänna blomningstiden i Juli, de första blommorna alldeles icke öppna sig, utan i skapnad af stora knappnålshufvuden förblifva tillslutne, men ickedessmindre sedan lemna mogna fröhus. På Tabellen äro sådana blommor föreställde. *Swartz* anmärkte samma fenomen i VestIndien på några arter af *Ruellia*.

Denna ört, oaktadt sin saftiga och späda natur, behagar icke Fänaden. Endast Getterna röra den. Bi lockas äfven till Håningshusen. Som medicinal-vext omtaltes den fordom af *Crato* och *Gesner*, utvertes tjenlig för stranguri och Njursten, äfven för värkande hemorroider. Besynnerligt nog, att *Boerhave* ansåg den för giftig, hvilket dock torde tarfva närmare undersökning. Med fröna sägas Tyska fågelfängare narra Rapphöns i snarorna (Lœsel). Gult färgämne finnes i blommorna och örtbladen, och hvaraf man, enligt *Kalms* uppgift, skall betjena sig i Norra Amerika. Äfven i Kasan är detta vid Bomulls-färgning bekant.

I anläggningar af vilda Träd och buskplantager förtjenar denna vext att på passande ställen bland andra prydnader, införas. Den fortplantar sig hastigt, der den en gång inkommit.

Tab. — Öfra delen af vexten, blommande, tecknad efter nat. — a. Håningshuset. — b. öfversta kronbladet eller öfra läppen. — c. de-begge nedersta eller nedra läppen. — d. en af de outvecklade och likväl fröbärande blommorna i nat. st. — e. en sådan förstorad. — f. framtill uppskuren. — g. dess fruktämne. — h. en frukt-kapsel. — i. Ståndarnes skapnad och ställning i en vanlig blomma. — och k. pistillen mycket förstorade. — l. en kapsel på hvilken valvlerne uppsprungit, och lemnat frön qvarsittande på fröfästet.

372

Suntz rit.

J.W.P. gr.

BOTRYCHIUM Lunaria. *Svartz.*

Vanlig Vårbräken. *Låsgräs.* På. F. *Lukko-ruoho.*

Stambladet är ett ensamt, vidsittande på stammen och parbladigt. *Småbladen* äro månlika, naggade och strimiga.

Linn. Fl. Sv. p. 369. (Osmunda Lunaria) Cl. 24. Cryptogamia. *Filices.* — *Lilj.* Sv. Fl. s. 384. (O. Lunaria). Kl. 16. Lönngifte. Ormbunkar. — *Svartz* Synops. filic. p. 171. — (Agyratæ — Caps. bivalv.).

BOTRYCHIUM rutaceum. *Svartz.*

Grenbladig Vårbräken.

Stambladen, ett eller tvenne stjelkade, närmare roten uppstigande, dubbelt parbladiga. *Småbladen* äro egglika, inskurna eller flikiga.

Linn. Fl. Suec. p. 370. (Osmunda Lunaria var. β. γ. δ. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 384. (O. rutacea). — *Svartz* Syn. filic. p. 171.

Förr, då man skänkte mindre uppmärksamhet åt fröredningsdelarne hos Ormbunkarne, blefvo äfven de som här föreställas, parade med Osmundslägtet, hvaraf den enda Nordiska arten nyligen (n:o 336) blifvit beskrifven och tecknad. Men härifrån skiljas de med flera sina närslägtade med så mycket mer skäl, som de till deras utvecklingssätt och yttre utseende betydligt aflägsna sig från de egentliga Ormbunkarne. Fröredningen eluru samlad, liksom hos Osmunderne, i en sammansatt klase eller spira, utgöres af *många vid densammas grenar anvuxna, men sins emellan åtskilda enrummiga kapsler, som öppna sig, utan tecken till ring, på tveren, i tvenne baktill förenade valvler.* Till följe af denna utmärkta skillnad, bestämmes härigenom en egen afdelning bland Ormbunkarne, till hvilken dessa höra, kallad *Valvatæ*, eller hvilkas kapsler spricka *transverselt* i 2 hophängande skal, och *icke vertikalt*, som på dem med ring, eller med vertikal springa (Rimatæ) försedda slägter.

Den vanliga *Vårbräken* (ett namn lånadt af slägtets tidigare egenskap att uppskjuta och fullkomnas), är icke sällsam på torra, högländta ängar, och uppvexer från en perennerande rot, omgifven med många enkla trådar, om våren. Stammen blir sällan mer än ¼ qvarter hög och helt enkel, ofvan roten omgifven med baljlika hinnor, och

Botrychium Lunaria.

något utsvälld, och visar (som märkvärdigt är), inom denna utsvällning då den öppnas, den tillkommande årets planta, redan fullkomligt tillskapad, blott hopvecklad, men alldeles icke hoprullad efter andra Ormbunkars natur då de uppkomma, och förete således äfven desse häri en naturlig åtskillnad. Midtpå stjelken fästes ett enda blad, sammansatt af 5-6 par småblad, månformiga och i kanten mer och mindre naggade eller inskurna, släta på ytan, men med strimmor löpande strålvis mot kanten. En grenig klase eller rättare spira utvecklas i toppen med 2 sidiga grenar vid hvars kanter en mängd kapsler, sins emellan åtskilda, sitta anvuxna, i början klotrunda, men då de mognat, öppna sig på ofvananförda sätt, och utömma deras stoftlika hvita frön, som gemenligen sker vid Midsommaren.

Den grenbladiga arten blef af v. Linné och några efter honom, besynnerligt nog, ansedd för den allmännas afart, men hvilket förmodligen ej bör vinna bifall, då denna bibehåller sig alltid oförändrad och ernår ofta en 2-dubbelt större vext, och bladen, merendels tvenne, äro dubbelt parbladiga och med långa skaft försedda som sitta roten närmare. Småbladen äro aflånga, icke sällan hjertformiga, men alltid djupt inskurna, och snarlika Mur-rutans, fastän mycket mindre. Fruktspiran är också större och grenigare. Denna art är också mycket sällsammare, och träffas stundom, i synnerhet i de norra Provinserne.

Äldre samlare af Läkmedel ur vextriket, tillade dessa Ormbunke-arter en sårläkande kraft, äfven som den att stilla blodflöden och andra flytningar för hvilken orsak flera tillredningar med vatten och olja deraf funnos, men som sedermera, såsom verkligen onyttige, försvunnit.

Såsom hörande till vextens historia, må det ändtligen anföras, att, på sina ställen i Italien och i Schweitz, den blifvit hållen för ett retande medel åt Gallkor, hvarföre den fått der namn af *Taura* eller *Tera*. Ingen ört har dessutom varit högre skattad af Alkemister än denna, hvilken ock fordna tiders vidskeplighet förmodade att kunna öppna hvart lås som dermed vidrördes, och af den orsaken titulerades *Teufels Schlüssel*, hvaraf vi enkelt behållit *Låsgräs*.

Tab. — Fig. 1. Botrychium Lunaria, Fig 2. Botrychium rutaceum, begge i nat. storlek. — Fig. 3. ett stånd af den förra långs efter öppnadt ofvan roten, förstoradt, för att visa nästa årsståndet derinom inneslutit. — a. En del af förer[illegible]ings-spirorna med öppnade kapsler. — b. en kapsel särskilt med öppnade valvler, mycket förstorad. — c. fr[illegible] i nat. storlek. — d. desamma, genom starkt synglas sedde.

SALIX FRAGILIS.

Skör-Pil. *Grön-pil.* På F. *Halava, Salava, Halapaju.*

Löfbladen äro bredt lansettlika, spetsiga, sågade och glatta; *Bladskaften* småtandade och besatte med körtlar, äfven som bladens seraturer.

Linn. Fl. Suec. p. 547 Cl. 21. Dioecia. *Diandr.* — Skånsk. res. s. 200. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 297. Kl. 13. Samkulle. Åtskilde. — *Retz.* Fl. œcon. s. 636. *Woodwill.* Med. Bot. p. 545.

Vid den af några föregående Pilarter redan meddelta beskrifning ses den märkvärdiga åtskillnaden i storlek af särskilta slag. Denna täflar med de största och kan anses som ett af de allmännaste inhemska löfträd, likväl oftare sedt ofvanför Skåne än i samma Provins, hvarest Hvitpilen (S. alba) finnes i större mängd. Deremot äro landsvägarne i flera andra med denna arten besatte vid sidorna, så mycket lättare, som intet träd kan med mindre besvär fortplantas. Der skyggd tarfvas, torde dock andra trädslag böra väljas, emedan detta är så utmärkt skört, att årsgamla qvistar blott med en fingerstöt afbrista. Det har ock glesare grenar, och motstår således mindre väl stormarnes anfall. Stammen tilltar mycket hastigt men mest i tjocklek, så att den kan få hela alnens tverlinie. Bladen äro alldeles glatta och glänsande å ömse sidor. De första som utspricka vid blomningstiden (ty desse åtföljа den på denna arten) i Maj, äro nästan helbräddade, efteråt bli de mycket längre, efter hela kanten sågade och icke sällan isgrå inunder. De på telningarne ha derjemte småtandade stipler. Äfven begge könens blomhängen ha 2-3 små blad vid blomskaftets bas, men de bortfalla snart. Hanträden äro i allmänhet talrikare, och så väl deras som honornas hängen äro cylindriska, slankiga och blekgula. Hvar liten blommas håningshus består af 2 små gula körtlar, af hvilka den ena är litet större. Vanligt finnas blott 2 hansträngar. Honblommorna ge slutligen ymnigt frödun vid Midsommarstiden.

Bladen ätas af Husdjuren men ej af får; och blommorna besökas flitigt af Bien.

För sin snabba vext är trädets plantering särdeles att befordra på vedlösa orter. Endast med sättstörar sker detta ganska lätt på något fuktiga ställen, såsom vid diken och vägar, jemte hvilka alléer kunna af Trädet anläggas. Men man bör dertill välja hanar, emedan honorna sprida deras frödun alltför vidt omkring. Intet Träd synes för öfrigt mindre ömtåligt att huggas och afputsas än detta.

Färgämne finnes säkert i barken och roten, ehuru hittills få försök äro dermed gjorda. I Danmark skola bönderne bruka att färga egg purpurröda genom kokning med rotbarken. Det är också troligt att den pulveriserade barken kan tjena som frossmedel i ställe för Kina. Den är nog bitter och sammandragande i smaken, och har blifvit såsom stärkande (tonisk) rekommenderad af flera. Framl. Prof. *Rosenblad* har uppgifvit många händelser af frossor, lyckligen botade med barken af de späda grenarne, men dylika försök lyckades mindre för *Bergius*. Vidare rön förtjena säkert att anställas. Hvitpilen och Jolstern ha för samma ändamål fått rum i somliga Farmakopéer; men *Woodwille* tror att *S. triandra* framför alla andra är den mest lofvande.

Tab. — en blommande qvist af hanbusken; samt en annan afbruten af honbusken nedanför; jemte ett utvuxit blad — allt i nat. storlek. — a. ett honblomster i nat. st. — b. detsamma (förstoradt) framföre sedt. — c. på sidan. — d. ett Hanblomster. — e. detsamma, efter lika proportioner. — f. blomfjället särskilt med sin håningskörtel.

SCANDIX ODORATA.

Spansk körfvel. På Franska *Cerfeuil musqué.*

Örtstjelken är trind och strimmig. *Bladen* äro håriga, 3-faldigt parbladiga med partaggade hvassa småblad. *Blomflockarne* sitta i toppen af Örtstjelkarne. — *Frön* räfflade.

Linn. Faun. Sv. p. 557. Sp. pl. 368. Cl. 5. Pentandria. Digyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. p. 122. Kl. 5. Femmänn. 2:qvinn. — *Retz.* Fl. œc. s. 657. — *Murray* App. Med. 1. p 282.

Umbellaternes hufvud-indelning beror så väl af Svepets förhållande (antingen det finnes eller icke), som af frönas skapnad. Körfvel-slägtet räknas ibland dessa, *som hafva blott enskilta svepen, blomflocken med strålblomster, och frukten af en aflång syllik form.* Den Spanska körfveln har likt den förut beskrifna arten (n. 288.), såsom trägårds-vext odlad hos oss, vunnit burskap i Norden. Den finnes således stundom vild i nejden af köksplantager, eller der sådana varit. Roten är perennerande, tapplik, köttig och af aromatisk smak. Sjelfva Örtståndet får alnshöjd med fingerstjocka stjelkar och utbreder sig med stora greniga blad, som äro håriga och blekgröna. Blomflockarne sitta upprätte med många strålar utan gemensamt Svepe, då deremot de enskilta äro hinnaktige, hvita och nedböjda. Blomstren äro små och snöhvita, med talrikare hanblommor på disken. Endast de i kanten lemna frön, som bli tumslånga, hvassa utan förlängd spets, räfflade, glänsande och svartaktiga. Vexten, som uppkommer tidigt om våren, blommar i Juni och Juli, och fröar sig i Aug. hyser i alla sina delar en söt och aromatisk smak, och har alla de egenskaper, som blifvit vid den Svenska körfveln angifne. I köket har den dock företrädet såsom större och bladrikare, och på Apoteken vid den så kallade körfvelvasslans beredande, känd för sin nytta i Bröstsjukdomar. Man tar t. ex. 2-3 näfvar friska och rentvättade körfvelblad, som sönderhackade läggas i ett glaseradt stenkärl, hvarpå gjutes 1-2 qvarter kokhet mjölkvassla, ystad med löpe eller egghvita. Kärlet tilltäppes och lemnas till följande morgon, då vasslan pressas genom linne, och utdrickes, hvarmed fortfares efter omständigheterna. För andtäppa uppger

Chomel bruket af örten till rökande såsom tobak. I Piemont begagna sig Landtboerne deraf som utvertes husmedel till mjölkens minskande hos Barnsängs-qvinnor; invertes åter njuten anses körfveln öka den, hvilket man också sett hos kor som dermed blifvit fodrade. Vexten torde således förtjena att äfven för sistnämde ändamål odlas. Den trifves väl i en någorlunda bördig lerjord, och kan då flera gånger under Sommaren skördas. Fröna gro långsamt och ligga ofta öfver året i jorden; men som rötterne äro af många års varaktighet, så har man sällan såning af nöden.

Dambourney erhöll en gul färg på betadt ylle af den färska örten.

Tab. — Öfra delen af en blommande gren; samt en liten del af det stympade bladet, för att visa dess delning. — a. en strålblomma 2:könad. — b. en af diskblomstren eller en hane förstorad. — c. ett moget frö — i nat. storlek.

375

J.W.P. del.

J.G. Ruckman gr.

RANUNCULUS ACRIS.

ALLMÄN RANUNKEL. *Smörblomster, Solögon, Somäjor; Gullskålar, Smörört, Midsommars blomster, Majblomster.*
På F. *Woikukka, Lehmänheruin, Lehmänheruttime.*

Örtstjelken är rak, tätt besatt med tilltryckta hår. De *nedre bladen* äro tredelta, samt hvar del mångflikig; de *öfversta* merendels hela, jemnbreda. *Blomskaften* trinda, och *Blomfodren* vidöppna.

Linn. Fl. Sv. p. 196. Cl. 13. POLYANDRIA Polygynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 227. Kl. 9. MÅNGMÄNNING. Mång-qvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 580. — *Murray* App. Med. 3. p. 75. — *Krapf* exper. de nonn. Ranunc. venen. qual. Vien. 1766. — *Störk* Ann. Med. 2. p. 123. — *Pharm.* Ranunculi pratensis Folia.

Om någon ört förtjenar namn af allmän, så är det visst denna. Ingen äng eller betesmark saknar den, fast den endast pryder dem, utan att göra någon nytta som färsk, helst kreaturen sorgfälligt undvika den som sådan. Örten är mångårig och bär en lilen knölig rot med mycket långa trådar; stjelken, ofta alnshög, vexer rak och trind, knappt märkbart hårig, emedan håren äro tätt tilltryckta, den grenar sig i toppen och är glest besatt med blad som äro både 3-5:delta och tillika mångflikiga och bara. De vid roten ha långa skaft, deremot de öfversta ha nästan inga och bli mest jemnbreda. Blomskaften äro ock finhåriga, trinda, oräfflade och enblommiga. Blomman, (hvars karakter se n:o 117) är guldgul och skinande, men blomfodret hårigt och dess blad vidöppna, helt löst vidsittande, ej anvuxna. I Juni och Juli upplyser den fälten, och när fröhusen formerat sig, förkunnar det Landtmannen att Slåttern bör begynnas. Förut orörd af Hästen och Hornboskap för den skärpa färska vexten innehåller, blir den dock efter torkningen, blandad med de öfriga foderslagen, såsom hö brukbar för husdjuren. Den nämde skärpan, mest bitande i fröhusen, (en egenskap äfven omförmäld i *Dioscoridis* skrifter, och hvilken berättigar örten till sitt specifika namn), har föranledt somliga att, då Spanska flugor varit af nöden, använda de krossade bladen och stjelkarne för Höftvärk och andra lokala giktplågor, äfven

hemikrani. I Norrige brukas också samma medel på Reformar och så kallade Moderfläckar, men som stundom envisa sårnader kunna deraf uppkomma, bör åtminstone tilllämpningen ske med försigtighet, och bruket för hvar gång icke öfver några timmar fortfara, hvilket också *Störk*, den store loftalaren öfver Odörten och Stormhatten, ej uraktlåtit att anföra.

Bland ätliga grönsaker blandad är Örten farlig; och det är märkvärdigt att Ättika, Håning, Socker, Brännvin, Vin, Mineralsyror öka alla skärpan hos vexten, och enligt *Krapfs* rön och intyg halva, af 70 såsom antidot försökta vexter, endast blad af syra (R. Acetosa), tuggade, betagit den frätande kraften, äfven som de samma stötte och lagde på ett svidande ställe, minska denna känsla. Saften af syrorna utpressad gör deremot intet. Omogna Vinbär påstår *Kr.* komma syran närmast; men i synnerhet är rent vatten det bästa motgiftet.

Samma bruk som redan blifvit anfördt vid beskrifningen om Ält-Ranunkeln (n:o 117) för frossor, har blifvit gjordt enligt *Senerti* och *van Swietens* uppgifter med denna vexten krossad och lagd på handlederna, äfven i långsam qvartan, med önskad verkan. Att det likväl bör ske med varsamhet och ej i otid, vittnar händelsen med en 8:årig Gosse, som väl slapp febern, men fick i dess ställe vattensot och vattenbråck. Hans Syster deremot befriades utan vidare åkomma. (Bresl. Saml.)

Genom kultur förlorar örten det mesta af sin skärpa, och man ser icke sällan en vacker afart af denna Ranunkel i trägårdarne, hvilka med sina talrika, dubbla blommor gör den välförtjent till en plats på blomster-rabatten.

Tab. — Hela örten, i nat. storlek blommande. — a. ett kronblad med hånings-gömmet. — b. de mognade fruktämnen — i nat. storlek.

H.W.P. del. J.G. Ruckman sc.

FRITILLARIA MELEAGRIS.

DAMSPELS-KRONLILJAN. *Ormskalle.*

Alla *bladen* sitta skiftevis, och *Blomman* (merendels ensam) i toppen af stjelken, lutande.

Linn. Fl. Suec. p. 105. Cl. 6. HEXANDRIA. *Monog.* — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 138. Kl. 6. SEXMÄNNING. En-qvinn.

Det var åt de blidare Himmelsstrecken som Naturen i synnerhet skänkte Liljevexterne (Liliaceæ). De närmare till Polar-regionerne erhöllo deremot ett obetydligt antal. Inom gränsorna af vårt Land skulle de vara ännu färre, om icke Odlings-lusten småningom insmugit en och annan långväga främling, som med tiden sedermera vunnit burskap. Sådan är den här föreställda Kronliljan, som säkert har dertill full rätt, sedan Kungsängen vid Upsala i Maj månad, genom tusentals sådana i deras fägring, ge en förundransvärd skön syn, täflande med Södra Europas Liljebeströdda hedar om våren. Den äldre *Rudbeck*, hemkommen från sina resor till Upsala, medförde ock denna bland andra som prydde den Trägård, hvilken han 1662 gjorde till Akademiens egendom. Med jord som derifrån utfördes på Kungsängen, ha utan tvifvel lökar af denna medföljt och der naturaliserat sig för evärdeliga tider.

Fritillariæ-Slägtet utmärker sig bland Lökvexter med bara blommor (Fl. nudi), genom den *håningssaft-hysande håla som finnes nära basen af hvart kronblad.* Denna är aflång hos dessa slags Kronliljor, men mer rund hos andra, hvilka somlige derföre ansett böra utgöra ett eget slägte (Imperialis *Juss.* Corona Imperialis *Tournef.*). VON LINNÉ ville likväl icke åtskilja dem, oaktadt dessutom i blomningssättet olika. I stället för desses i en krona förenade blommor, äga de egentl. Fritillarierna en eller några få i toppen ensamma hängande, samt bladen icke i krans utan skiftevis sittande. Kronbladens vackra teckning härmar rutorna på ett damspels bräde, till färgen mest röda eller violette, men stundom också helt hvita. Ingen hushållsnytta är känd af vexten, som gagnar icke heller stort till boskapsföder, fastän man ser att hästar och kor icke sky för dess förtärande. Om roten kan misstänkas för nå-

gon egenskap lika giftig med Kejsarkronans, är icke utrönt. Den saknar emedlertid den fräna besvärande lukt som den sednare äger, och som gifvit *Wepfer* och flere anledning att genom många rön bevisa dess skadlighet både för djur och menniskor.

I Trägårdar är så väl *Fritillaria Meleagris* som dess nära slägting *Pyrenaica* rätt behagliga vårprydnader på blomsterlisten, så mycket härdigare, som begge härstamma från de Sydligare Fjälltrakterne äfvensom från Sibirien.

Tab. — **) Vexten i naturlig storlek. — a. ett kronblad med sitt håningsgömme. — b. de 6 ståndarne som de sitta tillsammans omkring c. den för sig sjelf tecknade pistillen.

ARISTOLOCHIA CLEMATITIS.

HÅLLROTS-ÖRT.

Örtstjelken är rak: *Bladen* hjertlika. *Blommorna*, som äro tunglika, sitta flera tillhopa i bladvecken.

Linn. Sp. pl. p. 1364. Cl. 20. GYNANDRIA Hexandria. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 147. Cl. 6. SEXMÄNNINGAR. Månggvinnade. — *Retz.* Fl. œcon. s. 66. *Rafn* Danm. o. Holst. Flora 2. s. 527. — *Murr.* App. Med. 1. p. 556. — *Pharm.* Aristolochiæ vulgaris s. tenius Radix.

Om någon klass i Sexual-Systemet framför andra utmärker sig, så är det den Tjugonde, hvarest, hos de verkliga dit hörande slägter, fortplantningsdelarne icke äro åtskilde, utan begge könens i en kropp sammanvexte. Ickedestomindre ha somlige ansett naturligare att utplåna samma klass genom införlifvandet af de så kallade *Trätydiga*, i andra klasser. Dessa flyttningar kunna äfven vara billige i anseende till sådana, på hvilka klassens väsendtliga karakter blifvit på fjärmare håll eller liksom med möda tillämpad; ty af samma grund skulle då ett mycket större antal haft lika rätt att deri inrymmas. Deremot Orchiderne, så talrika både till Slägter och arter, och sjelfve utgörande en stor naturlig flock i Floras Rike, dessa ha ett otvifvelaktigt anspråk att blifva i egen klass bibehållne, så mycket naturligare som äfven utom dem andra, utan minsta affinitet med de nyssnämde, genom bevarande af klassens egentliga kännemärke, ge densamma ett lika vigtigt som orubbeligt stöd. Af denna natur äro också *Aristolochierne*, hos hvilka hanknapparne äro omedelbart förenade med pistillens kropp, eller utan strängar fästade eller anvuxne under dess märken, och båda af lika antal. Denna *gemensamma kropp innesluter inom en enbladig, pipig, vid basen utsvälld och upptill tunglik blomkrona, utan blomfoder, och Fröhuset, danadt af det under blomman sittande fruktämnet, hyser omsider en myckenhet frön inom 6 tydliga rum* *). Om verkligen den nu anförda Arten,

*) Slägtets naturl. ordning har *Jussieu* benämt med lika namn (Aristolochiæ), och bör visserligen utgöra en egen alldeles skild från de slägten som v. LINNÉ dermed förenade under namn af *Sarmentaceæ*, hvaraf de fleste höra till vexter med ett Hjertblad: desse åter hafva *tvenne*.

bör såsom inländsk vext anses, våga vi icke säkert afgöra. Den är allmän på fuktigare ställen i Frankrike, Österrike och Tartariet. Hos oss är den funnen i Helsingborgs trakten, och synes också fördraga klimatet, såsom genom rötterne mycket utbredande sig inom den kretsen der den en gång inkommit. Roten är flerårig och ganska krypande. Flere örtstänglar vexa tätt tillsammans, hela alnen höga och raka, men likväl hit och dit böjda, liksom att härma egenskapen af sina slingrande slägtingar. De glatta och skinande, men innunder blekare bladen ha en fast sammansättning. Öfver allt i bladvecken sitta 5 6 blommor, gröngula till färgen, af den sällsamma form som nyss sades. Den lilla tungan är helt trubbig, och fortplantningsdelarne, som inom blommans klotlika basis döljas, kunna knappt utan synglasets tillhjelp urskiljas. På detta sätt bortgömde, har naturen bestämt en liten Cupid, en nästan icke märkbar fluga (Tipula pennicornis), försedd med fjäderlika antenner, med hvilka hon, under forskandet efter födan, genom sina retelser sprider frömjölet från de instängda hanknapparne på märkena som omgifva dem. På sådant sätt blifva de 6-hörniga fruktämnena bördiga, och desse förvandla sig ändteligen i rundade fröhus ofta större än dufegg, märkta utanpå med 6 ränder för lika många rum invertes.

Såsom Medicinal-vext ansågo de gamle denna för likhaltig med andra af sitt slägte (A. rotunda, longa). Roten är mycket besk och skarp, och en lika smak röja bladen. Ett med Spir. Vini tillredt extrakt blir öfvermåttan beskt, och det med vatten äfven saltaktigt. Medlet brukades i pulverform, extrakt och essens; och den sistnämde prisades i podager, såsom märkligen stillande anfall af den kramp i vadorna, som bebådar sådana anstötar. Som ett lindrigt retande och lifvande ämne gaf man roten i pulver till en drakma, men icke mer på en gång, för att ej uppväcka äckel och kräkning. Än i dag äro de pulveriserade bladen brukade till boskaps-medicin, nemi. utvertes på gamla sår hos Hästar. Kalmuckerne nyttja också dekokten af örten, att genom tvättning dermed befordra fjädervexten på deras falkar, äfven då de få utslag; för hvilken krämpa de ock begagna medlet på lika sätt åt sig sjelfva. På ställen der flygsand finnes skulle vexten kanhända till sandens bindande också kunna fortplantas, men icke på kultiverade platser, hvarest den snart blir ett ledsamt ogräs, som sedan med svårighet utödes.

Tab. — Öfra delen af örten blommande, efter nåt. — a. de sins emellan förenade könens fortplantnings-delar, skilde från fruktämnet; större gjorda: — b. ett par af hanknapparne som de äro af hvar sitt märke omfattade; ännu mer förstorad figur. — d. en frukt i nat. storlek tvert afskuren, för att visa dess 6 rum. — c. ett frö.

Gr. af J.G. Ruckman.

OPHIOGLOSSUM VULGATUM.

VANLIG ORMSKALLRE-BRÄKEN *). *Läketunga.*

Löfvet (Frons), ensamt på stronken (stipes), är aflångt och merendels trubbigt. *Fruktaxet* är jemnbredt.

Linn. Fl. Sv. p. 569. Cl. 24. CRYPTOGAMIA. *Filices.* — *Lilj.* Sv. Fl. s. 584. Kl. 16. LÖNNGIFTE. Ormbunkar. — *Swartz* Synops. filic. p. 169. (Agyratæ, Caps. bivalv.). — *Weis.* Crypt. Fl. Gott. p. 288. — *Pharm.* vet. Ophioglossi herba.

OPHIOGLOSSUM MICROSTICHUM. *Achar.*

LITEN ORMSKALLRE-BRÄKEN.

Löfvet är bredt, långrundt, hvasst, vid basen något strutformigt. *Fruktaxet* lansettlikt.

Acharius i K. V. Ak. Handl. 1809. s. 59. Tab. 3. A. — *Menzel.* Pugill. plant. 207. & Lexic. Polygl. p. 220. T. 2.

I följe af sist gifven förklaring på de så kallade *Valvatæ* är äfven det närvarande slägtet lika lätt att skilja från de egentliga Ormbunkarne som Vårbräken-arterne. Men gränsen emellan dessa och dennas är mindre utmärkt. Vi kunna likväl icke bifalla de författare som trott ingen finnas. I stället för *Vårbräkens* sammansatta spira, på hvilken kapslerne sitta anvuxne men likväl sins emellan åtskilda, finnes hos detta slägte *en tvåsidig, enkel spira, som utgöres af många förenade, sammanvuxne, enrummige, bara kapsler, som öppna sig på tveren.*

Svenska Flora äger häraf 2 arter, af hvilka den ena är af ålder känd; den andra räknar sin från en sednare dag, eller åtminstone upptäckten deraf inom Fäderneslandet, för hvilken uppgift Vettenskapens älskare ha att tacka Prof. och Ridd. *Acharius*, som vi med nöje erkänna att vara, mer än någon annan, förtjent af Lafslägtets Botaniska Historia.

Den förstnämde vexer på något sidländta skogsängar, likväl sparsammare än vanlig Vårbräken. Hufvudroten är något tjock med flera gulbruna odelta trådar. Härifrån uppstiger en enda Stronk, som bär blott ett löf, begge tillhopa från fingrets till $\frac{1}{2}$ alns längd. Löfvet är eggrundt eller aflångt, stundom smalare mot ändarne men trubbigt, helbräddadt, glatt och nästan köttigt med parallela och tverslöper förenade ådror, likväl ej synliga förrän löfvet torkar. Bredden är ungefär en tum och färgen lifligt grön.

*) Som upphofvet till det urgamla Slägtnamnet icke öfverensstämmer med naturen, emedan Ormarnes tunga är trådsmal och 2:klufven, och grunden till axets jemförande af *Fuchsius* med en sten kallad ormtunga, synes lika orimlig; torde namnet på modersmålet kunna ombytas till Ormskallra, från likheten med den som utmärker Skallerormens Slägte bland de krälande fotlösa djuren.

Från basen af löfvet uppskjuter, liksom fortsatt från Stronken, ett trindt axskaft, ibland längre än löfvet och slutar sig i ett hopkramadt jemnbredt och i toppen syllikt axfäste, 1-2 tum långt, till utseende ledfullt af de tvåsidigt anvuxne och sins emellan förenade, 30-40 runda frökapsler, hvilka mognande i Juni och Juli öppna sig på tveren och uttömma den mängd af stoftlika hvitgula frön, hvaraf de äro fyllda, då hela axet, i början grönt, men omsider gulnande, får af de vidt öppna valvlerne likhet af en 2-sidig kam.

Den sednare arten är hos oss ännu endast funnen i Östergötland vid Lärketorp i Mjölby Socken på torra ängar. Det är utan tvifvel samma art som *Menzelius* anfört, såsom redan af honom sedd med den förra i Tyskland, men hållit för en dvergafart deraf. Roten och dess trådar äro, jemförde med den förres, mycket större. Men härvid bör nämnas, att, på båda arterna, ämnet eller knoppen till det tillkommande Örtståndet uppkommer vid basen af Stronken, ej inneslutit inom den som hos Vårbräken, utan bredvid sittande. Stronken är icke mycket mer än tumslång, och löfvet af en romboidalisk långrund form, upptill hvasst och vid basen till hälften hoprullad, samt dessutom tunnare och med tydligare ådror än på den allmänna. Axet är ändtl. mer lansettlikt än jemnbredt, och har sällan öfver 6-10 kapsler på hvar sida. Och desse åtskillnader rättvisa säkert artens bestämmande såsom egen.

Den allmänna arten har nästan större rätt att som gammalt Apteksämne anföras, än Vårbräken. I äldre tider ansågs den som ett af de bästa sårmedel. Något sötbesk till smaken och klibbig, gaf man den en torkande och tillika renande egenskap, nyttig för flytande ögon och sår, äfven för hetta och värk, såsom efter bistyng och andra svullnader, samt till förekommande af kallbrand. I synnerhet bekant var en stark infusion af vexten i bomolja, som deraf fick hög färg lik den af Spanskgröna. Också användes örten invertes i pulver, en drakma i sender för bråck, hvilket *v. Haller* antecknat, och derjemte vid förluster af blod m. m. Dessa prisade dygder äro nu bortglömde, men det Gottländska namnet *Läketunga* bevisar åtminstonn ännu dess fordna förmenta värde.

Tab. Fig. 1. Ophioglossum vulgatum. } i nat. storlek.
2. — microstictum. }

a. En del af axet sedt på baksidan, med kapslerne som börja att öppna sig. — b. kapslerne sedde med tveröppningen. — c. frönа i nat. storl. — d. de samma sedde under sammansatt synglas. — e. en del af axet innan det uppvuxit, visande kapslerne i deras början med tveröppningarne, som *Hedwig* håller för *Stigmata*, och de deromkring strödda grynen för *hanknapparne*. — f. några af desse särskilt så väl sammansatte som enkla, inuti grynige; sedde under högsta möjliga förstoring.

379.

Kurtz rit.

Palmstruch grav.

BETULA NANA.

Dverg-Björk. *Rypris. Klingris. Fjällrapa. Vivang. Myrbjörk. Fredagsbjörk. Ryelträ.* På Lappska: *Skirre.* På F. *Vanha-Koivu.*

Buskartad med krypande rötter, samt cirkelrunda och i brädden naggade *Löfblad.*

Linn. Flora Su. p. 335. Cl. 21. Monoecia *Tetrandr.* Fl. Lapp. p. 266. — Amœn. Acad. 1. p. 4. t. 1. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 291. Cl. 13. Samkulle åtskilde. — *Franken.* Spec. Bot. renov. p. 32. — *Tillandz.* Cat. pl. — *Bromel.* Chlor. Goth. — *Gmel.* Fl. Sib. 1. p. 70. — *Hall.* Stirp. Helv. p. 158.

På den tiden då den sanna kunskapen om Örterne ännu låg i linda, misstrodde utländske Botanister dem af våra landsmän som ansågo och bestämde DvergBjörken såsom egen art, utan de höllo den blott för en förändring af den Allmänna Björken. *Frankenius* var dess förste vetenskaplige uppfinnare i Sverige och gaf den namn 1659, ehuru Botanikens Annaler anföra *Læselius* i Preussen 5 år tidigare, att under titel af *Kleinbirk* hafva antecknat den. Egentligen hörande till den yttersta Nordens Flora såsom Lappmarken, Finnmarken, Grönland och Kamtschatka, finnes den likväl sydligare, såsom hos oss, ända från de Norra Provinsernas Myror ned till Småland; kanske fordom än längre ned, innan landet uppodlades. Utrikes träffas den i Finland, Norrige, Ryssland, Sibirien, Preussen och Schweitz; ehuru i de begge sistnämda länderna mycket sällsam.

Dvergbjörken förekommer alltid som buske, ej i träd, fastän ändå i storlek mycket föränderlig. På de snöbeklädda fjällen, knappt qvartershög, olta mycket mindre, nedtryckt, vresig och krypande, erhåller den ända till mans höjd i de mildare landsorter, och får långa veka grenar. Rötterne äro ganska sega och sprida sig vidtomkring. Yttre barken på stammen är mörk och svartaktig. Bladen utkomma merendels 2-5 från hvar knopp, kortstjelkade, mest cirkelrunda eller stundom bredare tversöfver, af olika diameter från 3 8 linier; jemt naggade rundt omkring, men ibland djupare öfverst. På ytan äro de glatta, af en skinande grönska och på undra sidan ådriga. Blommorna visa sig den tiden då bladen utspricka i Maj och Juni med hängen efter slägtets natur. Hanarne finnas gemenligen på de undre grenarne, i bladvecken, och äro färre, oskaftade, upprätta, halftum långa, rödbruna af de fjäll som sammansätta dem och dölja hvar 3 små kronblad under hvilka ståndarne sitta, 2 under det medlersta och ett under de på sidorna; alla med gula tvillingsknappar, eller liksom klufne i toppen. De mycket talrikare Honornas hängen äro smalare, också uppräte men gröna, med 3 pistiller

inom hvart fjäll, alla med hoptryckta fruktämnen och 2 rödaktiga enkla finludna stift. Dessa finnas ännu i Juli månad, hvarefter fröna formera sig, runda, plattade och med en tunn hinna i kanten omgifna, till deras beqvämare kringspridande.

Om ingen medicinsk nytta är känd af denna buske, ehuru en nästan starkare smak hos bladen än af den vanliga Björkens, troligen härrörande af de resinösa punkter som synas på undre sidan, tyckes röja någon; så är den ekonomiska betydligare. I fjällen, der den ofta är det enda bränsle som der finnes, använda Lapparne den att dermed koka deras föda, ysta renosten och värma sig. Men den tjenar ock till försvarsmedel mot deras och renarnes plåga, myggen, dels såsom ruskor, dels genom röken af antända Rypris-högar, omkring Kåtorna och Renarnes samlingsställen. Dessutom strödd på marken der Lapparne lägra sig, utgör den deras vanliga underbädd, en ovillkorlig skyldighet att besörjas af könet hos dessa naturens barn.

Snö- och fjällripor äfven som hjerpar lefva både af de tidiga knopparne och af de mognade fröna, hvilket utgör en betydlig del af deras näring, att icke nämna Lemlar eller fjällmöss, som dermed också uppehålla sig I södrare landsorter, der nyttan af busken ej sträcker sig utom de veka grenarne till qvastar, har man tillagt den samma egenskapen att orsaka Lefversjuka hos får, om de derpå föda sig. Men som busken vexer på sidländta ställen, der fåren snarast af andra orsaker få denna krämpa, torde busken vara dertill likså oskyldig, som till det vidskepliga namn, hvarmed den af Småländska Allmogen benämnes. (*Linn.* Fl. Lapp. p. 270.).

Att Björklöf färgar gult, är bekant; de af Dvergbjörken göra det än mera och skönare. (*Gadd.* i Fl. Sv.).

Tab. Fig. 1. En Gren blommande, med (♂) Han- och (♀) Honblommor. 2. Större delen af en hel buske af dvergbjörken från fjällarne. a. ett Hanblomster uttagit från hänget. — b. en ståndare särskilt (mycket förstorade). — c. ett af fjällen på Honhänget i nat. storl. — d. ett Honblomster, förstoradt. — e. fröet i nat. storl. — f. det samma förstoradt. — g. ett blad till den storlek som det i södrare orter plär stundom utvexa.

a
b
c
c
c

SELINUM PALUSTRE.

KÄRR-SELIN. *Mossa-rot. Finsk Ingefära.* På Lappska: *Jert.*

Stjelken är trind, mjölksaftig, med enkel rot. *Bladen* äro två- och tredubbelt parbladiga.

Linn. Fl. Sv. p. 68. — Fl. Lapp. — Cl. 5. PENTANDR. *Digyn.* — *Lilj.* Sv. Fl. s. 121. Kl. 5. FEMMÄNNING, Tvåqvinnad.

Selin-slägtet hörande till Umbellaterne, ibland dem som äro med svepen försedda vid både de större och mindre blomflockarne, samt ha alla blomstren fruktsamma, utmärker sig från sina närmaste fränder genom *tillbakaböjda svepen, hjertlika och likstora kronblad, samt aflånga, hopkramade och midtpå räfflade frön.* Den närvarande arten är en allmän kärrvext, särdeles hvarest tillika mossiga tufvor finnas. Roten är perennerande, tapplik, ibland grenig och vanligen i ändan liksom afbiten. Örtståndet blir 1-2 aln. högt. Stjelken är enkel, ihålig, fårad och slät samt upptill delad, och vid basen merendels rödaktig. Bladen äro både 2 och 3-dubbelt parbladiga med pinntaggade småblad och lansettlika flikar. Umbellerne sitta uppräte i toppen, stora och jemna. Alla deras svepen böja sig tillbaka. De hvita kronbladen rulla sig gemenl. inåt under blomningen som infaller i Juli, hvarefter stiften utspärra från hvarandra. Som stjelkarne hysa en hvitfärgad saft, ehuru ej i stor mängd, men som är seg, besk och från, så tyckes vexten liksom Sprängörten, m. fl. dem naturen gifvit anvisning på lika sumpigt hemvist, hysa mindre helsosamma egenskaper. Likväl ses boskapen äta den allmänt; och roten, som också har en skarp och stickande smak, dock med något aromatiskt i lukten, (hvilket tillagt den del ofvannämde kryddnamnet af Allmogen i Östergötland), tuggas oftast af Lapparne i brist af tobak, för dem nog begärlig, att intet ögonblick kunna undvaras. Den bitande Jerten får då i nödfall väcka samma angenäma retelse på deras tunga.

Det gifves också en afart med smalare småblad och slätare stjelk; dock begge skilde från en annan art på somliga skogs-ängar, och hvilken äfven bör räknas till vår Flora, eller *S. Carvifolia,* som väl liknar mycket kärr-Selinen, men har djupare räfflad stjelk och kantigare frön, m. m.

Tab. — Den öfversta delen af vexten blommande, med ett bakom lagdt rotblad. a. Roten — i nat. st. — b. en blomkrona, förstorad. — c. fröet efter nat. — d. detsamma på främre sidan. — e. på bakre, förstorade.

Palmstruch rit. u. grav.

LILIUM MARTAGON.

KROLL-LILJA.

Bladen äro aflånga, spetsiga och sitta upptill i krans omkring stjelken. *Blommorna*, som hänga nedåt lutande, hafva tillbakaböjda kronblad.

Linn. Sp. pl. p. 435. A. b. HEXANDRIA. Monogynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 138. Kl. 6. SEXMÄNNINGAR, Enqvinn. — *Gmel.* Fl. Sib. 1. p. 44. — *Jacq.* Fl. Austr. t. 351.

Norden är kanske icke egentligen Liljornas hembygd. De höra snarare till de mer tempererade himmelsstrecken. Likväl prunkar Norra Amerikas Flora med flera sköna arter, och Sibirien äfven. Dess rysvärdaste trakter ända till Kamtschatkas strand, hysa också en eller annan, och deribland KrollLiljan. Vi äga ingen naturlig inföding af det slägtet, som i synnerhet bär namn af *Lilja;* men genom odling under längre tid ha ett par vunnit burskap, och särdeles denna. Man må endast omkring midsommaren besöka den behagliga Carlbergs-Trägården, så skön och intagande genom det lugn och lifvande skugga den under sommaren erbjuder, och man skall finna millioner af dessa rödspräckliga spiror höja sig bland Amurgräset, Lille-Konvallerne, VildTulpanerne och många flera som älska lundens skyggd. Troligen har KrollLiljan, af sin natur härdig att tåla Bores envåld, rymt från den fordna blomster-rabatten samt utvalt sig och funnit en fredligare plats under de skuggrika träden, der den lär aldrig utrotas; och det är af denna grund vi tro henne förtjena sitt rum i Svensk Botanik, äfven så väl som Damspels- och Tyska SvärdsLiljan, Älskogsvillan, m. fl. andra.

KrollLiljan uppkommer från en lök sammansatt af lösa, gula, köttiga fjäll, och midt under ett knippe af långa, hvita trådar. Från Lökens medelpunkt uppres r sig Ortstammen ända till par alnars högd, trind och glänsande, fastän svartprickig, besatt högre upp med blad som sitta kransvis, kortstjelkade, och äro aflångt lansettlika. De öfre äro skiftevis spridda. Stjelktoppen slutas med en lång blomspira eller rättare klase med flera eller färre vidt åtskilda blommor, som sittande på långa rödprickiga skaft

luta hängande nedåt, fastän kronbladen rulla sig tillbaka, blekare eller mörkrödare eller stundom alldeles hvita, nästan alltid med mörka punkter beströdde. På de 3 som sitta liksom ytterst, synes vid basen innantill, *på längden en luden fåra,* som är håningshuset, och hvars skapnad utgör slägtets kännemärke. Hanknapparne äro bruna, men innehålla en mängd saffransgult frömjöl. Det är under denna tiden som blommorna lukta nästan alltför starkt och i somligas tycke mindre behagligt och liksom vämjaktigt.

Som vexten är mycket allmän i hela Sibirien, så väl på öppna fält, som särdeles på björk-bevuxna orter, ha särskilta folkslag, Ryssar, Tatarer, Tunguser, Jakuter, Buräter, Mogoler lärt sig begagna roten som en utvald föda, äfven som de göra med flera slags lökar och rötter. De af KrollLiljan, gemenl. kallad Sarana, och likaså af den mönjeröda (L. pomponium), den brandgula (bulbiferum) och af Kamtschatka-Liljan, samlas hvar på sina orter och antingen kokas med mjölk eller stekas i askmörjan och sedan förtäras. Den närvarande arten påstås likväl vara sämre, helst löken är något seg och luktar starkt, men finner dock afnämare; och detta är ett bevis på den olika egenskapen af roten hos den sjette klassens lökvexter, af hvilka en del, som vi förut anmärkt, äro med skäl som giftige ansedda.

De gula fjällen på löken ha på några utländska orter satt KrollLiljan bland medlen för Gulsot, men troligen blott för färgen och icke för nyttan.

Tab. föreställer delar af ett blommande stånd samt löken i nat. storlek.

Palmstruch. rit. c. grav.

LATHYRUS TUBEROSUS.

Knöl-Latyr. *Jordnötter. Jordmöss.* På Holländska: *Aard-Ackers.*

Roten har vidhängande *knölar* (tubera). *Örtstjelken* är jemn utan hinnaktig kant. *Klängena* hafva 2 ovala *småblad*. *Blomskaften* äro mångblommiga.

Linn. Sp. Plant. p. 245. Cl. 17. Diadelphia. 10:dria. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 323. Kl. 14. Tvåkulle med ärtbaljor. — *Triewald* i K. Vett. Ak. Handl. år 1744. s. 243. — *Skoge* dersammast. 1773. s. 146. — *Skytte* ibid. s. 151.

Äfven en främling från Belgiens, Tysklands och Tatariets lerbundna sädesmarker, bosatt inom Svenska Florans område. Den är redan nämd vid beskrifningen af den *bredbladiga Latyrn* (n:o 254.), der också slägtets karakter förekommer. Vi hafva sedan den tiden funnit skäl, att anse Knöl-Latyrn såsom hemföding för det tillkommande, då den i största mängd inrotat sig på de bördiga ängsfälten vid Ulfsunda egendom emellan Drottningholm och hufvudstaden. Den har likväl der, jemte flera utländska foderslag, blifvit först för några år sedan införd, och sedermera ökat sig för evärdeliga tider. Roten löper trådlik hela qvarteret djupt i jorden, och alstrar vid sidorna potates lika knölar, som ofta sitta 3-4 i klase tillsammans, betäckte med en tjock, seg och svartaktig hud, aflånga eller runda, ungefär en tum eller mer i längden, och gemenl. försedda med en liten trådlik stjert, hvilken skapnad, jemte naturen hos dem att flytta sig, lånat dem namnet af Jordmöss. Stjelkarne, like ärtrefvor, ofta par alnar långa, men grenige och hvilande på deras grannar, de styfvare gräsen. De äro ej med hinnaktig kant försedde, utan nästan trinde, äfvensom bladskaften, hvilkas tretrådiga eller tredelta klängen hafva 2 ovala, släta, men i kanten invikta småblad, fästade vid basen. Blomskaften, ur bladvecken ensamma och långa, bära en klase af helt och hållit blåröda blommor. I baljorna, som efterfölja dem, och som äro hvarken så långa eller så breda, som på den bredbladiga Latyrn, mogna sällan ärterne; hvilket torde vara öfverflödigt, då naturen gifvit vexten sin egentliga fortplantningskraft i roten.

Som fodervext kan näppligen någon vara lämpligare, så väl för dess härdighet, som smakliga och feta näringsämne för boskapen, så att den i sådant afseende förtjenar af en välbeställd landtman att ägas.

LATHYRUS TUBEROSUS.

Men det är i synnerhet genom sina rotknölar som den äger ett lika stort värde, äfven icke alldeles okändt i Sverige redan för 80 år sedan. Man införskref den från Holland och planterade den i trädgårdarna. *Triewald* k'agade på sin tid, att den för litet brukades och uppgaf förslag att med framgång odla den; och sedan halva andre genom flera försök bevisat fördelarne af densamma.

Knölarne kunna liknas vid potäter, ehuru jemförelsevis mindre gifvande, men läckrare och att anses för de bästa af våra bekanta jordfrukter, närmast like äkta kastanier i smaken. För att nyttja dem, böra de först förvällas, då skinnet lossnar och lätt aftages; eller kokas de ordentligen i vatten och ätas med färskt smör. Om de åter stekas i panna eller i askan, böra de öppnas i storändan, eljest hoppa de från elden. Liksom kastanien, läggas de också i blåkål m. m. De äro mycket mildare än Potäter, åtminstone om dessa icke äro fullmogna; och vid de försök man gjort, att af dem på lika sätt tillverka mjöl och gryn, får det påösta vattnet utseende af mandelmjölk utan obehaglig smak eller lukt, som dervid åtföljer potäterna. De ge ock dubbelt mera mjölämne än dessa.

Vid odlingen af de så kallade nötterna märkes, att de väl icke löna mödan i stort, som de sistnämda, men få billigt ett rum i kökträdgården. Det bör dock iakttagas, att som de gerna sprida sig och vexten lätt blir ogräs, måste stället innägnas antingen med plankor, eller, som bättre är, en alnsdjup graf upptages der grunden är hård och lerig, och hvilken fylles med lerblandad svartmylla, hvari jordnötterne planteras ett qvarter å skilde; likväl att desse få behålla ögonen oskadda då de från rotsträngarne aftagas, ty eljest gro de icke. Två år lemnas de i jorden för att fullkomnas, hvarföre 2 plantager af olika ålder må anläggas. Jordnötterne upptagas ej förr än halmen vissnat, då de större begagnas i hushållet och de mindre gömmas till utsäde. I Holland odlas de på en med berg omgifven åker, tillika med rofvor, ärter, linser m. m. När grödan är hämtad, upplöjes jorden och nötterne insamlas; de som då qvarblifva äro tillräcklige för nästa sommar, och på det sättet förfares alla år.

Tab. Öfre delen af vexten blommande tecknad efter nat. Bakom visar sig rotändan med knölarna.

383.

J.W.Palm.truch grav. erit.

TROLLIUS Europæus.

Allmän Bullerblomster-ört. *Smörbollar. Ång-knappar. Ångbullar. Laxblomster. Hvalkullor.*

Blomkronan är mest tillsluten; dess *håningshus* äro platta och långa som Ståndarne, eller hälften kortare än kronbladen.

Linn. Fl. Su. p. 198. Cl. 13. Polyandria. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 230. Kl. 9. Mångmänningar. Mångqvinn. *Retz.* Fl. œcon. s. 736.

Af alla de inhemska vexter, som höra till den nat. fam. *mångskidade* (multisiliquæ) eller rättare de *Ranunkel-lika*, är väl ingen som kan bestrida Bullerblomstret företrädet. Dess slägtmärke, att icke hafva blomfoder, men deremot ett stort antal (1/4) kronblad, med (omkring 9) nästan jemnbreda och glatta håningshus, skiljer det lätt ifrån de andra slägtingarna, Ranunkler och Anemoner, men närmar det till Helleborerna, med hvilka v. Linné sjelf fordom förenade det. Men dessas pipiga och 2läppade håningshus äro ett godt skiljetecken, och Bullerblomstret utgör sitt eget slägte.

Vexten, som träffas i flera provinser, både sydligare och längre åt norr belägna, sjelfva Lappska fjällen icke undantagna, på gräsvuxna fält och ängslundar, har en perenn rot, hvarifrån en eller flera, enkla, 3 - 4 qvarter höga blomstjelkar uppkomma. Bladen äro 5 - 6 delta, hvar del viggelik, och vid kanten inskurna: de vid roten längre stjelkade och ju längre upp utan skaft och till skiftes sittande samt alla bara. Vanligen prydes stjelken i Juni med en enda blomma i toppen, stundom med flera, då den delar sig öfverst, som det händer i fjällen. Blomman är skön, stor, gul till färgen, af angenäm lukt och behaglig af sin nästan klotrunda form medelst de tillslutande kronbladen, som under deras kupiga yta dölja så väl de platta, smala håningshusen, som fröredningsdelarna. Fröhusen, som formeras af de talrika fruktämnena, bli nästan cylindriska och innesluta en mängd svarta, glänsande frön.

Örten ätes ej af boskapen, hvilket väcker misstanka för lika åverkan som af Ranunklerna, ehuru den är mycket svagare; likväl ses getter och får förtära vexten, ehuru den säges vara skadlig för de sednare.

TROLLIUS EUROPÆUS.

Den lysande blomman samlas för öfrigt i flera landsorter, för att utsira golf och väggar på högtidsdagar, och är i de norra ett gladt förebud för laxens ankomst.

I Norrige är en huskur bekant för skörbjuggssvullnad i fötter och ben, neml. att koka blommorna och med det varma afkoket bada de sjuka delarna. (*Kalms* Resa, I. s. 76.)

Såsom icke mindre prydlig än mången utländsk odlad blomma, förtjenar Bullerblomstret väl sitt rum på Rabatten, der vexten inflyttad mycket väl bibehåller sig.

Tab. Ett afbrutit blommande stånd, samt ett rotblad, bakom liggande, i nat. storlek. — a. Blomfästet med ståndarne och håningshusen, sedan kronbladen blifvit frånlagna — b. Pistillerne ensamt — c. ett håningshus särskilt, alla i nat. storlek.

Swartz rit. Palmstruch gr.

CETRARIA NIVALIS. *Achar.*

(Lichen nivalis. Linn.)

Snölaf. På Island: *Mariugraus.*

Stambladet är på ytan gropigt, hvitt och vid basen gulaktigt, ofvantill deladt i mångfaldigt inskurna, krusiga och naggade flikar. *Fruktsköldarne* sitta mot yttersta ändarna, något upphöjde, konkava med grynig kant.

Linn. Flora Su. p. 415. Cl. 24. Cryptogam. Algæ. Fl. Lapp. p. 446. — *Liljebl.* Sv. Flora, s. 425. Klass. 16. Lönngifte. Alger. — *Retz.* Fl. œcon. s. 384. — *Achar.* Meth. Lichen. p. 294. — *Olafs.* Reis. igienn. Island. I. s. 163.

Efter den bättre indelning, som den berömde författaren af Methodus Lichenum uppgifvit af Lafvarna, hvilka utgöra en egen familj bland de lönngifta vexterna, framställes här Snölafven under ett nytt namn och slägte, hvilket hör till dem, hvars fröredningsfäste äger lika substans och oftast färg med sjelfva Lafvens stam (Cœnothalami Ach.); och slägtkarakteren består i *de snedt ansuttna och nästan sköldlika fröredningsfästen* (apothecia). Denna tillkommer, som bekant är, äfven Islandslafven. Torra, högländta, sandiga fält och backar hysa Snölafven, sådan den i allmänhet finnes, kort och knappt tumslång, liggande liksom lös på marken. I fjällarna, särdeles de som skilja Dalarne från Norrige, vexer den mycket större, torftals fästad emellan andra lafvar och fjällgräsen. Stammarne, många förenade, äro hinnaktige, bredare eller smalare, än platte, än kupige, med nätlikt sammanlöpande gropigheter på ytan, som är ganska hvit, utom vid roten, som lyser mer och mindre gul. Ofvantill dela de sig i krusiga, genombrutna flikar, hvilka, stundom odelta, bära mot de bredare topparnas kanter merendels ensamma fruktsköldar af olika storlek från 1 - 3 lin. diameter, i början plattade och hvita, men med åldern något skållike och upphöjde samt i kanten knottrige och af ljus eller mörkare rödbrun färg. Denna så kallade fröredning är ganska sällsam och finnes blott på den i fjällen vexande lafven. Den på somliga hedar befintliga lafven saknar dem, och är deremot

mera delad och krusigare, men ger sig alltid genom sin snöhärg på afstånd tillkänna, liksom renmossan i fjälltrakterna. På Island har man skänkt Snölafven, såsom «efter anseelse det smukkeste af alle fjældegræs i Island», åt det förnämsta bland helgonen. (Olafs. Reis. I. s. 160.). Det är ock der man använder den som födämne jemte Islandsmossan m. fl.; men måste kokas starkare och längre, då soppan får, efter samma Auktors intyg, en söt och behaglig smak. Lafven samlas derföre på åtskilliga trakter af ön, likväl, som det säges, mera för smakens skull, emedan den vexer mycket sparsammare och glesare. I Dalfjällen hos oss är den likväl både stor och ymnig. Knappt märkes någon beska hos lafven, men deremot en syrlighet, så att mjölk löpnar deraf under kokningen med densamma.

Färgämne är visserligen icke att förmoda mer hos denna, än hos Islandslafven. Vi torde emedlertid framdeles kunna vänta, så härom, som om det födande ämnet hos Lafven, ytterligare underrättelse af författaren till Svenska Lafvarnas Färghistoria, ett arbete, hvars förtjenst efterkommande skola förmodligen lifligare erkänna.

Tab. a. Ett stånd af större arten från Dalfjällarna, der samladt af *Swartz* — b. en del deraf, särskilt uttagen — c. ett stånd af vanlig storlek på höjderna: begge efter nat. — d. Toppen med sina frörednings-skålar i olika ålder — e. en frörednings-skål, sedd baktill, begge förstorade.

385.

R.t.v. grav. af Palmstruch.

HIPPOPHAË RHAMNOIDES.

HAFTORN. *Hafstörne. Finnbär.*

Buskträd med räta piggar, samt silfvergrå och nästan lansettlika blad.

Linn. Flora Su. p. 335. Cl. 22. DIOECIA *Tetrandr.* Fl. Lapp. p. 206. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 68. Cl. 4. FYRMÄNN. Enqvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 297. — *Kalm* i K. V. Akad. Handl. 1745. s. 252.

Åter en af de nyttigare inhemska buskvexter, utmärkt för sitt utseende, sin bevärade natur och lysande bär, icke sällsam nära hafsstränderna kring Östersjön, särdeles norr åt, så väl på Finska kusterna som vid Åland, och hos oss i Roslagen. Såsom tvåbyggare finnas han- och honblommor på särskilta buskar. De förres kännemärke består i *ett tvådelt blomfoder utan blomkrona, och de sednares äfven så, men i ståndarnes ställe ett enda stift, hvars fruktämne blir ett ofvanföre blomfodret sittande bär, med ett frö som är betäckt med dubbel fröhinna.* Bland de nat. Ordningarne hör den till VON LINNÉS Calycifloræ och till *Jussieu's* Elæagni. Busken, som har mycket krypande rötter med talrika rotskott, vexer stundom mer än manshög med spridda grenar, hvilka äro hårda och stela, och icke endast hvasst spetsade i ändarna, utan ock ifrån sidorna ofvantill utskjutande långa uddar eller piggar. Bladen sitta spridda, smalt lansettlika, kortskaftade, helbräddade, ofvanpå starkgröna, samt, i synnerhet inunder, betäckte med silfvergrå och ibland i brunt stötande cirkelrunda, kruskantade fjäll, som fästas vid deras medelpunkt. Blommorna framkomma vid vårens början tillika med de första, knippvis utskjutande bladen, och sitta flera förenade vid bladens gemensamma fäste. De äro grönaktiga, samt hanarnas blomfoder större och omfattar 4 gula hanknappar, med knappt synbara strängar. Pistillen omgifves af ett mindre men något pipigt blomfoder, och stiftet är kort med krökt, hvasst märke. Bären, som mogna omsider inpå sommaren eller mot hösten, äro nästan klotrunda med en liten luden spets, samt för öfrigt beströdda med fina, stjernformiga ljusa fjäll. Mognade, bli bären gula, men rodna af frosten. De innesluta ett aflångt svartglänsande frö som omgifves af en dubbel hud, en yttre läderlik, och en inre mörk och saftig.

HIPPOPHAË RHAMNOIDES.

Sjelfva träämnet eller veden är hård och seg, hvarföre det på somliga utrikes ställen användes till askar, väfskedar, räfspinnar &c. Löfven förtäras af boskap och hästar, som föga afhållas derifrån genom piggarne. Bären få, då de mogna, en syrlig smak, men tillika något hopdragande, hvilket dock genom frosten minskas. I Finska skärgården, äfven som på Åland kokas ett slags mos af dem, hvilket ätes tillika med fisk. *Kalm* fann att saften färgade gult, och trodde att syran kan göras brukbar som ättika eller till något slags vin. Förnämsta nyttan af busken synes emedlertid kunna hämtas genom dess plantering till inhägnader af större fält, der sand finnes. Till trägårds-häckar är den mindre tjenlig för dess natur att vidt kringsprida sig genom rotskotten. Planteringen sker så väl genom dessa sistnämda som genom sättqvistar, hvilka taga rot, om de endast komma djupt nog i sanden för att icke borttorka, hvarföre Prof. *Retzii* råd är bäst att uppdraga dem först på skuggadt ställe. Medelst såning af de krossade bären kan ock busken fortplantas. Detta sker om hösten, då de uppkomma den följande våren. Det går dock alltid långsammare än med rottelningar eller skott. I flygsand skulle en sådan plantering förtjena att anställas, då busken blir i flera afseenden gagnelig.

I en lag på löf och hackade färska qvistar, får silke och ylle, betade med jernvitriol, genom kokning en svartbrun, äfven som efter vismut-betning, en vacker rödlett nötfärg *(Retzius)*.

Tab. — en gren af busken med mogna bär, efter naturen. — ♂ en blommande topp af hanbusken. — ♀ af en honbuske. — a. en hanblomma något förstorad. — b. ett frö i nat. storlek. — c. mycket förstoradt och tvert afskuret. — d. e. tvenne fjäll förstorade. — f. pistillen särskilt.

a
b
c
d

386.

LITHOSPERMUM ARVENSE.

SMINKROT. *Horletta.*

Bladen äro lansettlika, sträfva af spridda hår. *Blommorna* sitta inom blomfodret. *Fröna* äro ojemna på ytan.

Linn. Fl. Su. p. 57. Cl. 5. PENTANDRIA Monog. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 84. Kl. 5. FEMMÄNN. Enqvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 420.

Denna örtens slägtkännemärke är redan anfördt vid beskrifningen af dess slägting (N:o 177), men då densamme äger en perennerande rot, är den blott annuel hos den närvarande. Rätt nedstigande, grenar hon sig mot ändan, och är betäckt af en tunn mörkröd hud, hvilken något saftig, innehåller ett sådant färgämne. Stjelken stiger rak upp och trind, och delar sig i några uppräta grenar. Den är derjemte sträf af glesa hår, äfven som örtbladen af hvilka de vid roten äro tunglika, men de på stjelken jemnbredare, merendels trubbiga, med en nerv och utan ådror. I de öfra bladvecken sitta, mestadels ensamma, helt små, mjölkhvita blommor, knappt högre än blomfodret, hvars flikar, lika sträfhåriga, utvexa dubbelt större efter blomningen och vid deras fäste omfatta 4 ovala spetsade frön, grå till färgen och skrofliga eller ojemna på ytan.

Vexten som utgör ett af de allmännare ogräsen i råg-åkrar, blommar i Maj och Juni, och ätes af får, getter och svin, då den är späd och der bättre saknas.

Den urgamla fåfängan att antingen söka ersätta de blommor som förr prydde kinden, eller att höja färgen på dem man äger, har gifvit landsflickorna i en af de Norra Provinserne anledning att begagna den färska roten som ett slags smink vid deras okonstlade toilett. (Linné).

Bland *Dambourneys* färgförsök med vexter, finner man att han erhöll en citrongul färg åt grönt medelst kokning af betadt ylle, i en stark soppa på örten.

Tab. — Örten med rot och blommor i nat. storlek. — a. en blomma. — b. den samma större med på längden öppnad pip. — c. det utvexta blomfodret, med fröna i nat. st. — d. ett frö särskilt, förstoradt.

Rit. o grav. af Palmstruch

RANUNCULUS BULBOSUS.

LÖKARTAD RANUNKEL. *Solhvifver.*

Roten är lökaktig. *Örtstjelken* rak och besatt med glesa hår. *Rotbladen* (sammansatta) 3-faldigt 3delta; de öfre lika så, men med smalare flikar. *Stjelken* är mångblommig med refflade blomskaft. *Blomfodren* äro tillbakaböjda.

Linn. Fl. Su. s. 396. Cl. 13. POLYANDRIA Polygyn. Öländsk res. s. 40. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 226. Cl. 9. MÅNGMÄNN. Mångqvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 585. — *Murray* Appar. Med. 3. p. 88. — *Krapf* exper. de nonn. Ranunc. venen. qval. p. 69. — *Pharm.* Ranunculi bulbosi bulbus.

Denna Ranunkel-art är nästan lika allmän som den nyligen förut (N:o 375) beskrifne, på lerbunden gräsmark och åkerrenar, i synnerhet tidigt om våren. Roten, till utseendet lik en lök, är tät inuti och utskjuter inunder många rottrådar, samt förmerar sig ofvantill, hvarifrån örtstjelken (stundom flera) uppstiger rak, från ett qvarter till ½ alns höjd, trind, i toppen grenig och med glesa hår besatt. Bladen äro skaftade, (utom de öfversta) i synnerhet de vid roten, och alla 3faldigt 3delte, med inskurna flikar, hvilka dock på toppbladen äro helt smala. Ytan finnes mer och mindre hårig. Blommorna, ensamma på refflade skaft, sitta vid ändan af grenarne, guldgula och glänsande, och deras blomfoder-blad böjas alldeles tillbaka samt äro utanpå ludna. För öfrigt likna de fullkomligt den allmänna Ranunkeln.

Krapfs rön med Ranunklerne ha bevisat att denna ört liknar sitt slägte i skärpa. Det är likväl att märka, att denna mycket mildras när vexten blommar, men löken deremot röjer då en så mycket starkare. Före blomningen är skärpan mest i rot-trådarne.

Man har ansett löken passande till nödfalls bruk i ställe för Spanska flugor, helst den finnes lika kraftig hela året om, och kan äfven förvaras i sand öfver vintern. En tunn skifva lagd på huden liksom bränner efter några minuter. Då den afteges synes någon rodnad och svedan

upphör, men börjar efter par timar å nyo, och efter ännu flera synes en blåsa upplöpa, som sedan förvandlas i ett flytande och senläkt sår. Om skifvan ligger längre qvar i början, blir svedan mycket värre.

Sjelfva örtståndet hyser i sin späda ålder också nog skärpa, att ehuru den ej gör tungan så snart hudlös som några andra arter, den vidhänger längre gom och käftar, och är således lika farlig. Kreaturen förbigå den, om icke geten torde låta den medfölja det öfriga färska fodret.

En vacker vigogne-färg på ylle, betadt med vismut, vinnes genom afkok på färska örten, enligt *Dambourneys* uppgift. Äfven blommorna kokade med alun, ge en gul färg åt dylikt gods.

Tab. — Vexten hel och hållen i nat. storlek. — a. ett blomskaft med frukt. — b. en kapsel särskilt, litet förstorad.

a
b
c

ORNITHOGALUM UMBELLATUM.

FLOCKBLOMMIG VÅRLÖK. *Morgonstjernor.*

Blomspiran sitter i toppen af stängeln; de nedre blomskaften äro nästan så långa som de öfre blommorna. Ståndarne äro vid basen utvidgade.

Linn. Sp. pl. ed. 2 p. 441. Cl. 17. HEXANDRIA. Monogynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 141. Kl. 6. SEXMÄNNINGAR, Enqvinn. — *Linn.* prælect. in ord. nat. pl. ed. *Giseke.* p. 287.

Ehuru litet ömtålig denna vext synes vara, är den likväl icke Svensk inföding, utan står på samma lista som den vilda Tulpanen, Kroll-Liljan, Damspels-blomman, m. fl. hvilka, fordom främlingar, ofta på de naturliga åboernes bekostnad inkräktat deras plats. Också äro Lökvexter dertill i synnerhet fallne, för deras rötters egenskap att mycket förmera sin afkomma och kringsprida sig. Detta slags Vårlök, allmän i Södrare Europa, torde kanske räkna Orienten för sin stambygd. När den nalkades våra Polhöjder, är oss obekant, men på sin tid skedde det utan tvifvel till prydnad af blomsterparterren. Nu har den på mer än ett ställe stulit sig derifrån och sökt sig på utmarken ett friare utrymme som till ex. vid Carlberg nära Stockholm och flerstädes.

Vårlöks-Slägtet har en blomkrona med 6 blomblad, vidöppna och efter blomningen qvarsittande kring deras fäste. Hansträngarne äro vid basen mycket platta och breda, och frukten, lik de flesta Liljevexternas, 3:rummig med många frön. Denna flockblommiga arten har en nästan klotrund Lök tätt hopsatt af fjäll, och alstrar en talrik afföda genom en mängd små lökar under den yttersta huden, fästade medelst fina rottrådar underst på moderlöken. Alla bladen komma från densamma, smala, jemnbreda, kölade, strimiga och qvarterslånga. Blomstängeln löper midt ur löken, ofta längre än bladen, trind och vek, i toppen af hvilken blommorna bilda en spira af de gradvis förlängda blomstjelkarne, hvar och en försedd innanför med en lång smal blomskärm och bära hvar sin blomma, som är vidöppen, mjölkhvit ofvanpå och grönaktig innanför, samt u-

tan lukt. 3 kronblad äro omärkligt smalare äfven som 3 hansträngar. I Maj börja blommorna visa sig, och detta sker om morgnarne kl. 9 och tillsluta sig mot kl. 3 e. m. Så fortfar den ena blomman efter den andra tills efter midsommaren, då de aflånga, trubbiga kapslerne med några runda svarta frön sluta vextens lopp för året, och stängel och blad bortvissna.

Löken är ätlig sedan den blifvit afputsad och kokad; och det är på sådant sätt som man betjent sig deraf i Orienten. Fordna bibeltolkare uttydde dess gamla Ebreiska namn *) med *Dufvefträck*, men det betyder säkrare denna Lökvext, i hvars blommors färg äldre Botanister trott sig finna likhet med den gråhvita vätska som åtföljer så väl dufvors som flera andra fåglars orenlighet, och fått namn af *fågelmjölk* (Lac Avium), och hvarifrån Örtslägtets benämning säges hafva tagit sin upprinnelse. I det fordom så kallade förlofvade Landet är Löken än i dag matnyttig; och kanske härrör derifrån det Engelska Trägårds-namnet på vexten, *Bethlehems-stjerna*. (Bethlem's star).

Tab. — Vexten med lök och blommor i nat. storlek. — a. b. ståndarnes form. — c. fruktämnet.

*) *Chirjonim*, som enligt, 2 Kon. bok. 6. 25, under belägringen af Samarien, såldes till ett så högt pris såsom födämne.

a
b
c

389.

BALLOTA RUDERALIS.

STINK-MYNTA.

Bladen äro ovala, odelta, med jemna och nästan trubbiga insågningar; *Blomskärmarne* äro lika långa med *Blomfodren*, hvilkas *Flikar* äro åtskilde och spetsige.

Linn. Fl. Svec. p. 206. Spec. pl. ed. 2. (Ballota nigra) Cl. 14. DIDYNAMIA Gymnosperm. — Gottl. res. s. 209. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 250. (B. nigra) Kl. II TVÅVÄLDIGE med nakna frön. — *Retz.* Fl. œcon. s. 97. — *Smith.* Fl. Brit. 3. p. 636. (not.)

Sedan Herr Dr. *Smith* intygat verkligheten af en fordom skedd förvexling af namnet *Ballota nigra*, såsom tillegnadt 2 särskilta arter af samma slägte, lär det ombyte vi nu gjort säkert urskuldas.

Detta örtslägte bestämmes ibland de med läpp försedde (Pl. Labiatæ) vexter genom *ett vidöppet blomfoder, som har* 5 *tänder i mynningen och* 10 *strimmor utanpå, samt öfre läppen af blomkronan konkav.* Tvenne arter finnas deraf i Sverige, neml. en hvit afart af den egentliga *B. nigra* (kallad *B. alba* Fl. Sv. p. 206), och denna, som torde vara sällsyntare utrikes.

Dess rot är perennerande, hvarifrån årligen uppkommer en ofta alnshög örtstam, som är upprätt och mycket grenig, skarpt fyrkantig på stam och grenar, och tillika täckt med korta, bakåt vända hår samt brunaktig. Bladen äro ovala och hvassa i spetsen, knappt urnypta vid basen, mjuktludna och parallelt ådriga på ytan. Blomkransarne vid bladvecken, särdeles mot topparne, bestå af flera hopsittande, merendels åt en sida vettande blommor utan stjelk, under hvilka några trådsmala blomfjäll vidfästas, och dessa äro så långa som blomfodren, hvarå pipen är trattlik med 10 upphöjda ränder, upptill vidöppen, med 5 åtskilda, hvassa spetsade tänder. Den rödaktiga blomkronans öfre läpp är hel, sällan urnjupen, utanpå med bakåt stående hår, och den nedre delad i 3 flikar, hvaraf den medlersta är störst och upp- och nedvändt hjertformig, med några hvita greniga ådror. Blommorna visa sig strax

efter Midsommaren, och fröna mogna som vanligt obetäckte i botten af blomfodret. *Ballota nigra* Linn. Sp. pl. ed. 1. eller den af Auktorerne allmännast antagna, har mera rundade och hjertlika samt mindre ludna blad. Blomskärmarne äro blott hälften så långa som blomfodret, och detta har en nästan tver mynning, med ganska korta ehuru hvassa tänder. Den varierar med röda och hvita blommor, af hvilka den sednare är Svensk, ehuru sällsynt.

Stinkmyntan är icke sällsynt, särdeles i Vestergötland, så väl på Landsbygden vid byarne som kring städerne. Den förekommer äfven på Gottland och Öland.

En egen stark, besvärande lukt, som likväl har något kryddlikt med sig, gaf örten fordom ett utmärkt rum bland invertes brukade, väderdrifvande medel, såsom i Moderpassion; och utvertes som fördelande körtelsvullnader och lindrande de plågor som ofta åtfölja den blinda Gyllenådern. Detta sednare bruk synes icke heller ogrundadt, i anledning af samma egenskap hos många af familjen. Landsfolket på Gottland anse äfven vexten som en stärkande Boskaps-Medicin, och bruka för den orsaken afsådet. För öfrigt finnes den alltid orörd af kreaturen.

Tab. — Öfre delen af vexten blommande, efter nat. — a. en blomkrona öppnad, något större gjord. — b. blomfodren. — c. fröna i nat. storlek.

a
b
c

ASPIDIUM CRISTATUM.

KRUSKANTAD BRÄKEN.

Stambladet har elliptisk form och är nästan dubbelt parbladigt med fjällig fot. *Småbladen* äro aflånga, vid basen hjertlika och horisontelt sittande mot stjelken; de smärre äro ovala, trubbiga, inskurna och hvasst tandade.

Linn. Sp. pl. ed. 2. p. 1551. (Polypodium cristatum) Cl. 24. CRYPTOGAMIA Filices. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 383. Kl. 16. LÖNNGIFTE Ormbunkar. (Pol. crist.). — *Svartz* Synops. Fil. p. 52. — *Afzelius* i K. V. Ak. Handl. 1787. t 9. — *Schkuhr.* Crypt. t. 37. — Polypodium Callipteris. Ehrhart.

Antalet af Svenska Ormbunkarne är så litet i jemförelse mot det som hela familjen innehåller, att vi tro göra Floras inländska vänner ett nöje att samla dem inom denna afdelning af Sv. Bot., oaktadt deras förtjenst antingen icke upphinner *Träjonbräkens* (N:o 51), eller alldeles ännu sakna anspråk på annan märkvärdighet än deras egenhet som Ormbunkar.

Sådan är väl också denna, men den har derjemte vunnit ett slags botanisk namnkunnighet såsom omtvistad och misskänd af örtkunnige, hvilka somlige ansett dess af v. LINNÉ tillagda namn tillhöra en annan, som andre lika felaktigt förenat med den förra såsom afart. För den visshet vi nu äga om den originela arten, ha vi att tacka Herr Demonstr. *A. Afzelius*, som aldrig sparat någon möda för kännedomen af Svenska vexterne, och som, efter inhämtad upplysning från den Linnéska samlingen, meddelat densamma på ofvan anförda ställe.

Den kruskantade Bräken liknar till någon del den allmännare Träjonbräken, men är dock i flera afseenden derifrån skild. Den är mycket sällsammare och förekommer endast i sidländta barrskogar, i smärre tufvor vexande. Stambladen bli ungefär ½ aln i längden och äga en elliptisk och mot toppen afsmalnande form, som hos den allmänna är mycket bredare utom storleken. Foten är med större och glesare fjäll beklädd, men den märkligaste åtskillnaden består i bladens korthet och progressiva afta-

gande mot ändan och deras ställning mot hufvudstjelken, neml. horisontel och icke platt. Deras nedersta och större flikar omfatta dessutom till en del stjelken. De öfrige eller smärre, blott till hälften åtskilde, äro trubbige, ibland inskurne i kanten och mot den öfversta sågtandade. Deras färg är lifligt glänsande grön, och få med åldren en utmärktare fasthet.

Fröredningspunkterna sitta i en rad på hvarje flik, å ömse sidor om medelnerven, och betäckas med hvar sin njurformiga hinna eller plätt (slägtets karakter), som omsider hoprullas, då kapslerne, i början gröngula men sedermera mörkbruna, och lossade från deras fäste och fottrådar, rundtomkring på fliken kringspridas. I Juli och Aug. månad finnes fröredningen så fullkomnad. Författaren har flera år haft tillfälle att se den förnyad på de stånd som han hämtat från en sydligare Landsort af Riket och lefvande bibehållit, och således förvissat sig om verkligheten af arten såsom inländsk, oaktadt de tvifvelsmål som Dr. *Smiths* anmärkning (Fl. Brit. 3. p. 1126) kunnat väcka, att den endast tillhörde Sibirien. Utom Sverige finnes den emedlertid äfven i Tyskland, der den länge varit känd under namn af *Pol. Callipteris*.

Tab. — Ormbunken i nat. storlek, tecknad efter naturen. — a. Ett småblad särskilt, sedt på undra sidan. — b. en inskärning af en flik, med sin fröredningspunkt och hinna. — c. äfven så, men med spridda kapsler. — d. ett par kapsler med sina fottrådar — mycket förstorade.

391.

Rit. o. grus. af Palastruck

HELIANTHEMUM VULGARE. *Willd.*

(Cistus Helianthemum Linn.*)*

Allmän Solhvifva.

Stammarne träaktiga vid roten och kull-liggande; *Bladen* aflånga med nedböjd kant, inunder gråludna: *Stiplerne* lansettlika.

Linn. Fl. Su. s. 184. Cl. 13. Polyandria Monogynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 214. Kl. 9. Mångmänningar Enqvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 173. — *Pharm.* (olim) Helianthemi Herba.

Cisterne utgöra en egen naturlig familj och kunna ej förenas med Vexter med hjulformiga blommor (Rotaceæ), till hvilken von Linné trodde dem närma sig. Han ansåg de egentliga Cisterne såsom innefattande ett enda stort slägte; men då frukten lemnar oss, framför andra delar af fröredningen, de väsendtligaste kännemärken, så tyckes vara skäl att följa *Jussieus* anledning att dela slägtet i tvenne, hvilket äfven arternas mängd och förhållande sins emellan billigar. Och då vi som karakter för de rätta *Cisti* antaga en fler- (5-10) rummig kapsel, vid hvars skiljeväggar fröna äro närmare medelpunkten fästade, så tillägga vi *Solhvifvorna* (Helianthema) *en kapsel blott med ett rum, som* dock visar tecken till skiljeväggen på de 3 valvler, med hvilka frukten omsider öppnar sig, och hvarvid, i en rad på hvarje, fröna äro ansutna. Blomfodrets 5 blad äro dessutom hos dessa sednare olika stora eller 2 mindre än de öfriga, hvaremot de äga lika storlek hos det förstnämda slägtets arter, hvaraf ingen finnes i Norden, men af Solhvifvorna åtskilliga, ibland hvilka den närvarande är allmännast på torra gräsvuxna ställen och backar, i synnerhet på lergrund och kalkartad jordmån.

Såsom ordentlig buskvext kan den väl icke anses, men den har träaktig rot, och de derifrån uppstigande, ofta talrika stjelkarne bli äfven sådane nederst, hvarföre de merendels perennera och följande året gifva örtlika, spridda, nedliggande grenar eller stjelkar, tätt försedde med motsittande smalt aflånga, trubbiga blad med bakböjd kant, inunder gråludna och stundom ofvanpå gleshåriga, i hvilkas veck 4 lansettlika, finhåriga stipler sitta. Några

blommor utgöra en enkel, upprät klase i toppen, hvilkas stjelkar nedböjas efter blomningen. 2 af blomfoderbladen äro ganska små, och kronbladen upptill rundade med vågig eller naggad kant, guldgula, ofta med en rödaktig fläck vid basen. Ståndarne nedfalla vidöppna vid anrörandet. Denna verkligen vackra blomma pryder backarne under varmaste sommaren, och fröhusen, finludna och omsvepta af blomfodren, mogna i Augusti.

Sin täcklhet oaktadt är vexten icke förmånlig på Landtmannens ägor, helst den röjer en sämre jordmån. Emedlertid som den stundom vinner någon höjd, så ökas derigenom fodret, fastän den ej bör stå till mognad, emedan stjelkarne bli hårda och mindre ätlige för kreaturen. De förtära densamma grön, men svinet frågar ej derefter. I gamla tider räknades den bland sårläkande medel såsom lindrigt hopdragande. Af rötterna har *Dambourney* erhållit muskusfärg på ylle efter betning i Vismut-upplösning. De som roa sig med blomsterplantering kunna äga ett behagligt föremål i denna vext, flyttad i trädgården, der den utan svårighet fortkommer.

Tab. — Vexten tecknad efter nat. — a. pistillen med en af ståndarne. — b. kapseln på tveren afskuren. — c. fröet i nat. storl. — d. fröet förstoradt. — e. kapseln — äfven förstorad.

*
**
b
c
a
*
**

CONVALLARIA MULTIFLORA.

MÅNGBLOMMIG KONVALL.

Stjelken är trind. *Bladen* sitta skiftevis, elliptiska, rundade och vid basen stjelkomfattande. *Blomstjelkarne* utgå från bladvecken, flerblommige.

Linn. Flora Su. p. 110. Cl. 5. HEXANDRIA Monogynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 141. Kl. 6. SEXMÄNNINGAR Enqvinnade.

Konvallernes slägtkarakter består i synnerhet i frukten, som *är ett klotrundt 3-rummigt bär med flera frön*, och som hos de flesta före mognaden synes fläckigt. Det är väl sant att blomkronan, som omger fruktämnet och är sexdelt, mycket varierar hos särskilta arter från klocklik och cylinderformig ända till utbredd stjernlik; men vi kunna icke biträda dem som derefter bestämt flera slägter, hvaribland denna vext under slägtet *Polygonatum*, efter *Tourneforts* anledning förekommer. Vi lemna den deremot i det, till hvilket von LINNÉ hänförde detsamma.

Under N:o 41 är en af dess närmaste slägtingar redan upptagen, med hvilken den här anförde har nära gemenskap. Roten är lika krypande, köttig och merendels bar. Örtstjelkarne vexa ända till alns höjd, odelte, trinda, ej kantiga, lutande mot toppen och till större delen fullsatta med blad som vetta åt 2 sidor och äro lifligt gröna, men något blekare än på den *kantiga*. Blomstjelkarne utkomma på lika sätt, men bli oftast greniga, alltid flerblommiga, med 4 6, lutande, cylindriska, hvita blommor af mindre storlek, gröna vid ändarne och knappt håriga i mynningen, derinom ståndarne äro fästade. Då bäret mognar, blir det blåsvart.

Vexten är något sällsam och trifves endast i stora skuggrika lundar. Vid Stockholm träffas den i Carlbergs trädgård, blommande i slutet af Maj ända till Midsommaren.

Om nyttan m. m. torde vi få hänvisa till den nämde förra (N:o 41), med hvilken den, utan tvifvel, kan i sådant hänseende fullkomligen jemföras. *Haller* trodde ändtligen att man på Apoteken, med den der fordom bekanta Sigillum Salomonis egentligen menat den mångblommiga Konvallen. Det är också dennas Rotbroddar som *Bellonius* omtalar, att Turkarne äta som Sparris.

Tab. — Delar af den blommande vexten i nat. st. — a. en öppnad blomma. — b. ett bär i nat. st. — c. ett frö.

SCABIOSA COLUMBARIA.

FÄLTVÄDD.

Stjelken är grenig. *Bladen* äro pennedelta med mycket smala flikar; rotbladen eggrunda och lyrtaggade. *Blommorna* liksom strålkantade, med 5-delta småblomster.

Linn. Fl. Su. p. 42. Cl. 4. TETRANDRIA 1:gynia. — Gottl. Resa 216. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 60. Kl. 4. FYRMÄNNINGAR Enqvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 654.

Äfven denna räknas bland våra rarare vilda blommor. På Gottland och de derjemte liggande Carlsöarne äfven som på ön Klasen och några ställen i Skåne finnes den vexande å de torraste, öppna ställen. Från likheten med Åkervädden (N:o 322) igenkännes genast dess slägte; men den är mindre reslig, fast mera utspridd och grenig än denna, och bladen äro finare delte och stundom äfven 2 faldigt pinntaggade. Blommorna, som visa sig i Juli, utmärka dessutom snarast den specifika åtskillnaden, emedan småblomstren äro 5-delta och de närmare kanten med utmärkt stor strålflik. Färgen är blekblå, sådan ungefär som Vilddufvornas. Ändtligen består fröfjunet (pappus) kring den trattlika frökronan, af 5 mörka, styfva borst af blompipens längd.

Man har tillagt Fältvädden samma egenskap som Åkervädden. Den säkraste nyttan är att boskapen förtär begge utan fara. På blomsterparterren kan väl vexten förtjena en plats, såsom perennerande och ymnig på blommor, och sjelfsår sig med lätthet.

Tab. — Delar af vexten i nat. storlek, tecknade efter nat. — a. En diskblomma förstorad. — b. en strålkantad i naturlig storlek. — c. fruktfästet med fröna. — d. ett moget frö.

a
c
b

RANUNCULUS NIVALIS.

Snö-Ranunkel. På Lappska: *Norsa-Rasi.*

Rotbladen äro njurlika, 5-flikiga; helbräddade; *Stjelkbladen* fingerlikt delta: *Stjelken* enblommig: *Blomfodret* hårigt: *Frönas* spets är rak.

Linn. Fl. Sv. p. 195. — Fl. Lapp. p. 252. t. 3. f. 2. — Cl. 13. Polyandria Polygynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. 228. Kl. 9. Mångmänningar Mångqvinn. — Sv. Zoolog. *Ren.* s. 54.

Högt upp i Lappska fjällen vid snödrifvans brädd eller jemte is-skorpan, lyser Fjäll-Ranunkeln, lockad ur sitt nästan eviga vinternäste genom kraften af de strålar som en lifvande sol, blott en kort tid, sprider dygnet om öfver dessa ensliga nejder.

Från en liten rot fästad med några enkla hvita trådar vid den knappt upptinade marken, uppkommer en, sällan flere tillika, 2-3 tums hög örtstam, som odelt och slät äger blott ett eller annat blad, utom de vid roten, som äro stjelkade, njurlika och delte i 3-5 lober, glansande på ytan och utan märkbara nerver. Högre upp eller midtpå, sitter ett enda tätt vid stammen, och stundom ett annat närmare blomman, begge djupt eller fingerlikt delte i smala trubbiga flikar. En enda blomma pryder toppen, stor som smörblomstrets, men nästan mera lysande. Dess blomfoderblad äro betäckta med bruna hår, hvilka omsider än mörkare göra ett sällsamt afbrott mot de glänsande guldgula kronbladen, midt ofvanpå hvars korta men spetsade klor det lilla håningsgömmet visar sig som ett på snedden löpande hål. Ståndarnes strängar äro utmärkt plattade och stiften knappt krökte, samt göra slutligen en rak spets på hvarje frögömme.

En liten vext (*R. nivalis pygmæus Linn.* Fl. Lapp. 252 t. 3 f. 3) har väl varit med denna som dvergförändring förenad; men icke allenast sjelfva örtens och blommornas olika storlek, deras nästan bara blomfoder, som äro större än kronbladen, utan i synnerhet, enligt Doct. Wahlenbergs intygande, fruktspetsarnes egenskap såsom krökta, gör det högst sannolikt, att denna förmenta afart bör som särskilt species anses.

RANUNCULUS NIVALIS.

Deremot förmodar samme aktningsvärde forskare, att en annan af honom i Fjällen funnen, snarare tillhör den förstnämde, emedan bladen äro af annan form och äga flera flikar, och tycks öfverensstämma med den af *Phipps* i Spitsbergens magra Flora anförda *Ranunculus sulphureus.*

Då Ranunklerne i allmänhet lemnas orörde af kreaturen, är den anmärkningen vigtig som man gjort på Renen, att han i anseende till Snö-Ranunkeln icke följer de öfriga Husdjurens exempel, utan så säkert förtär den att äfven Lapparne deraf tillagt växten sitt eget namn.

Tab. — Växten tecknad efter naturen. — a En blomma sedd bakpå, för att visa det håriga blomfodret. — b. Ett kronblad med sitt håningsgömme. — c. En ståndare, förstorad. — d. Ett frögömme i naturlig storlek. — e. det samma, förstoradt.

ANTHYLLIS VULNERARIA

Antyll-Ört. *Räfklor. Harväpling.*

Har Örtstam med parbladiga blad, hvilkas öfre småblad äro större än de undre. *Blommorna* äro förenade i toppen liksom i 2:ne blomhufvud.

Linn. Fl. Sv. p. 249. Cl. 17. Diadelph. Decandria. — *Ölands* Res. s. 54-71. — *Gottl.* R. s. 227. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 317. Kl. 14. Tvåkulle med Ärtbaljor. — *Retz.* Fl. Oec. s. 56.

Denna vextens utseende visar genast Ört familjen; och dess slägte bestämmes genom det uppblåsta *blomfodret som omsider äfven omger den mogna rundade ärtbaljan*, och *Ståndarne äro alla vid basen förenade* (monadelpha). Svenska klimatet hyser blott denna bland flere arter, som finnas så väl inom som utom vår verldsdel. Roten är träaktig och trifves år från år i synnerhet på torra högländta ängar och sandig grund, och ger flera örtstammar som sprida sig stundom grenige, bladfulle, trinde och klädde med fina tilltryckta hår. Bladen äro lyrtaggadt parbladiga, samt småbladen elliptiska, helbräddade, blågröna, och på undre sidan håriga, De öfre äro alltid större och bredare. Ett par blomhufvuden sitta i toppen af många förenade blommor, inunder omgifne af handlikt utbredda blomskärmar. Blomfodret är hinnaktigt, hvitt och hårigt, och blommorna merendels gula. Dock är deras färg stundom olika efter orten, såsom röda på Ölands Alvar, der Bleke är grundens förnämsta beståndsdel, eller hvita på Gottland, hvarest den hvita kalkleran förekommer. Det är svårt att finna orsaken till den gamla sägen om sårläkande egenskaper hos denna vext, som den väl icke äger mer än många andra, dem ofta okunnigheten, alltid lättrogen och beundrande, tillegnat sådana. Oneklig är dock hushållsnyttan af Örten såsom boskapsfoder, begärligt för alla, och äfven fördelaktigt för dess oömma natur att trifvas bäst på sandfält och grusiga backar. Anställda rön att odla den, ha ock bevisat fördelen deraf genom en betydande afkastning, hvaraf exempel finnas anförde i Prof. *Retzii* förtjenstfulla Arbete öfver Svenska Vexternas nytta och skada i Hushållningen. Höet blir ganska godt och torkar inom några dagar; det kan

äfven vålmas innan det blifvit torrt, endast det får svettas i stacken. Ett gult färgämne finnes, enligt *Linder*, hos vexten, hvilket kan meddelas Ylle och Linne medelst blommornas kokning i yatten med tillsats af Alun.

Tab. — Örten i naturlig storlek. — a. Blomskärmarne. — b. en blomma med blomfodret i naturlig storlek. — c. Seglet med vingarne. — d. Kölen. — e. Ståndarne. — f. Pistillen. (större gjorde) — g. en Ärtbalja. — h. ett frö.

a
b
c
d
e
f

PHLEUM PHALAROIDES.

(Phalaris Phleoides Linn.*)*

FLEN-KAMPE.

Strået är rakt och bär en cylindrisk axlik blomvippa. *Blomfoderskalen* äro lansettlika, snedt trubbiga med kort spets och sträfva på ytan.

Linn. Fl. Sv. p. 19. Cl. 3. TRIANDRIA Digyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 35. (Phalaris Phleoides). Kl. 3. TREMÄNN. 2-qvinn. — *Schrad.* Fl. Germ. p. 186. (Phleum Bœhmeri). — *Koel.* Gram. p. 52. (Phleum Phalaroides).

För att rätt bestämma en gräsart, fordras så väl en noga öfversigt af de slägter som dervid böra jemföras, som tillämpning af förut uppgifna osvikliga karakterer. Detta gräs har dock icke blifvit så behandladt. Länge fördt till Flenslägtet, (Phalaris), har det likväl dermed ägt föga mer öfverensstämmelse än en aflägse i blomningssättet. Man saknar här de 2-dubbla blomkrone-skalen, som hos Flenarterne inneslutas af blomfodrets och fröets betäckning af de hårdnade inre blomskalen *). Deremot upptäckes kampslägtets blomfoder *med sina i toppen snedt trubbiga, spetsade och nästan agnbärande skal, af hvilka 2 enkla blomskal omfattas.* Det är således med fullkomligt skäl, som vi flytta Flen kampen från sin förra plats, och blott i namnet behålla minnet af dess fordna mindre rigtiga bestämmande.

Flera strån vid roten tätt förenade, uppstiga 2-3 qvarter höga, stundom med ett eller annat knä nedtill, odelta, trinda och släta. Bladen få ibland en blågrön färg och kännas skarpa i kanten. Blomvippan liknar alldeles ett trindt ax, afsmalnande mot ändarne. Grenarne äro helt korta och delta, samt sällan, om ej då gräset vexer på bördigare ställen, utspärrande. Blomfoderskalen äro lika stora, snedt trubbiga upptill (fast ej så mycket som på Ängkampen), med en kort spets som åtföljer köl-a,

*) Detta är Flenslägtets rätta kännemärke, och icke blott de 2- kölformiga blomfoderskalen, som förut blifvit deraamma tillagda. *Phalaris arundinacea* är en verklig art deraf, äfvensom P. *Canariensis*, *Capensis*, *minor*, *bulbosa*, *nodosa*, och *paradoxa*. Flere äro ej ännu kände.

hvilken är liksom de 2:ne sidnerverna sträf. Blomskalen äro dubbelt mindre och trubbiga, samt det yttre försedt med 5 nerver och under synglaset finhårigt. Så väl hos detta gräs som hos flera andra finner man blommorna stundom alstrande (Viviparæ) ett slags ofruktbara pipiga utskott i stället för verkliga blommor, hvilka intaga hela axets eller vippans längd.

Gräset förekommer allmänt nog på torra ängar, och i synnerhet på sandiga höjder, der flera andra gräs-slag icke trifvas. Dess rot är varaktig och fröredningen infinner sig i Jun. och Juli månader.

Boskap och hästar äta det gerna, men det förtjenar dock icke samma loford som Ängkampen, eller kan till odling rekommenderas.

Tab. — Gräset i nat. storlek, blommande. * En del af bladet, förstoradt, sedt på baksidan. — a. Ett ax, med flores vivipari. — b. en gren af sjelfva vippan förstorad. — c. en blomma särskilt. — d. Blomfoderskalen sedde bakifrån. — e. Blomkronan med Ståndare och Pistiller. — f. en af de alstrande blommorna: alla mer och mindre förstorade.

HEDERA HELIX.

MURGRÖN, *Heder.*

Bladen äro 3-5 flikige; de som äro föredningen närmast, eggformiga; *Blommorna* sitta i upprätta umbeller tillsammans.

Linn. Fl. Sv. p. 75. Cl. 5. PENTANDR. Monog. — *Gottl.* Res. s. 221. — *Vestg.* Res. s. 131. 213. 218. — *Skånsk.* Res. s. 99. 105. 248. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 101 Kl. 5. FEMMÄNN. Enqvinn. — *Retz.* Fl. œc. s. 291. — *Murr.* Appar. Medicam. I. p. 307. — *Pharm.* Hederæ arboreæ Folia, Resina, Lignum, Baccæ.

Få vexter ha i forntiden varit så ryktbara som denna, och ingen ägde en större aktning. Bacchi dyrkare lindade den, till deras skyddsguds ära, kring sina tinningar, Segervinnarens lager blandades ofta med *Murgrönan,* och Poeterne smyckade stundom sina hufvuden med hennes bladrika och alltid grönskande rankor.

Från Norrpolens fjällar, ända till Södra Europas bergiga skogstrakter träffas Murgrönan som naturlig införding. I Sverige kan den likväl anses som en sällsammare vextprodukt, fastän sedd på Gottland, Öland, i Skåne, Småland och Westergösland etc., och i synnerhet ymnigt på ön Blåkulla nära Skånska skären.

Örtslägtet, som v. LINNÉ förde till de *Hederartade* (pl. Hederaceæ), och *Jussieu* till sina *Caprifolier,* äger ett 5 tandadt blomfoder, 5 aflånga, snart bortfallande kronblad, och ett klotrundt 5-rummigt bär, omgifvit af blomfodret. Flera arter hafva häraf i sednare tider blifvit bekanta, men den här tecknade, tillhör ensamt vår verldsdel. Den vexer på skuggrika ställen, jemte åldriga trädstammar i skogarne, eller vid någon brant bergsida eller äfven hög mur eller husvägg, som den med sina vidtspridda grenar bekläder. Med åldern kan dess merendels plattade trädstam uppklifva 10-15 alnar i höjden, betäckt med en askgrå, ojemn bark. Grenarne äro deremot trinda, gröna och stundom purpurröda, och utskjuta underifrån ett slags korta sugrötter, hvarmed de fästa sig vid den stam eller mur som skyggar dem. Ibland är vexten blott busklik, eller endast som en krypande ranka, då stöd saknas. I detta tillstånd finnas bladen delta i 3 5 flikar, men på äldre och blomstrande grenar antaga de eggllik form, längre eller kortare. Hos alla äro de glänsande släta. I toppen af grenarna visa sig blomskaften, sent på hösten, flocktals, och enskilta dana de små umbeller på stjelkarnas yta betäckta med ett stjernlikt ludd. Små blomfjäll sitta under de små gröngula blommorna, och bären som efterfölja dem och omgifvas af blomfodret, äro släta, svarta,

något mjöliga utanpå, med 5 rum, men hvilka vid mognaden försvunna, upptagas af 5 aflånga, kantiga frön.

Veden är hvitaktig, och ehuru porös eller svampig, kan den till svarfvande användas; äfven i forntiden brukades dryckeskärl deraf, som *Homér* tillegnade sina hjeltar. *Plinius*, *Varro* och *Cato* hafa länge inbillat verlden att sådana bägare, fyllde med blandade vatten och vin, endast genomsilade det förra; men man vet nu att de åtföljas båda. Att i stället för ärter i fontanelier bruka svarfvade kulor af hederträ såsom dragande medel, är en gammal upplinning. I England sägas Skomakare begagna rotveden till strykspån för deras knifvar.

Bladen hafva en sträf, vämjaktig smak. Både i England och Frankrike har man användt dem färska stötte, lagda på öppna sår, till flytningens underhållande, och som husmedel i Vestergötland, att lindra hetta och svedan af brännsår och inflammerade ögon. Kokta i vin eller vatten anses bladen såsom mycket sårrenande. De sägas också fördrifva mjölken till omslag brukade (*Haller*). I synnerhet har man berömt pulvret af dem, gifvit åt tvinsjuka barn, par knifsuddar, om morgnarne, under loppet af 8-9 dagar.

Ur gamla stammar utflyter antingen af sig sjelf eller efter inskärning en kåda, som eljest förekommer i handeln från Orienten, och består af täta, rödbruna, halfgenomskinliga korn, besprängde med rostfärgade ådror. Den brinner i låga, smakar kådaktigt och luktar angenämt; upplöses till $\frac{3}{4}$ i spir. vini. *Stahl* trodde den äga en mycket lösande kraft, och den har, som balsamisk, förr ingått i flera plåster-formler.

Bären som äga syrlig smak, räknades fordom till antalet af alförande och kräkmedel, och pulvret af dem hölls för svettdrifvande. Oaktadt bladens beska, ätas de gerna af fåren, och man brukar äfven i Tyskland att koka en lag på bladen med öl för sådana kreatur vid Lamtiden. Kor och Getter lemna dem alltid orörda.

Om murgrönan klänger sig omkring unga träd, så beröfvar hon dem deras näringsämnen medelst rötterna, dem hon lik en parasit fäster vid dem. Men ingen vackrare beklädnäing kan ses på en mur, hvilken den skönt betäcker, dock till mindre fördel för husväggar, hvilka af de under bladen samlade fuktigheter lätt upprötas.

Genom afläggningar och sättqvistar är icke svårt att föröka Murgrön till plantering på sådana ställen man det åstundar.

Tab. — en blommande gren efter naturen, och en af de ofruktbärande. — blomman. — bäret. — det stjernlika luddet sedt med synglaset.

LILIUM BULBIFERUM.

BRANDGUL LILJA.

Bladen äro smala, nästan jemnbreda, och sitta spridda på stjelken. *Blommorna* stå upprätta, och äga innantill sträfva kronblad.

Linn. Sp. Pl. p. 433. — Faun. Svec. p. 547. — Cl. 6. HEXANDRIA Monog. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 137. Kl. 6. SEXMÄNN. Enqvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 417.

Likasom den arten, hvilken vi förut (N:o 387) beskrifvit, är också denna af främmande ursprung, men vand småningom vid våra luftstrek, får den också nu ett rum i Svenska Floras blomsterkrans. Man finner den i mängd vexande på ön Aspön i Mälaren under ekarne, der VON LINNÉ sjelf angifvit densamma. Den odlas emedlertid vanligt i trägårdarna, hvarest dess blommor blandade med dem af de hvita och af kroll-liljorna, förhöja blomstertidens prakt.

Rot-Löken som är rund, består af flera löst på hvarandra liggande saftiga, hvita skal eller fjäll, med några trådlika rötter midtinunder. Örtstjelken, enkel och odelt, blir stundom par alnar hög, kantig och strimig, mer och mindre finhårig eller slät, besatt med många spridda blad, öfverst flatt utstående 2-3 tum långa, smala och helbräddade. I alla öfra bladvecken danas en liten klotrund, grön, glänsande lök, som omsider affaller och tar äfven rot som en egen planta. Toppen ändar sig med en tjock blomstjelk, som merendels delar sig i 3-4, hvardera med sin blomma, som står upprätt, klockformig, å ömse sidor pomeransgul och utanpå blekare. Innantill äro kronbladen ojemna och sträfva af upphöjda fåror eller skarpa lameller, med strödda svarta prickar. Tre af dessa kronblad äro liksom yttre och litet smalare, särdeles vid basen, men de tre inre utvidga sig nederst vid deras fäste. Alla äro der utmärkta med en håningshysande fåra. Blomningen sker i Juli. Under den tiden har man så väl hos dessa blommor, som [illegible] flera höggula, märkt ett slags skiftande elektriskt sken vid solgången. I sin egentliga hemort, Sibirien och Tatariet, begagnas Lökarne af de der befintliga folkslagen, såsom födämne, på lika sätt som om kroll-liljan blifvit anfördt, och är, utan tvifvel, äfvensom denna, oskyldig och användbar.

Tab. — Öfra delen af den blommande vexten efter naturen tecknad — samt Löken.

a
b
c

TURRITIS GLABRA.

Ren-Turrit. *Räckentraf. Stillfrö.*

Rotbladen äro tandade och sträfhåriga, men de öfra pillika, helbräddade och omfattande stjelken.

Linn. Fl. Sv. p. 255. Cl. 16. Tetradynamia *Siliqvosa.* — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 277. Kl. 12. Fyrväldige. Långskidade. — *Retz.* Fl. œcon. s. 741.

Så lätt som vexterna af den klass och den naturliga ordning, hvartill detta örtslägte räknas, kunna urskiljas, så svårt bestämmas dock de särskilta slägternas kännemärken sinsemellan. Turriterne gå så nära till Rym-arterne (Erysimum), att nästan endast yttre utseendet (habitus) åtskiljer dem. En rak, lång och knappt märkligt kantig fröskida samt de upprättstående kronbladen utgöra emedlertid den antagna karakteren. Ren-Turriten är en annuel vext med lång tapplik rot, en enkel, ofta alnslång, trind, slät och bladig örtstam. Rotbladen äro stjelkade, bredt lansettlika och groftandade samt sträfva af spridda hår på ytan; de på stjelken omfatta densamma pil-lika vid basen, allånga, helbräddade, släta och blågröna. Blommorna bilda först en qvast i toppen, som förlänges till en rak blomspira med många hvitgula blommor som visa sig näst före midsommaren, hvarefter skidorna formeras och dessa tryckta till stjelken, upprätte, med nästan omärkbar kant på den platta sidan, öppna sina skal nedifrån då fröna mognat. Örten är icke af särdeles betydenhet; men förtäres bland annat färskt foder af boskapen, dock ej af hästar.

I Småland är ett eget bruk kändt af fröna, som der kallas *Stillfrö*, nemligen att de af allmogen stötas och intagas mot håll och styng, hvilket likväl icke lär förtjena uppmärksamhet.

Tab. — Öfra och nedra delen af Vexten i naturlig storlek. — a. En blomma förstorad. — b. Densamma, sedan kronblad och blomfoder äro borttagna. — c. En fröskida med ett af fröna — äfven något förstorade.

RANUNCULUS REPENS.

Ren Ranunkel. *Refjagräs. Vatturotblomster.*

Örtstjelken är uppstigande, med krypande rottelningar. *Bladen* äro (sammansatta) trebladiga med tredelta småblad; blomskaften fåradе och blomfodret vidöppet.

Linn. Fl. Sv. s. 396. Cl 13. Polyandr. Polygyn. — Skånsk. res. s. 110. *Liljebl* Sv Fl. s. 227. Kl. 9. Mångmänningar Mångqvinnade. — *Retz.* Fl. œcon. s. 588. — *Krapf* de venen. qval. Ranunc. p. 58.

Denna Ranunkelart liknar något den lökartade (387.) men är slätare och utvidgar sig mera, samt träffas mest på sidländta skuggrika ställen, fastän stundom ymnigt nog i trägårdarna och på andra odlade platser, och äfven på sjelfva ängarna. Stjelken, uppkommen från en mångtrådig rot, vexer upprätt, men ger en mängd långa krypande rotskott, som lätt genom egna rötter fästa sig vidtikring. Sjelfva hufvudstjelken är trind och bar, men grenig. De nedra bladen äro 3:bladiga och dessa åter 3:delta och inskurna; men de öfversta odelta. Blommorna äga ett hårludit blomfoder, som är vidöppet, ej tillbakaböjdt, och kronbladen guldgula och i toppen urnjupna. Håningshusfjället liknar ett upp och nedvändt hjertformigt lock.

Ehuru de fleste samslägtingar äro misstänkte för deras skärpa, och i följe deraf skadlighet för djur-kroppen, är likväl denna art oskyldig, åtminstone i dess första ålder, hvarföre han på somliga utrikes orter blandas till Grönkål; i Norrige uppsamlas den vid vårplöjningen på åkrarna, och rentvättad ges åt boskapen, som äter den utan fara. Landtboen finner den emedlertid besvärlig, såsom ett, för dess krypande grenar qväfvande ogräs. Blommorna skola genom odling blifva dubbla, och kunde liksom de af R. *acris* passa på blomsterlisten, om ej den krypande egenskapen allägsnade den derifrån.

Tab. — Vexten efter naturen tecknad, med rot och rankor. — a. Ett kronblad med håningsfjället. — b De mognade frögömmen sittande tillsammans. — c. ett enda särskilt.

MELICA CÆRULEA.

BLÅ-SLOK.

Blomvippan är grenig; *Blommorna* cylindriska, mörkblå.

Linn. Syst. veg. 13. p. 97. — Fl. Sv. s. 23. (Aira cærulea) Cl. 3. TRIANDRIA Digynia. — *Gotl.* res. s. 241. — Skånsk. r. s. 293. 318. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 37. Kl. 3. TREMÄNN. 2:qvinn. — *Retz.* Fl. œc. s. 450. — *Gmel.* Fl. Badens. I. p. 176.

Ett bevis att man stundom bör iakttaga den bestämda karakteren af ett vextslägte, och icke följa den likhet, som vid första åsynen företer sig, lemnar detta gräs, som länge ägt sin plats bland Tåtel-arterna, från hvilka de af Slokslägtet skilja sig genom deras i hvarje blomfoder befintliga 3:dje blomämne, enligt ofvanföre (N:r. 354. 365.) gjorde uppgift; och detta är grunden til *Blå slokens* flyttning, ehuru den är ändå litet skiljaktig. Roten är lökartad, med flera stela rot-trådar. Strået, längre eller kortare, vexer upprätt, trindt med blott en led eller knä nederst, samt der bladigt, men ofvantill bart och slätt. Bladen äro något styfva, utan märklig strälhet, om ej för synglaset. Blomvippan blir grenig och hopdragen, samt står upprätt. Blomskaften sitta mest parvis, enkla eller delta; med sträfva kanter och uppräta blommor, som äro mörkt purpurfärgade af de hvassa och kölade blomfoderskalen. Inom dessa befinna sig 3-4 fioskler, skiftevis fästade, som äfven hafva hvassa skal (gluмæ), men af hvilka fioskler blott den första, eller de 2 nedersta äro bördige. Deras hanknappar äro nästan svartblå.

Vanligt förekommer detta gräs 2 3 qvarter långt, men man har ock anmärkt en afart af 2 alnars höjd, och half-alns blomvippa. Det förra är allmänt hos oss på lågländare, sumpiga och magra gräsfält: det sednare vexer i somliga utrikes bergstrakter. *Lightfoot* anför också en annan i lundar vexande afart med blekfärgad eller ljus blomvippa. I Juni och Juli är vanliga blomningstiden. Huskreaturen äta gräset gerna, i synnerhet i yngre tillstånd, helst detsamma blir styft med åldern, i synnerhet den större afarten, som också derföre brukas i Badenska Bergslandet till korgar, qvastar, hattar, regnkappor; äfven till ost-

kar och fisk-katsor. Rötterna fästa också småningom den dyiga grunden, som således beredes för andra vexter framdeles.

Tab. — Gräset i nat. storlek med roten etc. — * en del af bladet samt baljan, förstorade. — a. ett blomster särskilt med 2:blommigt blomfoder, med sin stjelk. — b. ett 3:blommigt; men ämnet till den 3:dje och 4:de flosklen, dock icke af den trubbiga form som hos de förut beskrifna slok-arter. — c. blomkrone skalen skilda från blomfodrets. — d. Hånings-gömme-bladen samt ståndarne med pistillerna.

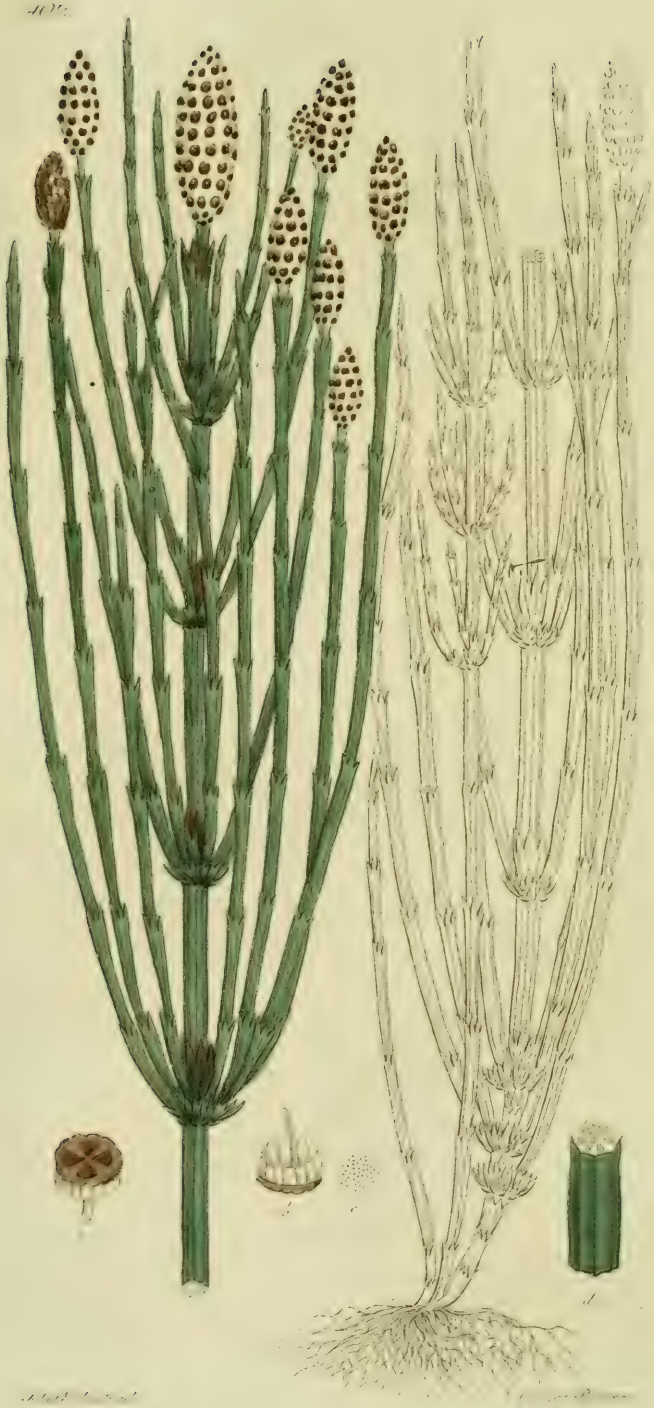

EQUISETUM PALUSTRE.

KÄRR-FRÄKEN. *Ronegräs. Kärrskäfte.*

Stjelkarne äro alla fruktbärande, kantiga och greniga, med enkla, upprättstående, sträfva grenar.

Linn. Fl. Sv. p. 368. Cl. 24. CRYPTOGAMIA Filices. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 383. Kl. 16. LÖNNGIFTE. Ormbunkar. — *Retz.* Fl. œcon. s. 235. — *Kalm* Bohusl. res. — K. V. Acad. Handl. 1764 s. 247.

Med hänvisande till *Skurfräken* (330) samt till hvad dervid är i allmänhet sagdt om Fräkenslägtet, föreställes här en annan art som förekommer icke sällsam i dyiga kärr. Stjelken är djupt fårad, hvaraf den synes liksom kantig, och är vanligen mycket delt samt i toppen fruktbärande. Grenarna äro långa, enkla, upprätta och ledfulla, och derjemte fint sträfva. Baljorna äro gröna med hvita uddar i kanten. Fruktaxet sitter ensamt i öfra ändan, smalt, mörkgrönt eller brunt, och dess sköldlika fjäll ställde mindre tätt tillsammans. Vexten är perennerande och börjar visa sin föredning strax efter midsommaren.

Denna arten skrädes mest af alla husdjuren, utom, kanske, af Geten, och påstås vara skadlig så väl för hästar, som för får, hvilka tros mista ullen deraf. Den har så från lukt, att äfven allt gräs som vexer närintill, samt hö dermed blandadt, blir osmakligt för kreaturen, och skämmer således ett helt ängsstycke. Deremot anses några andra af samma slägte, och som välja lika vextort, mycket nyttigare, hvilket framdeles skall omförmälas.

Tab. — Vexten i naturlig storlek.

403.

Lith. af Palmstruch. Grav. af Rackman.

ANTHERICUM LILIAGO.

SAND-LILJA.

Bladen äro platta och ränlade. *Blomstängeln* enkel. *Blomkronan* vidöppen med nedböjd pistill.

Linn. Fl. Sv. p. 108. — Cl. 6. HEXANDRIA Monogyn. — Skånsk. res. s. 104. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 140. Kl. 6. SEXMÄN. Enqvinnad. *Pharm.* olim. Phalangii non ramosi herba, flores, semina.

Antingen vi föra det slägtet, som ger denna art, till von LINNÉS *Kronblommor* (pl. Coronariæ), eller anse det intaga rättare sin plats bland JUSSIEUS *Asphodeler*, hvilka likväl utgöra en afdelning af de förstnämde, så består slägtmärket i en öppen eller stundom något tillsluten 6:bladig blomkrona, trådlika bara hansträngar och ett eggformigt fröhus med kantiga frön. Hos Sandliljan finna vi äfven detta. Vild, kan den anses som en af de sällsammaste Svenska vexter, och fanns fordom af von LINNÉ i Skåne, fastän den säges sedermera varit der saknad. Emedlertid är den icke mer främling i trädgårdarne.

Rötterne likna ett knippe af hvita trådar, och derifrån uppkomma 5—6 platta, något ränlade, släta blad. Blomstängeln är bar, enkel och stundom något vriden, och bär flera snöhvita, nästan klocklika, fastän vidöppna blomkronor på korta stjelkar. De gula hanknapparne göra blomman än mer lysande, då den i Juli först visar sig, ehuru rotbladen redan tidigt framkommit.

Det hörde till gamla sägner, att Sandliljan hyste ett slags motgift för bettet af skorpioner, spindlar, m. m., och det var derföre som man finner den på gamla Apekslistorna. Nu hämtar ingen annan fördel af vexten än blomsterälskaren, som gerna ger den en plats bland trägårdsprydnaderne, lika angenäm för sitt utseende som lukten. Detta sker äfven så mycket lättare, som fortplantningen göres beqvämligt både genom fördelade rötter och de ymniga fröna, hvilka ofta sjelfså sig kring moderplantan.

Tab. En del af blomstängeln med blommor samt ett afskurit blad i naturlig storlek.

JASIONE MONTANA.

MONKE-ÖRT. *Monke.*

Har bladig *örtstam* med nästan lansettlika, vågiga *blad*, och ett halfklotrundt *blomhufvud* i toppen.

Linn. Fl. Sv. p. 303. Cl. 19. SYNGENESIA Monogamia. Sp. pl. ed. *Willd.* 1. p. . Cl. 5. PENTANDR. 1 gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 98. Kl. 5 FEMMÄNNING. Enqvinnade. — *Retz.* Fl. Oec. s. 324.

Om man håller sig strängt efter Sexual Systemets reglor, så måste denne vexten sökas i en klass, som tyckes nog mycket aflägsna densamma från sina naturliga slägtingar med *klockformiga blommor* (pl. Campanulaceæ), till hvilka också v. LINNÉ räknade den. Men vi ha redan förut (n. 290) uppgifvit ett dylikt förhållande hos en annan främande af samma familj, hvilket också nu förklarar billigheten af detta slägtes införande bland Femmänningarne, med bibehållande af sin karakter: en hjullik femdelt blomkrona, med smala, jemnbreda flikar. Hanknapparne äro vid basen hopvuxne (egentliga skillnaden från örtslägtet *Phyteuma*), pistillens märke klubblikt och tvådelt, och frökapseln, under blomfodret sittande, öppnar sig i toppen och är blott till hälften 2rummig, d. ä. mellanväggen åtskild midti kapseln och icke förenad med fröfästet nära bottnen i medelpunkten.

Ehuru vexten är endast årlig, får den en hård och träaktig rot, hvarifrån ofta flere örtstjelkar uppkomma, qvartersfånga, trinda, bladiga, och ej sällan greniga i toppen. Bladen, än jemnbreda, än lansettlika, äro ned mot roten större och de öfre till skiftes sittande, vågiga i kanten liksom vore de tandade, samt på ytan sträfva. Blommorna formera ensamma hufvuden i toppen halfklotrunda, af tätt sammansittande kortstjelkade blommor inom ett gemensamt robladigt blomfoder, liksom hos väddslägtet; men hvar blomma har dessutom sitt egna lilla 5delta ofvanför fruktämnet. Blomkronan är ljusblå, delad i 5 lika långa, smala, uppräta flikar med mycket kort pip inunder. Hanknapparne, nedtill sammanvuxne, äro i toppen åtskilde. Stiftet, längre än ståndarne, äger ett klubblikt och

urnupit märke, och frökapseln, krönt med blomfodrets kant, öppnar sig med ett rundt hål ofvantill när dess aflånga frön mogna, hvilka sitta på ett litet klotrundt fröfäste.

Man träffar denna ört vexande endast på de torraste ställen, höjder och sandbackar, som prydas af dess blommor i Juni och Juli. De medlersta blommorna äro oftast ofruktbara, och hos dessa är pistillens märke alltid odelt.

Fåren, som finna deras bästa bete på högländta platser, äta också denna örten icke ogerna. Ändtligen locka blommornas glada färg en mängd bi, att särdeles hos dessa söka de ämnen, som äro föremålet för deras arbetsflit.

Tab. — Öfre delen af vexten blommande, i nat. storlek. — a. En blomma särskilt, mycket större gjord. — b. Pistillen med ståndarne. — c. ett mognadt fröhus i nat. st. — d. detsamma, förstoradt, på tveren afskurit, för att visa den inre skiljeväggen. — e. ett frö. — f. detsamma förstoradt. — g. ett blomhufvud med mogna frökapsler.

405.

Ril of Palmstruch. Gran af Ruckman.

ANEMONE Ranunculoides.

Gulsippa.

Blomstängeln är försedd med Svepe, och merendels 2blommig. *Svepet* består af 3 3-bladiga blad. *Kronbladen* äro 5 och nästan runda; *Fröna* spetsiga (utan tillsats).

Linn. Fl. Sv. s. 190. Cl. 13. Polyandr. Polygyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 224. Kl. 9. Mångmänningar Mångqvinnade. — *Retz.* Fl. œcon. s. 50.

Om Hvitsippan, som redan vid detta verkets början deri föreställdes, är vårens förnöjande budbärare, så är Gulsippan det icke mindre. Lik denna väljer hon Lunden till sin skyddsort, fastän likaså sällsam som den förra är allmän. I Skåne är den likväl mindre rar, och mötes äfven i de öfre provinserne, såsom Uppland, Östergötland, och har dessutom blifvit anmärkt kring Åbo i Finland. Roten är liksom hos hvitsippan, perenn, knöligt cylindrisk samt horisontelt liggande. Bladen äro få, och dessa stundom 5-delte. Blomstängeln är försedd upptill med ett 3bladigt svepe, hvardera delta i 3 lansettlika, inskurna smärre blad. Midtur detta uppkomma merendels 2 blomstjelkar, med ett par små blad vid basen, och med hvar sin blomma, finludna. Kronbladen äro 5, nästan runda eller bredt elliptiska, guldgula; och af dessa synas 2 liksom yttre, 2 inre, och ett med kanten inom och utom sitt närmaste. Hos hvitsippan äro deremot 6, och dessa litet större. Gulsippan visar sig några dagar senare än sin hvita syster.

Blommans färg och utseende berättigar örten till lån af namn från Gullvivorna, kanske också hennes natur, hvilken i följe af lika dragande egenskap som hos dem och sippor i allmänhet, gör henne äfven så litet menlös. Också äter boskapen henne icke, om ej Geten, såsom mindre noggräknad, och vittnar således örten att vacker yta uppfyller icke alltid hvad den tyckes lofva.

Tab. — Örten med roten i nat. storlek äfven som — a. de mogna fröna sittande tillsammans på förra blomstjelken. — b. ett frö ensamt.

Pit. of Palmstruch

Grav. of Ruckman.

POLYGONUM AVICULARE.

FÅGEL-POLYGON. *Trampnäfva, Trampgräs, Gårgräs.*
P. F. *Kanan ruoho.*

Örtstjelken är kulliggande. *Bladen* lansettlika med skarp kant, och *bladfjäll* med åtskilda nerver. *Blommorna* sitta i bladvecken och äga 8 ståndare ihop med 3 pistiller.

Linn. Fl. Sv. p. 128. Cl. 8 OCTANDRIA *Trigyn.* — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 172. Kl. 7. TIEMÄNNINGAR Treqvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 531. — Hushålls-Journ. 1782. s. 339. 491. Pharm. Centumnodiæ herba.

Polygon-familjens (Polygoneæ Juss.), ehuru deras blommor äro mycket olika i anseende till delning samt i antalet af ståndare och pistiller, komma likväl öfverens i ägandet af blott blomfoder utan blomkrona, ett enda merendels bart frö, hvars lifspunkt (corculum) innesluter inom ett mjölaktigt hylle (perispermum). Bladen sitta hos dem alltid till skiftes, och formera antingen sjelfva baljor omkring den ledfulla stjelken, eller äro de anvuxne till sådana sittande inom bladskaften liksom en skida, i följe hvaraf von LINNÉ kallade dem samtelige *Vaginales.* Hos Polygon-slägtet är *Blomfodret än 5- än 5bladigt med 5—8 ståndare; och fröet 3kantigt.* Fågel-Polygonen eller Trampnäfvan, en af de allmännaste vexter vid vägar, gator, åkerrenar och uppbrukade ställen och stundom nära hafsstränderne, har en trådig, seg och grenig rot med flera kulliggande, delta och trinda örtstjelkar, betäckte skiftevis med bredt lansettlika, släta och sträfkantade blad, hvilkas fjäll vid basen äro hvassa, hinnaktiga, och torra med åtskilda nerver. Öfverallt i vecken sitta små, hvita och grönröda blommor, ofta flera (3 4) förenade och kortstjelkade. Fröna bli 3hörniga och glänsande. Hela sommaren finnes vexten blommande. Den varierar med mer och mindre rak örtstjelk, bredare och smalare blad samt hvitare och rödare blommor, hvilket ger de dermed bevuxna ställen, särdeles efter skörden om hösten, ett gladt utseende.

Den gröna örten ätes af huskreaturen i allmänhet, men i synnerhet af svinen, hvarföre den på sina ställen hämtas till vanlig grisföda. Om våren är den ock tjenlig

till blandning af andra kålämnen i vår matredning. Ensam är den likväl något äcklig. De talrika fröna passa väl för den kornätande fågelklassen. Von Linné liknar derföre trampgräset vid en åker, bestämd af naturens Herre åt tättingarne som deraf födas, «utan att hvarken så eller samla i ladorna.» Oaktadt samma fröns obetydliga storlek, kunna de likväl tjena till brödämne, då de, som man erfarit hafva skett i Finland, blifvit samlade och malne.

Af färska vexten hackad, stött och kokad med vatten och sedan med ylle, betadt med vismut, erhöll *Dambourney* en god vigogne-färg på godset. Huruvida något substitut för Indigo kan vinnas af örten, i följe af Herr Prof. och Ridd. Thunbergs uppgift om ett dylikt användande af Japanerne, vore vigtigt att kunna bestyrka. Hos oss har det ännu icke lyckats. I Japan skall tyg kunna dermed blåfärgas «genom kokning samt derunder tillagd aska»; hvarföre äfven vexten, stött och i massor torkad, berättas vara i samma land en säljbar vara. Att andra Polygon arter, såsom *Chinense* och *barbatum*, äfven nyttjas der som blå färgämnen, är redan bekant. Troligen bidrar något visst beredningssätt och handgrepp till utvecklande af färgen; men detta är oss annu obekant.

Som medicinal vext förtjenar Trampgräset väl icke att nämnas, fastän fordom derföre ansedt, nemligen för adstringerande och sårläkande egenskaper, och underligt nog, föreslaget såsom medel för slappad lifmoder och utfallen ändetarm.

Tab. — en del af örten i blomma, efter naturen. — a. en blomma. — b. pistillen — förstorade. — c. ett frö i nat. storlek. — d. detsamma, förstoradt.

CAKILE MARITIMA.

(Bunias Cakile LINN.).

KAKIL-ÖRT.

Örtstjelken är grenig, spridd och vriden. *Bladen* äro saftiga, partaggade med jemnbreda, tandade flikar.

Linn. Fl. Sv. p. 613. (Bunias Cakile) Cl. 15. TETRADYNAMIA Siliquosa. — Sp. pl. ed. *Willd.* 3. p. 416. (Cakile maritima) Tetradyn. Siliculos. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 284. Cl. 12. FYRVÄLDIGE Långskidade. — *Retz.* Fl. œc. s. 155.

Den erinran har förut blifvit gjord, att ehuru lätt de skidbärande eller korsblommiga vexterne (pl. Siliquosæ-Cruciferæ) skiljas från andra, så möter dock ofta svårighet vid bestämmandet af slägtkarakteren. I anseende till den närvarande har man ej endast tvekat om dess plats antingen ibland de med längre eller kortare skidor, utan förenat den med andra af nog olika förhållande i frukten. *Tournefort* och *Gærtner* ha utan tvifvel gifvit bästa anledningen att åtskilja densamma genom en lansettlik, nästan 4sidig *kort* skida, bestående af 2 leder, med en tand å ömse sidor, som affaller vid lederna, utan att medvalvler öppna sig.

Kakil-örten förekommer på hafsstränderna kring Gottland, Skåne och Halland, och är annuel med en mycket grenig trind örtstam, merendels nedliggande med vridna och zigzag böjda grenar af ett saftfullt väsende, äfvensom bladen, af hvilka de nedre äro djupt partaggade med jemnbreda och något tandade flikar. De öfre bladen äro ofta blott tandade eller inskurna, samt deras och stjelkarnes färg något blågrön.

Blommorna sitta, då de visa sig i Juli, många förenade mot ändan af grenarne, i början som en qvast, men som småningom förlänges till form och utseende som Levkojans. De äro af en blek purpurfärg, och verkligen prydliga. Fröskidorna som efterfölja dem, kunna, då de lossna från deras fästen, kallas spjutlika, och af deras 2 mer utstående hörn liksom tveäggade, och få en glatt yta, som mörknar när fröna mognat.

CAKILE MARITIMA.

Vexten är väl icke ibland de märkvärdiga, men hyser ingenting skadligt, och grön och saftfull tjenar den till föda åt hästen och geten. — Skidorna röja i synnerhet naturen af deras familj genom den rättiksmak de äga, och skola kunna för det ändamålet förtäras (*Hornem. Dans* Flor.), äfven bladen till sallat om de blandas med laktuk. Möjligtvis kunde örten förtjena ett rum bland skörbjuggs-medel. Men den föregift, att roten hyser något brödämne, eller att ur fröna kunde olja pressas med fördel, lär förmodligen icke förtjena något afseende. Som flygsandsvext betraktad, är Kakil-örten icke utan nytta.

Tab. — en del af vexten efter naturen. — a. en blomma förstorad — öppnad, med ett vidsittande kronblad och utbredt blomfoder, samt ståndarne med pistillen. — b. fröskidan sittande på sitt fäste. — c. fästet sedan skidan affallit. — d. Skidan tvert afskuren, med rum och frö. — e. ett frö — alla i nat. storlek.

B
* *

CAREX ACUTA.

Blåstarr. *Sträppel.* På F. *Vesi-Sara.*

Strået är hvasshörnigt och i hörnen finsågadt, samt slankigt äfvensom bladen. *Axen* äro kortstjelkade och slankiga (de fruktbärande uppräta): *hanblomstrens* flere i toppen; *honblomstrens* nedanföre, med långa bladlika, åtskilda blomskärmar, samt *pistiller* med 2 märken. *Fröhusen* äro eggrundade, med något spetsad mynning.

Linn. Fl. Sv. n. 857. a. Sp. pl. 1388. b. Cl. 21. Monœcia Triandria. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 29. Kl. 3. Tremänningar 2-qvinnade. — *Wahlenb.* i K. V. A. Handl. 1803. s. 137. — Ekon. Dikt. 4. s. 288. Patr. Sällsk. H. Jurn. 1780. s. 5. *Gadds* Sv. Landskötseln. s. 76.

Genom beskrifningen af åtskilliga arter i de förra tomerna, är det väsendtliga af detta stora slägte bland rörvexterne (Calamariæ) förklaradt, samt huru dess arter efter förhållande af ax, blomskärmar och pistillernes märken kunna anordnas. Blåstarren hör till den sednare afdelningen med ax, till könen åtskilda, och omfattande blomskärmar, samt pistiller med 2 märken. Den är mycket allmän, fastän talrikast på gräsiga sidländta ängar och jemte vattendiken, der den med en krypande rot innästlar sig. Strået får olika längd efter stället och årstiden, på ett torrare blir det föga mer än $\frac{1}{2}$ qvarter, på våta deremot alnslångt och deröfver, skarpt 3kantigt, rakt, ehuru något lutande upptill. Bladen äro långa, dock kortare än strået, uppräta och slankiga med skarp kant och köl. Axen, som visa sig redan före midsommaren, äro nästan utan skaft. De som bära hanblomstren, äro 2-3 i toppen, tätblommiga och lutande. Honornas åter nedanföre, 3-4, skiltevis åtskilda. Långa, bladlika blomskärmar omfatta dessa axens korta skaft jemte strået, men utan balja. Under blomningen äro axen spensligare och lutande, men tätt besatta med blommor, hvar med sitt aflånga, hvassa blomfoder-skal, till färgen mörkbrunt med gulgrön nerv. Några hanblomster finnas merendels i toppen af de öfre honaxen. Befröade bli de tätare och tjockare af kapslerne som äro aflånga, och vid mognaden något svälda med utskjutande, odelad spets. Fröet är icke trekantigt utan aflångt. På mindre sanka ställen blir antalet af axen mindre, så att misstag med *Tufstarren* lätt kunde göras, om man ej iakttoge de märken som bestämma samma art (n. 222).

CAREX ACUTA.

Ibland gräs på starrängar är alltid denna ymnigast, ehuru till ringa fördel för andra, som gemenligen qväfvas af densamma. Den är emedlertid så vida gagnelig, att gungdyn och liksom flytande landstycken, genom dess starka sammanflätade rötter, småningom få en sådan fasthet, att, efter flera års förlopp, och efter hvarandra följande och multnade vegetationer, en fast och omsider hård vall tillskapas.

Som fodervext har Blåstarren ett dåligt anseende. Om kreaturen förtära den, ännu på roten, och äta deraf någon mängd, tror man den väderstinnhet uppkomma, hvaraf de hastigt uppsvälla och äfven störta, om ej purgerande medel eller snarare något slags retande klistir användes, samt kreaturet nödgas till häftigt språng och rörelse. Genom utsot och svettning hälves då det onda. Sannolikt bidrar gräsets (kanske) svårsmältare egenskap, då det af den på den sumpiga trakten nyl. inkomna hungriga boskapen omättligt betas, utan behörig tuggning och idisslande, till de nämda krämporna, hvilka, som man väl vet, kunna härröra från mycket bättre föda, ovårdsamt njuten, t. e. klöfver, vicker. — Emedlertid har man gissat till orsaken af Blåstarrens ofog, dels genom dolda insekter eller sådanas larver, dels genom mekanisk åverkan på inelfvorna medelst skarpheten af strået och bladens kanter. I Tyskland har således gräset fått bedröfliga tillmälen af *Sterbegras, Berstgras, Sprenggras,* o. s. v.

Slåttern af starrängar bör ej förlänge uppskjutas, utan ske tidigt, då grässlagen der äro ännu mjukare och kraftigare. I detta tynne och torkad blir också blåstarren, särdeles inblandad med annat foder, icke mer äfventyrlig, ehuru dock icke, utan i nödfall, passande för hästar och får, hvilka deraf vantrifvas.

Så väl blåstarr, som andre arter af slägtet, passa till tätning af tunnkärl, och till stoppning af hvarjehanda utensilier, såsom sadlar, dynor m. m.

Tab. — fig A. är den större varieteten — nemligen toppen deraf, i nat. storlek. — B. den mindre. — * Rotdelen af A. — * * ett stycke af strået, förstoradt. — a. en hanblomma med sin gluma. — b. Honan eller pistillen. — c. skalet. — d. ett fröhus. — e. detsamma på tveren afskurit för att visa fröet. — Alla förstorade.

409.

Rt. c. grav of Palmstruck.

ACER CAMPESTRE.

NAFVER-LÖNN.

Löfbladen äro flikiga, trubbiga och inskurna; *Blomklasarne* stå upprätte. *Barken* på stammen är korklik.

Linn. Fl. Sv. p. 365. Cl. 23. POLYGAMIA Monœcia. — (rättare Cl. 8. OCTANDRIA Monogyn.) — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 162. Cl. 7. TIEMÄNNING. 1qvinnad. — *Retz.* Fl. œcon. s. 1. — *Du Roi* Harb. Baumz, I. s. 43.

Hvad som rör slägt-karakteren och stället i sexual-systemet förekommer tillförene vid beskrifningen af den vanliga Lönnen (N:o 86). Här må endast tilläggas, att Lönnslägtet utgör tillika med Häst-kastanieträdet sin egen vext-familj (Acera) bland *Jussieus* Dicotyledones Polypetalæ.

Nafver-trädet, som det i Skåne kallas, skall, såsom vildt vexa i den Provinsen endast på Skabersjö ägor, par mil från Lund. Vanligt träffas det i buskform; likväl kan det också uppdragas till träd af 15—20 alnars höjd, och få stam i tjocklek ända till halfalns diameter. Barken är på stammen mjuk, nästan som kork, och full af sprickor, deremot är den på grenarne slät. Bladen, som sitta mot hvarandra, äro 3—5 flikiga med både inskurna och helbräddade flikar. Blomklasarne utkomma i toppen af smågrenarne, upprätte och delta, försedda med några blomfjäll vid basen. Blomstjelkarne, äfven som bladens, äro besatte med ett fint ludd. Blommorna, som slå ut långt före Midsommaren, likväl senare än den allmänna arten, äro grönaktiga med gula hanknappar. Pistillen synes ej i början, och förblir alltid mycket kort. Frö-kapslerne mogna sent på hösten, och äro smärre än på den vanliga, med lika utstående vingar, något rödlette.

Denne art ger icke ofta frö, om ej som träd. I häck händer det sällan. Den är emedlertid passande till sådan plantering, såsom oöm för sax och knif, men bör ej planteras på öppna ställen. I lösare, fuktig, lerblandad jord går den väl till. Fröna planteras genast sedan de mognat — ty bli de äldre, gå de, likt andra lönn-arters, icke gerna upp. Sedan plantorna stått 2—3 år på plantsängen, om-

sättas de, och uppdragas efter åstundan. Som träd ärnade, måste de i början ofta putsas, helst stammens egenskap är att vexa krokig.

Som bränsle- och kol-ämne kan veden göra gagn, i brist af annat; men dess täthet och hårdhet rekommenderar den mycket mer till snickare- och svarfvare-arbeten. Roten blir ock merendels masurartad. Såsom sagt, ger träet materialier till hushålls-redskap — bösse- och laddstockar, pipskaft, dosor, lådor och ganska goda piskskaft, hvartill det låter både klyfva och flåta sig.

Trädet lakar om våren, fast i mindre mängd. — *Dambourney* erhöll nötfärg af soppa på raspadt trä, på betadt ylle; och en rödbrun krappfärg af den sönderstötta barken.

Tab. — En blommande qvist tecknad på stället af *R. R. Palmstruch.*

416.

e grav. of Palmstruc

NEPETA CATARIA.

KATT-NÄFTA. *Kattmynta. Tusengodt. Lössegräs.* P. F. *Kissan-Minttu.*

Blomklasen är axlik, sammansatt af i krans sittande enskilta blomstjelkar; *Bladen* äro hjertlika, med bladskaft, i brädden groft sågade.

Linn. Fl. Sv. p. 202. — Mat. Med. n. 311. — Cl. 14. DIDYNAMIA Gymnospermia. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 250. Kl. 11. TVÅVÄLDIGE: med nakna frön. — *Retz.* Fl. œcon. s. 468. — *Hagströms* svar om bi-skötseln. — *Murray* App. Med. 2. p. 156. — *Pharmac.* (olim) Nepetæ Herba.

Näfte-slägtet visar genom dess gapande blommor och obetäckta frön genast den naturliga ordning hvartill det hör, eller de *med läppar försedda blommor* (Labiatæ, Juss.). Såsom skiljemärke från andra af sin klass, visa Näftorna *deras blomkronas nedra läpp naggad och öppningens sidkant nedböjd, samt ståndarne tätt ihopsittande.*

Katt-Näftan, en icke rar vext vid byar och på jordvallar, i synnerhet der jordmånen är kalkartad, har en perennerande rot, hvarifrån en mer än alnshög örtstam uppstiger helt rak och fyrkantig, och delar sig i motsittande grenar. Bladen, äfven korsvis satta mot hvarandra, äro kortskaftade, hjertlika och hvassa, jemt fastän groft sågade och på ytan skrynkliga; den är dessutom äfven som hela örten mjuk, finluden och gråaktig. I toppen och ur de öfversta bladvecken uppväxa axlika blomklasar, formerade af en myckenhet, i åtskilda kransar sittande, flerblommiga korta blomskaft, hvilka nära blommorna äro försedda med små trådsmala blad eller blomskärmar. Blomfodrets tänder äro långa, spetsiga och nästan af lika längd. Blomkronan hvit med blekt rödaktig läpp, som äfven i svalget är rödprickig. I Juli slå blommorna ut och vara hela sommaren.

Hela örten, hvilken har lukt nästan som Citron-meliss, men tillika något egen, liksom aromatisk-besk, lemnas orörd af boskapen, utom af fåret. Kattor hysa så mycken böjelse för densamma, att de ofta infinna sig der den vexer, och under det de skubba sig på den, genom

deras åtbörder, utmärka nöje och njutning. Om, som man påstått, möss kunna för den orsaken hållas ifrån bistocken, blott genom bindandet af en blomqvast af kattnäftan under dem, lemnas derhän. Ganska visst är det, att bi älska vexten och besöka blommorna ofta, samt att landsfolket på några ställen brukar gnida kuporna för nya svärmar med den färska örten.

Som läkedom användes nu icke mer Katt-näftan, ehuru den fordom var mycket berömd för hysteri, och som befordrande medel af menstruation. I grönsjuka ansågs den, i infusion brukad, som specifik.

Dambourney har genom kokning af färska örten fått en vigogne dorée färg på betadt ylle.

Tab. — Toppen af vexten blommande, i nat. storlek. — a. blomkrona. — b. ett enskilt blomskaft med några vidsittande blomfoder och blomskärmar, förstorade.

411.

CHENOPODIUM ALBUM β. VIRIDE.

TRÄGÅRDS-MOLLA. *Svinmolla. Mjölgräs.*

De *nedre bladen* äro ovalt-romboidiska, ojemt tandade, men baktill hela; de öfre smala och helbräddade. *Blomklasarne* grena sig och stå upprätte. *Fröna* äro alldeles släta.

Linn. Fl. Sv. s. 79. (Chenopodium viride) — Cl. 5. PENTANDRIA 2gynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 110. (Chenop. viride A.) Kl. 5. FEMMÄNNING. 2qvinnad. — *Retz.* Fl. œcon. s. 64. — *Rafn.* Danm. o. Holst. Fl. 1. 227.

Moll-slägtet, som tillika med flera andra (Betorne, Spenaten, Mellslagen, Kali &c.) utgör sin egen naturliga flock (Atriplices), äger såsom hufvudmärke ett 5-*delt blomfoder under fruktämnet, ingen blomkrona, och ett enda hopkramadt rundt frö* (som en lins-ärt), *betäckt af det slutna* 5-*hörniga blomfodret.* De flesta arterne äro Europeiske, och vår Flora har också fått många på sin räkning. Prydligt utseende saknas dock hos dem alla, och bladen äro ofta beströdda med ett mjölämne, äfven som blommorna, hvilka, tätt sammangyttrade, kunna icke lätt med blotta ögat åtskiljas. Hos några har man också funnit hon-blommor, blandade med de 2-könade, hvilket gör gränsen än otydligare emellan Mollorna och Mell-arterne (Atriplices). Desse sednares pistill är dock blott tvåklufven.

Den här föreställde arten, som vi för dess allmänhet i trägårdarne såsom ogräs, deraf så benämt, helst det vanliga af *svinmolla* tillkommer egentl. *Chenop. rubrum (Linn.* Fl. Sv. n. 217), utgör tillhopa med den originela *C. album* blott en art (species), hvaraf denna, *viride*, kan snarare anses för artförändring; ty åtskillnaden är den, att de öfra bladen äro smalare och hvassare än på på sjelfva *Album*, hvilken dessutom är utmärktare ljus och mjölig, hvaraf dess hvita färg till stor del beror. Den ses icke heller alldeles så allmän i trägårdarne som *viride*, hvilken icke öfverträffas af något ogräs, om ej af hvitroten och ettternässlan, och kringsprides förmodligen mest med gödsel som obrunnen utföres. Lyckligtvis är Mollan annuel, och kan således lätt utrotas. Den vexer mer och mindre frodig efter platsens bördighet, från qvarters höjd till alnens, och blommar i Jul. och Aug., och sår sig snart der-

efter. Den snara tillvexten och förökandet gör dess bortrensande i tid nödigt, helst rötternes volum och art att sprida sig, slukar näringen från de odlade grannarne. Emedlertid kan den komma alla husdjuren, utom hästen, till goda, och det spenatlika och saftiga utseendet är också en borgen för vextens användande i husbondens eget kök, såsom ämne till en smaklig tillredning liksom spenat, hvilket äfven kan bestyrkas genom många försök af detta Verkets Utgifvare. Det orätt tillegnade namnet bör derföre icke fördomsfullt förringa värdet af ett födämne, hvaraf tillgången icke är sparsam, och dess natur lika så oskyldig, som dess användande kan svara mot ändamålet.

Tab. — Toppen af örten i *nat. storlek*, med ett af de nedra bladen. — a. en blomma i nat. st. c. — större gjord. — b. ett fruktämne.

a
b
c

RANUNCULUS SCELERATUS.

BLÅSE-RANUNKEL.

Rotbladen äro njurlika och flikiga (handlika); *Stjelkbladen* fingerlikt delta, de öfversta 2-3-delta, nästan jemnbreda. *Frukten* aflång.

Linn. Fl. Sv. s. 194. Cl. 13. POLYANDRIA Polygynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 227. Kl. 9. MÅNGMÄNNING. Mångqvinnad. — *Retz.* Fl. œcon. s. 589. — *Krapf* Exper. *de Ranunc. venen. qvalit.* s. 11. — *Murray* App. Med. 3. s. 82 *Pharm.* (olim) Ranunculi Palustris Folia.

Ibland vexter, som länge haft elakt anseende, förtjenar utan tvifvel denna att nämnas. Vid flera Ranunkel-arter tillförene (N:o 17. 117. 375. 387. 394. 400) är alltid något om det egna i detta slägtets natur, om artens mer och mindre skärpa anfördt. Att denna äger en sådan framför någon annan, skall äfven bevisas.

Vexten är allmän på våta ställen, i diken, grafvar, vid sidan af dammar, också der vattnet uttorkat sommartiden. Roten bildar, som på vatten-vexterna, ett knippe af långa, hvita trådar, och är blott annuel. Örtstjelken är upprätt, tjock, saftig, pipig, samt mycket grenig och temligen bladfull. Bladen äro olika; de nedre vid roten ha långa skaft, och såsom mindre delte stundom njurformiga och flikiga, stundom mest handlika. De ofvanför på stjelken äro 3 delta och groft sågade, och ändtligen de öfversta utan skaft, ända ned 2-3 delta, nästan jemnbreda och helbräddade. Deras och stjelkens färg är blekgrön, samt ytan slät. Blommorna framkomma i Juli på ofta tums långa skaft, ensamma i toppen eller ur de öfra bladvecken af grenarne, helt små och gula, med fintludet blomfoder och alldeles runda kronblad. Ståndarnes antal varierar från 12-20. Frukten, sammansatt af många, små runda prickiga frön, liknar en trubbig kägla, och är längre än hos flera andra arter.

I roten finnes mindre skärpa än i stjelken, hvilken, ju högre upp och ju yngre, är utmärkt derföre. Om bladen tuggas, bränna de på tungan, inflammera och göra den hudlös, borttaga smaken, tänderne domna och tandköttet blir blödande. Fruktämnena öfverträffa bladen i denna

egenskap. Blad och blommor lagde på huden, reta inom timmens förlopp, och sedan de aftagas, uppkomma blåsor, som först hysa en gul vätska och bli sedan varfulla sår, hvilka knappt helas af sig sjelfva, utan att Peruviansk balsam dertill användes. Färsk handterad är vextens ånga, oaktadt utan lukt, så volatil, att man nyser och ögonen rinna. När den torkat, förgår allt detta. Kokad blir den oskyldig och afkoket sött, ehuru blotta infusionen nyss gjord, är så skarp som förut sades. Färska safften nedsväljd, inflammerar magstrupen, enligt exempel af hundar, efteråt öppnade. Det skall äfven stundom funnits marknads-tiggare, hvilka för att väcka medömkan, medelst örtens pålåggande, gifvit ben och fötter ett ohyggligt utseende (Fl. Svec. n. 449). För frossor har man brukat örten också utvertes liksom ältgräset; men *Tissot* har bevist, att frätsår ända till benet deraf uppkommit, och lemmen gått förlorad.

Några Författare ha ansett Blåse-ranunkeln vara *Sallustii* Herba Sardoa, hvilken förtärd med andra grönsaker, sades göra halsbränna, hicka, kallsvett, förvända ögon, och under sardoniskt skratt och konvulsioner omsider döda.

Krapf, som gjort så många rön med Ranunklerne, tillägger också dem med denna verkställda, och påstår, att den är urindrifvande och som retande löser sega vätskor, t. ex. i Catarral-hosta. Men som mer än vanlig aktsamhet skulle fordras vid dylika försök, böra de hellre åsidasättas, äfven som nyttjandet af gröna vexten i köket, änskönt den på vissa ställen (såsom i Morlachiet) skall verkligen dertill brukas.

Tab. — Vexten i naturlig storlek, ehuru ibland 3—4 gånger högre vexande. — a. ett kronblad. — b. en ståndare. — c. ett frö — alla förstorade.

Rit. o. gr. of Palmstruch.

ORCHIS MACULATA.

Fläckig Orkis. *Jungfru Marias hand — Nycklar — Förkläde — Rock — Bröst. P. F. Kjäsuxen kämmen.*

Rotknölarne äro fingerlikt delta och utspärrande. De *bakre kronbladen* nästan upprättstående; *Läppen* platt, treflikig och naggad (den medlersta något mindre och hvass), och *Sporren* kortare än fruktämnet.

Linn. Fl. Sv. p. 311. Cl. 20. — Gynandria Digyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 256. Kl. 10. Tvåtydige Enqvinn. — *Svartz* i K. Vett. Akad. Handl. 1800. (Gynandr. monandr.).

Det vackra utseendet, jemte det egna i organisationen af Orkis-arterne och deras delar, uppväger på visst sätt de nyttigare egenskaper, hvilka må finnas hos andra i Floras rike. Detta slag, en verklig prydnad på något sidländta ängar, höjer sin täcka spira bland de öfriga blommorna, ungefär samma tid, som den dubbla Pionen prunkar på blomsterlisten i trägårdarne.

Rötterne, hvilka hos slägtet må snarare anses för en art knölar (Tubera) än lökar, äga skapnad af en hand med utspärrande fingrar, och äro 2 (sällan 3), hvaraf en tillhör den närvarande årsvexten och flyter ofvanpå då den lägges i vatten; den andre som sjunker, döljer grodden af det tillkommande årets planta. En egenskap som tillkommer de flesta af familjen.

Örtstjelken är tät och klädd med lansettlika, ibland aflånga och någon gång jemnbreda blad, som äro blågröna och merendels af svarta fläckar brokiga. Blomspiran är pyramidlik och sammansatt af korta blomskärmar och blekröda blommor, besprängda med purpurfläckar och prickar. De yttre kronbladen stå mest upprätta, dock ibland vidöppna. Blomläppen, upp- och nedvändt hjertformig, är platt utbredd och delad i 3 flikar, ofta fint naggade, hvaraf den medlersta är mindre och hvass, men de öfrige rundade. Skapnaden af de inre förednings-delarne förhåller sig som hos dem vi förut beskrifvit (N:o 314, 340, 362).

Getter och får äta den vexande örten; annan boskap vanligen icke.

Hvad rötterne angår, gäller om deras brukbarhet detsamma som tillförene är anfördt vid Orkis-slagen, hvarjemte också bör iakttagas de intressanta tillägg, som Hr. Prof Retzius i dess Fl. œcon. s. 475 derom lemnat.

Tab. — Örten blommande, i naturlig storlek, med blommen förstorad.

Tit. of Swartz.

Gram. of Palmstruch.

PHLEUM ALPINUM.

FJÄLLKAMPE.

Blomklasen är axlik, aflång, eller egglik och cylindrisk. *Borsten* äro så långa som *Blomfoder-skalen*, på hvilka kölen är hårig.

Linn. Fl. Sv. p. 19. — Fl. Lapp. p. 20. Cl. 3. TRIANDRIA 2gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 35. Kl. 3. TREMÄNNINGAR 2qvinn. *Retz.* Fl. œcon. s. 497.

Några örtkunnige hafva ansett Fjällkampen snärare såsom artförändring af det allmänna Thimotei gräset (N:o 23), härkommen af olika klimat och jordmån. Den synes dock icke vara det, då man betraktar blomskalen, hvarå borsten äro af skalens längd, hvilka dessutom hafva kölen besatt med längre, stela och genomskinliga hår. Den axlika blomklasen (ty sådan är den), sammansatt af små greniga 2—3 blommiga pediceller, är, ehuru stundom något förlängd och cylindrisk, likväl kort och merendels eggformig, och en egen mörk eller blek purpurfärg, blandad med grönskan, utmärker den genast. Gräset vexer tuftals med en något krypande rot, och strået är derjemte uppstigande och af 2—3 qvarters längd, sällan högre. Den öfversta bladbaljan är något utsvälld och alltid längre än bladet vid dess topp. Baljorna äro under tiden också brunaktiga, och bladen i kanten, som på de flesta gräsen, finsågade. Blommings-tiden är från Juni till Augusti.

Fjällkampen är allmän på de nära fjällen belägna ängar, älvensom i dälderna mellan snöbergen, och nedgår sällan i skoglandet. Den är ibland Renens fodervexter. Vår mest Nordiska Flora har den gemensam med andra länders, Tysklands, Italiens, Schweitz's, Frankrikes och Englands.

Tab. — Gräset i naturlig storlek efter nat. — En blomklase som den stundom skapar sig. — a. ett enskilt blomskaft med blommorna, något förstorade. — b. en blomma tillsluten. — c. öppnad. — d. blomkronan — alla mycket större gjorde.

415.

LIGUSTRUM VULGARE.

LIGUSTER.

Löfbladen äro elliptiskt-lansettlika och spetsiga.

Linn. Fl. Sv. p. 3. Cl. 2. DIANDRIA Monog. — *Lilj.* Sv. Fl. s. 7. Kl. 2. TVÅMÄNNING. 1qvinnad. — *Retz.* Fl. OEcon. s. 416.

Ligustern som räknas till *Jussieus* Jasmineæ — liksom Asken (n. 167), är en Europeisk buskart, som hör åfven till Nordens Flora, fastän kanske af början icke der naturlig inföding. Man finner den vildvexande på somliga ställen i Bohuslänska skärgården, i synnerhet på ön Orost. Man har också upptagit den i Trädgårdarne för sitt utseende, hvilket närmar den till de varmare klimatens ständigt grönskande vexter. Under de mer tempererade Luftstreken behåller han också sina löf den kalla årstiden.

Busken vexer stundom till dubbel Manshöjd, med långa, slankiga eller rättare spölika grenar, besatte med mot hvarandra sittande, breda, lansettlika, helbräddade blad, nästan utan skaft, samt trubbiga, ehuru med en liten spets i ändan (mucronata). På ytan äro de glatta och mörkgröna. Blommorna formera små täta vippor i toppen af grenarne, hvilket händer i Juni och Juli månader. Blomfodren sitta under fruktämnet, små, med 4 mindre märkbara tänder — *Blomkronan* är mjölkhvit, liten och *4delt*, vid sidorna af hvars korta pip de begge ståndarnes *) strängar fästas. Pistillens märke är ytterst urnjupit, och *frukten blir ett klotrundt bär, som äger 2 rum och 2 frön i hvardera* **). Då bären mogna i Octob. svartna de, och äro ganska beska till smaken.

Till anläggande af små häckar passar Ligustern mycket väl och brukades förr mer än nu. Mode-nyckerne regera allt, naturen, sederna och lynnet. — Ligustern bergar sig med allt slags jordmån, men trifves i synnerhet om den är fuktig och lerblandad. Det går lätt att fortplanta vexten genom afskurna qvistar, hvilka i jorden nedsatte, vår eller höst, taga lätt rot och vexa fort; och knappt synes någon häck oömmare för putsning. Är busken ensam planterad, kan den få en stam af 3 - 4 tums

*) Ibland finnas 5 ståndare i blomman. *Jussieu.*

**) Hvilket är slägtets karakter.

diameter, hvaraf träämnet är hårdt och segt, samt ser fint och hvitt ut. Det duger således för Svarfvare, också till skopinnar. Af de långa, och temligen sega qvistarne kunna korgar flätas. Löfven ätas af fäkreatur, getter och får, och riset ger ändteligen genom bränning en god aska. Att saften af bären begagnas af Kortmakare, för dess mörka violetta färg (Ray), synes åtminstone oskyldigare än bruket deraf till Vins förfalskande, äfven för färgens skull. Som färgämne på tyg har det icke lyckats att använda den, såsom obeständig. Mineralsyror göra den svart, salter purpurlik, och Vitriol grön.

Tab. en liten gren med blad och blommor efter naturen — a. en blompip öpnad. — b. blomfodret med pistillen, begge förstorade. — c. bäret tvers afskuret, och d. en bärklase, i nat. storlek.

416.

Rit. v. grav. cf Palmstruch

CNICUS LANCEOLATUS.

(Carduus lanceolatus Linn.)

VÄG-TISTEL. *Horntistel.* På F. *Ondakke.*

Bladen äro nedlöpande på den håriga *Örtstjelken*, partaggade, med utstående långuddade flikar. *Blomfodret* är eggrundt, taggigt och hårigt.

Linn. Fl. Cl. p. 279, Cl. 19. SYNGENESIA Pol. æqual. Capitat. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 350 Kl. 15. SVÅGRAR: Lika Svågerskap, med alla blomstren pipiga.

De så kallade *Capitati* i den 19 klassen af det Vextsystem vi följa, äro utmärkte från de andra Svågrarne, så väl genom deras merendels bevärade utseende, som af deras mest i klotform danade gemensamma blomfoder, sammansatt af en stor myckenhet med hvassa uddar ändade fjäll, inom hvilka ett obestämdt antal pipiga små blomster sitta på ett med hår eller fjäll betäckt Fruktfäste. *Jussieu* kallade dem *Cynarocephalæ*. På Svenska må de bära namn af *Tistelvexter*.

Egentligen känner man dock under denna benämning ett slägte, hvars *blomfoder är eggrundt och vid basen uppblåst och omgifvit med många åtskilda, på hvarandra liggande, taggiga (stickande) fjäll.* Deras blomfäste är dessutom betäckt med hår, och fröfjunet äfven hårlikt; men som likväl dessa håren närma sig till fjäderform, har man ansett billigt att från *Carduus* till *Cnicus* hänföra alla af nyssnämde förhållande, och det är af denna grund som *Vägtisteln* ombyter sitt gamla namn *).

Och hvilken känner icke denna ovänliga Väg-vården, hvilken liksom trotsar det våld som möter honom på den allmänna stigen. Roten är tvårig och grenig. En styf, ofta 2 alnars hög och rak örtstam är mycket delt, fårad och håriuden samt beklädd eller snarare vingad af de nedlöpande bladen, hvilkas utspärrande flikar, nästan handlike

*) Carduus marianus, som en välkänd författare anfört till skäl som förening af *Carduus* och *Cnicus*, tro vi vara mindre passande bevis, helst den snarare slägtar till *Carthamus*, genom sina i kanten taggiga fjäll.

CNICUS LANCEOLATUS.

vid basen och ändade med syllika, gula, glänsande uddar, samt sträfva yta synas förbjuda att nalkas densamma. Blommornas hufvuden sitta i toppen af grenarne, stora, upprätte och flere tillsamman, och hvarderas blomfoder är sammansatt af sylhvassa fjäll mellan hvilka ett hvitt ludd framskymtar. De innersta äro deremot smala, hinnaktiga och utan taggar. Småblomstren ha purpurfärg och gula hanknappar. Hela sommaren fortfar blomningen, hvarefter, mot hösten, de glatta fröna mognade kringspridas med tillhjelp af det vidhängande fjäderlika fjunet, hvilket lätt bortfaller.

Man skulle knappt tro, att de gräsätande Djuren kunde förlikas med denna. Ändå ser man både kor och hästar icke frukta dess väpnade yta, utan stundom afbita de spädare delar. Svinen finna sin fördel af rötterna, men i synnerhet Bien af blomman, och ändtligen har Naturen gjort det bördiga fröfästet till Steglitsans visthus, när vintrens slöja betäcker andra tillgångar af föda. För öfrigt är säkert Tisteln, liksom Floras andra taggiga foster, i naturens hushållning ämnad att skydda en hop annuela vexter, hvilka, inom omkretsen af det värn som dem förunnas, få fullkomna deras föredning säkrare, än på öppna fältet, der de antingen skulle nedtrampas eller i otid afbetas. Mjölk silad på Vägtistelns blommor, säges ystas derigenom.

Tab. — En blommande topp med ett större blad i nat. storlek. — a. ett blomster särskilt. — b. c. större och mindre fjäll. — fröet med fjunet i nat. st. — c. hår af fjunet, förstoradt.

417

Pat. o grav. af Palmstedt

ARTEMISIA VULGARIS.

GRÅBO. *Gråbön. Böna. Bunrot. Bynka. Binka. Buris.*
På F. *Pujo, Kruoppiruoho.*

Bladen äro pennedelta, platta och inskurna samt inunder hvitludna. *Blomklasarne* äro enkla, med uppräta, egglika blommor. *Fröfästet* är bart.

Linn. Fl. Sv. p. 286. Cl. 19. SYNGENES. Pol. superfl. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 337. Kl. 15. SVÅGRAR, med olika Svågerskap. — *Retz.* Fl. Oec. s. 71. *Osbecks* res. s. 242. *Kæmpf.* Am. exot. p. 502. — *Fjellström* om Lapparne. — *Murray* App. Med. I. p. 124. — *Pharm.* Artemisiæ Herba & Summitates. — Moxa.

Lika allmän som Malörten (n. 106) kring bebodda ställen, vid vägar och husväggar, stundom ledsam gäst i trägårdar och illa häfdad åkerjord, har den en perennerande träaktig rot. Örtstjelken blir par alnar hög, upprätt och grenig, vipplik, fårad, slät, bladig och rödbrun. Bladen, af ofvannämde form, äro ofvanpå mörkgröna och släta, men inunder hvitludna. Blomklasarne uppskjuta i Augusti, helt raka, enkla och besatte med smala, mest odelta blad, och bära en myckenhet ostjelkade, eggformiga och uppåt vettande blommor, hvilkas blomfoder är oftast hvitludet, och strålblommorna derigenom merendels 5 till antalet.

Vexten är mindre besk än Malörten, och luktar ej obehagligt då den sakta gnuggas, särdeles topparne. Såsom ordentelig Medicinal-vext brukas den nu ej mer, men fordom ansågs den af betydenhet i Lifmoder-krämpor, att lösa efterbörden, lätta barnsängen och befordra Menstruation. Hos *Hippokrates, Dioskorides, Plinius* och *Galenus* finner man allt detta. Äfven i Kina är den ett husmedel för Hysteri, och bland Danska Allmogen såsom Emmenagogum. Hos oss, här och der på landet, kokas dekokt på örten, och drickes som bot för tredjedags frossan. Utvertes bruka Kineserne densamma färsk och stött till sårs läkande; äfven strödt på brännsår berömdes pulfret i gamla tider. Till kok-konsten hör ock den vanliga metoden, att blanda förvälld gråbo till fyllningen af stekta gäss och ankor, hvilkas kött man inbillar sig bli deraf mörare. Kanske är det mer för smaken.

ARTEMISIA VULGARIS.

Mest märkvärdig är Gråbo för det ämne som Japaner och Kineser hämta deraf, *Moxan*, eller det grå ludd som de tillreda af de torkade och gnuggade bladen. Häraf göras sedan små käglor (turundæ) som fästas med spott på huden och antändas, vanligen med en bit Aloe träd. Småningom förtäras de då på det ställe, der man satt dem, till häfvande af kroniska Reumatismer m. m. Ett flytande sår uppkommer derefter, och kuren fortsättes tills önskad verkan följer. Kineserne iakttaga många vidskepligheter så väl vid medlets tillredande som vid dess användande (*Kæmpfer*). Ett lika slags kurmetod kände redan *Hippokrates*, som rekommenderade antändt tunder på det sjuka stället, och våra Lappar bruka än i dag något dylikt. Hos gamla Egyptierne användes dertill bomulls-velar (*Alpinus*), hos andra roten af Aristolochia (*Ætius*). Spanioerne ha en art Moxa af en Echinops (*Lientaud*), och af luddet på Verbascum göres samma gagn på somliga orter. Kinesiska Moxan är likväl mycket mildare, och man ser äfven barn hos dem undergå kuren utan att klaga sig öfver smärtan; Ja, i Ostindien appliceras ofta Moxan som preservatif. En Holländsk Läkare, hemkommen från Batavia, utropade den som ypperligt medel för Podager, och bestyrkte det genom försök anställda på sig sjelf. I Sibirien känner man också ett lika brännmedel af en annan Artemisia. *Van Swieten* m. fl. anföra andra exempel af Moxans bruk för Länd- och Ryggvärk. Det märkligaste är *Kæmpfers* uppgift, att Negrer belägga hela kronsuturen öfver den rakade hufvudsvålen med antänd moxa, för fallande sot och svåra kroniska hufvudkrämpor, och hvarigenom de sägas bota sig.

Örten ätes af Nötboskap och hästar. Sjelfva rötterne upgräfvas af Närö-boarne i Norrige, vid infallen brist på annat foder, rensköljas och ges åt kreaturen. Äfven säges folket i norra Skottland begagna de spädare bladen om våren som matämne.

Mycket aska kunde genom bränning erhållas af Gråbo om den samlades på ställen der ymnig tillgång finnes. Under roten tillskapar sig stundom en kol lik massa, hvilken fordom gaf anledning till skrock hos Allmogen. — (*v. Linné*).

Tab. — Toppen af vexten blommande, med ett af de nedersta bladen i nat. storlek. — a. en blomma — b. ett tvåkönadt småblomster. — c. ett honblomster. — d. ett frö i nat. st. — e. förstoradt.

a
b
c
d
e
f

SYMPHYTUM OFFICINALE.

Apteks Vallört.

Bladen äro ovalt lansettlika och nedlöpa på örtstjelken.

Linn. Fl. Sv. p. 59. Cl. 5. Pentandria Monog. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 25. Kl. 5. Femmänning. Enqvinn. *Retz.* Fl. Oec. s. 706. — *Murray* Appar. Med. 2. p. 92. Pharm. Consolidæ Majoris Radix, Herba, Flores.

Denna bör anses såsom ett af de märkvärdigare alster i vextriket. Bland de naturliga vext-Ordningarne hör den till de *sträfbladiga* (Plantæ Asperifoliæ) och finnes vild, hos oss, blott i Skåne, nära bebodda ställen, särdeles vid dammar och på något sidländta ställen. Införd i trädgårdarne i högre belägna provinser, synes den trifvas lika väl, och blir äfven svår att utöda, helst roten sprider sig och blott bitar deraf fortplanta lätt örten.

Roten är stor, grenig, köttig, utanpå svart men inuti hvit. Örtstjelken blir ett eller par alnar hög, vexer upprätt, sträf af nedböjda hår, försedd med en mängd blad som löpa ned på stjelkarne, ovalt lansettlika och sträfva; de vid roten äro deremot långskaftade och mycket större. Ur öfversta bladvecken komma blomklasarne, klynnedelta och mångblommiga samt efter familjens art bäglikt krökte, och blommorna vettande åt en sida. Dessa äro både gulhvita och röda på särskilta stånd.

Ännu grön ätes Vallörten af hästar, får, getter och svin. Men det är roten som ådragit sig mest uppmärksamhet. Den innehåller mycket slem, som röjes vid tuggandet deraf, och om den kokas med vatten, lemnar den $\frac{1}{3}$ smaklöst slemämne af sin vigt, och är således rikare derpå än Altéroten. Denna egenskap gjorde Vallörten bekant allt ifrån forntiden. Om man tuggar den torra roten, kännes den liksom knibbig och blir liksom hvitmjölig. Enligt kemisk Analys finnes den innehålla, som sagdt är, mycket slem, som är tillika af adstringent natur, förenad med Socker och Egghvite, och utdragen med vatten får genom kokning en brunröd färg. Extraktet kännes först sötaktigt och efteråt adstringerande, med en egen svag lukt, och upplöst i vatten, rodnar Lakmus-papper, tjocknar vid tillsatta syror, och medelst svafvelsyrad Jernupplösning fälles svart.

SYMPHYTUM OFFICINALE.

De äldste Läkare ansågo Roten nyttig i blodflöden, både såsom i pulver gifven och i dekokt. Dess invecklande och skärpa mildrande samt tillika lindrigt uppdragande egenskap gör icke detta orimligt. Man har också föreslagit den till Boskaps Medicin vid Diarréer och Blodstillning (*Rafn*); och vi tro att den förtjenar mer afseende, än man i sednare tider velat lemna densamma. Såsom ytterligare förtjenst, har man med långt mindre skäl tillagt rotens förmåga, att, utvertes använd, hela benbrott, bråckskador och gamla sår. I England, der den haft namn af Bonset, hyste man länge sådan inbillning.

Äfven längre tid tillbaka omtalas Vallörtsroten såsom duglig till Läderberedning. Det synes likväl, som dess öfverflödiga Slem innehåll gör den dertill mindre passande; åtminstone måste, i fall af sådant bruk, slemmen först frånskiljas, till hvilken ända man föreslagit en egen metod; men förmodligen lönar den sig icke att vidare fullfölja, då genare utvägar finnas.

Mer anmärkningsvärd är en likså åldrig uppgift, att Läder (t. e. af blåsbälgor) kan hållas mjukt och smidigt genom anstrykning med slemmet, erhållit genom kokning af 10—12 skålp. rot med ett ämbar vatten tills hälften återstår (i Leipzig Journal für fabrik, Manuf. Handl. u. Mode 1801 Martz, är detta senast uppgifvit). Om en vidare tillämpning och tillblandning af fetа ämnen för samma ändamål, att bibehålla smidighet af Läder, finnas intressanta tillägg i W. Prof. *Retz*. Fl. OEcon. s. 109. Det hör slutligen också till historien om denna rot, att slemmet deraf skall nyttjas i Asiatiska Länderna vid beredningen af Kamelhår och Angoriska Getters. De skola derigenom blifva mindre spröda, och smidigare att förbruka. Måhända att äfven vissa färgade ylle- och sidentyger, genom bruk af samma ämne, kunna återvinna sin under färgningen förlorade mjukhet.

Tab. — Öfre delen af en gren med blommor, samt ett rotblad i nat. storlek. — a. pipen af en blomkrona öppnad; — b. en ståndare. — c. ett håningshus fjäll. — d. Pistillen. — e. Blomfodret med mogna frön i nat. st. — f. ett frö förstoradt.

419.

Kitto grav. of Palmstruch.

GALIUM APARINE.

Snärje Galie. *Snärpe-gräs, Snärjegräs, Vattenbinda.*
På F. *Kieru-ruoho.*

Örtstjelken är grenig, slak och sträf. *Bladen* sitta 8 i krans, bredt lansettlika, sträfhåriga med små tillbaka böjda piggar. *Fröna* äro fintaggiga.

Linn. Fl. Sv. p. 45. Cl. 4. Tetrandr. Monogyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. p. 63. Kl. 4. Fyrmänning. Enqvinn. — *Retz.* Fl. Oecon. s. 277. — *Gmel.* Fl. Bad. 1. p. 354. — *Schmidiaur.* Pharmac. — *Gaspari* osserv. storiche, mediche 1731. 17. Med. & Philos. Comment. 5. p. 320. *Pharm.* Aparines Herba.

Det yttre utseendet röjer denna Galie-arten, så väl som de förr anförde (n. 122, 165—357). Allmän på uppbrukade ställen, särdeles i ärtåkrar, äger den en annuel och fintrådig rot. Örtstjelken, en—två alnar lång, allt efter bördigheten, är mycket grenig, slak, lätt bruten och sträf af bakåt vettande fina hullingar eller taggar. Bladen i krans sittande, ha en spets i toppen, och sträf yta samt kanten och medlersta nerven besatte med små bakböjda taggar. Blomstänglarne utkomna så väl i bladvecken som topparne, enkla och tvådelta, samt sträfva. Blommorna, som visa sig hela sommaren, äro små och hvita, och frukten större än hos de flesta arter, samt betäckt med hullingslika hår.

Bland ogräsen är Snärje Galien allför väl känd, och och kan utödas endast genom uppryckande. Oaktadt dess förargerliga egenskap att fästa sig vid alla nåkande föremål, ätes den så väl af boskap som hästar. Rötterne hysa ett rödt färgämne, blommorna besökas af bien, och ankor förtära vanligt den spädare örten. I vissa landsorter brukas ett knippe af densamma färsk samlad till Mjölksil *(v. Linné)*. Bland ersättningsmedel för Kaffé har man ock uppgifvit frön af Snärje-gräset, men förmodel. fåfängt.

Vexten är i sig sjelf saftig och äger besk smak. *Dioscorides* redan påstod att, med svinister sammanstött, upplöste den strumer som dermed belades. Men det är äfven i sednare tider som man användt den i Italien för skrofulösa svullnader, så väl öppna som tillslutna, till hvilket ändamål man uppblött gröna örten i smält, varmt smör. Ännu nyligare har den kommit i rop, såsom medel mot skörbjugg och envist utslag, nemligen den utpressade saften intagen till 4 matskedar 2 gång. om dagen. — (Edward's treatise on the Goose-grass or Clivers and it's efficacy in the cure of the most inveterate Scurvy. London 8:vo).

Tab. — ett stycke af vexten i nat. st. — a. en blomma. — b. fruktämnet förstoradt. — c. d. fröet i nat. st. och förstoradt.

CONFERVA LITTORALIS.

STRAND-SLINKA. *Ylle.*

Trådarne äro mycket grenige och fina, tätt förenade och olivgröna. *Grenarne* utgå skiftevis och spetsa sig i topparne. *Lederne* äro lika långa som deras tvärlinie, med mörkare mellanskiften.

Linn. Fl. Sv. p. 436. Cl. 24. *Cryptogamia* Algæ. — Gottl Res. s. 201. — *Dillwyn* Britt. Conf. t. 51. Introd. p. 70. — *Roth* Catalect. bot. 3. (Ceramium tomentosum).

Slinkorna, betraktade antingen till deras yttre utseende, inre byggnad, eller det ovanliga sätt hvarigenom flere arter fortplanta sig, må räknas ibland de intressantaste af den vextfamilj till hvilken man vanligt hänför dem. De ha hittills varit ansedde förnämligast åtskilde från andre Alger genom deras *artikulerade trådar*, — en egenskap likväl, som icke är tillräcklig att skilja dem från flera *Fuci*, och kanske från vissa Lichener och svampar. Och då man äfven trott sig finna arter, hvarå inga leder kunnat upptäckas, så kan det artikulerade förhållandet icke som generiskt kännetecken antagas. Conferverne böra sjelfve anses som en naturlig familj innefattande icke ett enda slägte utan flera, hvarå ingen gemensam karakter kan, enligt botaniska reglor, efter fructification bestämmas, emedan den är så ganska olika hos olika arter. *Roth*, *Vaucher* och *Decandolle* ha väl försökt att på systematiskt sätt upställa dem, men fältet för deras undersökningar synes varit nog inskränkt för att göra deras metoder antagliga. *Dillwyns* tanka är den bästa, att ännu saknas tillräckliga materialier för en fullkomligare anordning af denna familj, och bör den uppskjutas tills så väl *Conferver* som *Fuci*, *Ulvæ* och *Tremellæ* bli bättre kände både till fructif. och till antalet af arter. Vi behålla således tills vidare namnet *Conferva* för alla sådana vexter, hvilka ha blifvit, eller, äfven om de varit kände, skulle blifvit så kallade af äldre författare. Genom större och mindre afdelningar ibland de så kallade arter, i likhet med dem hvilka *Dillwyn* uppställt, kan kännedomen af dem temmeligen vinnas.

Det må äfven nämnas, att några författare *) sökt som de säga, både med kemisk analys, och särskilta ob-

*) Chirod Chantrans.

servationer på organisationen, bevisa Confervernes natur närma sig till djurens, eller att de äro — en del verkliga Polyper — andre, boställen för sådana. Man *) har gått ännu längre, och föreslagit förening icke endast af Confer-verne, utan af hela Cryptog. klassen med zoofyterne, nästan som ett eget rike midt emellan vexternas och djurens. Ännu synas oss dessa rön vara nog mycket influerade af en liflig inbillning. Förnyade analyser af andra berömda forskare **) ha deremot lemnat olika resultat, att neml. Confervernes *väsende är verkligen Vegetabiliskt;* en me-ning som förmodligen torde bibehålla sig.

Den art, som gifvit oss anledning till föregående an-förande, och hvilken *Dillwyn* räknar till sin 3:dje afdelning: *Articulatæ filis setaceis*, a. aveniæ: ** ramosæ är en hafs-produkt, befintlig nära kusterna, vexande på stenar, klippor och oftast på *Blås-Tången* (Fucus vesiculosus). Dess trådar formera aflånga knippen, af blekgulgrön färg och af flera tum i längden, hvilka länka sig efter vatt-nets rörelser. Trådarnes substans är lös, men ej geléaktig, och ligga så tillsammans, att de knappast kunna åt-skiljas. Knippvis flytande, få de af de smärre sidgrenarne ett täckt fjäderlikt utseende. Hvarje tråd särskilt delar sig i grenar, sällan motsittande hvarandra, men utgå i hvass vinkel, utmärkte för deras spetsiga ändar. Lederne äro ej längre än sjelfva trådens eller dess grenars diameter, åtskilde med dunklare mellanskiften. Fröredningen (om vi må så kalla den) utgöres af en mängd klotformiga kaps-ler som sitta utan viss ordning på grenarne. När denna arten torkas blir den mörkare.

Denna Strand-Slinka förekommer i synnerhet på Gott-land under namn af *Ylle*, och utgör der ett af de göd-ningsämnen, hvaraf Öboerne betjena sig på åkerfälten, äfvensom af *Hautern*, *Tången* och *Kräkeln*. Yllet anses bland dessa för det fetaste, men måste ej genast läggas på åkern. (helst örjord) utan i hög, för att före dess utbredande sammanbrinna.

Tab. — A. vexten i nat. storlek (sittande på ett styc-ke af Blås Tång). — B. en tråd enskilt förstorad. — C. än mer förstorad. — D. ett litet stycke med fröredning.

*) Treviranus.

**) Vauquelin, Decandolle, Dillwyn.

a
b
b
c

SPARTIUM SCOPARIUM.

Sparr-Buske. *Hareris.*

Grenarne äro kantige och utan taggar. *Löfbladen* både ensamma och trebladiga.

Linn. Fl. Sv. p. 247. Cl. 17. Diadelphia Decandria. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 316. Kl. 14. Tvåkulle med Ärtbaljor. — *Retz.* Fl. œcon. s. 695. — K. Vett. Akad. Handl. 1762. s. 82. — *Murray* App. Med. 2. s. 360. — *Pharm.* Genistæ Herba, Flores, Semen.

Sparren utmärker sig bland de af Tvåkulle-Vexterne, som äga alla Ståndarnes strängar hopvexta i en stam medelst *sina*, såsom *fästade vid fruktämnet, hvarå märket är långsefter ludet.* Den inhemska arten häraf förekommer på få ställen i Riket, utom Skåne, der flygsandsfälten alstra den, såsom i Villands Härad, Höja och flerstädes, dessutom mellan Göteborg och Elfsborg, äfvensom på en O i Vennern. *Busken* har djupt gående rötter och är ofvan jord mycket grenig, oftast icke mer än alnshög med styfva, kantiga, bladfulla grenar som behålla deras grönska. Bladen äro små och de i toppen merendels enkla. Blommorna, som visa sig i Juni, sitta ensamma i bladvecken, på korta skaft och lutande, temligen stora, guldgula och lysande, dock ibland blekare. Blomfodret är ofta purpurfärgadt, och ärtbaljan blir hopklämd, mörk och gleshårig; med många njurlika, glänsande ärter.

Löf och stjelkar ha en besk vämjaktig smak och varit ansedde som urindrifvande, och dekokten god för Vattensot *(Mead)*. Ännu allmännare bruk för samma krämpa har man gjort af det ur askan utlakade saltet. En likör gjordes också af askan med Rhenskt Vin och litet Malört, genom hvars fortsatta nyttjande för obotliga ansedde patienter blifvit räddade *(Sydenham)*; och försök anställde äfven hos oss, ha intygat lika verksamhet (*Odhelius*). I Brabant och på flera ställen utrikes begagnas de outslagna blommorna, inlagda med salt och ättika, såsom Kapris.

Förnämsta hushållsnyttan är likväl med buskens planterande på flygsands-fält, der den frodar sig och tjenar till skygd för andra vexter. Till häckar passar den också för mängden af sina blommor, men som den hvarken vexer

tät eller har några taggar gör den dåligt hägn och går snart ut. Man kan emedlertid så ärterne om hösten, men icke djupt, då de kunna ligga många år ogrodda. När plantorna äro årsgamla, är bäst att utsätta dem på sina ställen. Hufvudstammen blir knappt mer än tumstjock, men får hårdt trä. Af grenarne göres vanligt sopqvastar, och af barken, då den rötes, vinnes en seg fastän grof hampa, som passar till tåg och säckväf.

Boskap och hästar förtära de späda qvistarne och löfven, och Harar göra det i synnerhet begärligt, äfven Bi ses draga fördel af de vackra blommorne.

Tab. — En blommande gren efter naturen. — a. Seglet — bb. Vingarne — c. Kölen — d. Blomfodret med de förente strängarne och pistillen — e. Fruktämnet, förstoradt — f. Ärtbaljan mogen — i nat. st.

422.

Rit. e. grav. uf Palmstruch.

SCABIOSA succisa.

Ängvädd. *Angeblad. Blåhattar.* P. F. *Pirunpurema.*

Roten är liksom afbiten. *Örtstjelken* enkel. *Bladen* aflånga, och de på stjelken lansettlika. *Blomhufvudet* är nästan klotrundt, och *Blomkronorna* ha fyra lika stora flikar.

Linn. Fl. Sv. p. 42. Cl. 4. Tetrandria. Monog. — Gottl. res. s. 253. — Öl. res. s. 97. 101. — Skånsk. res. s. 277. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 60. Kl. 4. Fyrmänning. 1:qvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 655. — *Murray* App. Med. I. s. 179. — *Pharm.* Morsus diaboli Radix, Herba.

Genom två föregående arter (322, 393) är slägt-märket tillräckligen förklaradt. Denna, som förekommer temligen allmän, särdeles på sidländta ängar, blommande från Augusti till sednaste hösten, skiljer sig från de andra, genom sin mörka, stympade (perenna) rot, sina ovala, helbräddade och gleshåriga rotblad, och de på den ofvantill greniga ört-stjelken lansettlika och tandade, samt i klotform förenade blommor, mest af en högblå färg, fast någon gång hvita — och alla småblomstren jemt 4:delta (æquales).

Den tid, då skrock var mer gängse än, kanske, nu, ansågs roten såsom betydande läkmedel mot gift, pest, vattensot, lefversjuka m. m. och detta tillika obestridligt för den löjliga tanken, att som roten synes tver eller liksom afbiten, Hin onde mycket säkert gjort det af afund till menniskoslägtet. Öfver allt har samma Munk-saga inritat sig, och derifrån alla dessa namnen: *Morsus diaboli, Teufels Abbiss, Devil's bit* &c. Nu tror man hvarken på det ena eller det andra.

Hornboskap och hästar beta vanligtvis färska örten; hvilken genom sina första blommor, på somliga orter t. ex. Gottland, utmärker slåttertidens närvaro. På Öland färgas grönt med färska bladen, och i Skåne gult medelst torra örten jemte Alun; hvarom närmare underrättelse finnes i *Retzii* fl. œcon. s. 655.

Tab. — Örten i naturlig storlek med Roten. — a. Ett småblomster särskilt. — b. Blomfodret med pistillen — c. Ett utblommadt blomfäste med frö i nat. st. — d. Ett frö förstoradt.

a
b
c
d
e
f
Rit. o. grav. of Pentstruch

MELAMPYRUM NEMOROSUM.

LUND-MELAMPYR. *Natt och dag. Landsknektar.* P. F. *Pietarin papu.*

Blommorna vetta åt en sida. *Blomskärmarne* äro hjertformige och lansettlike, tandade samt färgade: de öfverste utan blommor (steriles). *Blomfodret* är hårigt.

Linn. Fl. Sv. s. 214. Cl. 14. DIDYNAMIA. Angiospermia. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 259. Kl. 11. TVÅVÄLDIGE, med täckta frö. — *Retz.* Fl. OEcon. s. 449.

Naturen har i allmänhet varit sparsammare mot de kalla Klimaten, i gåfvan af blommor med lysande utseende. De varmare deremot äga otaliga sådana. Men att ändå någon skönhet bland Floras foster skänktes åt Norden, vittnar denna Melampyr-art, som ymnigt spridd i skygden af den susande Lunden, lockar oss att der beundra dess brokiga fägring, denna asurblå krona af blomskärmar i vextens topp, uppöfver de guldgula blommorna med deras åt en sida vettande mynning; allt ger en glädtighet åt stället som hyser örten, att man snart skulle tro sig vara inkommen i sjelfva Floras Hof.

I Sverige möter man Lund-Melampyren, i synnerhet i Upland och i Skåne. Den är annuel och vexer ibland 3 qvarter hög, grenig med många breda, lansettlika blad. I Juni och Juli börjar den blomma, och fortfar så ända till efter Rötmånaden. Blomskärmarne, vanligen blå, finnas stundom äfven hvita.

Dess hushålls nytta är att vara behaglig för Hornboskap och hästar som sommarföda. Kor i synnerhet mjölka deraf väl, och smörets mängd skall också ökas. Som Vexten årligen uppkommer af frö, böra de platser der den trifves, slås något senare, att den må för framtiden bibehållas.

Tab. — Vexten i naturlig storlek — a. En långsefter öppnad blompip. — b. Blomfodret med pistillen i naturlig ställning — c. Hanknapparne förstorade — d. En mogen frökapsel — e. Densamma på tvären afskuren, tvårummig — f. Ett frö i nat. st.

a
b
c
d
e
f

POLYGONUM HYDROPIPER.

BITTER-POLYGON. *Jungfru-Tvål. Bitterblad.* P. F. *Ruskaruoho. Tulirnoho. Hanhenpolvi.*

Blommorna ha 6 Ståndare och en tvådelad Pistill. *Bladen* äro lansettlika och *stiplerne* mest utan hår.

Linn. Fl. Sv. p. 130. Cl. 8. OCTANDRIA. Trigynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 71. Kl. 7. TIEMÄNNING. 3:qvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 337. — *Falk* Beytr. z. top. Kentn. d. Russ. R. 2. p. 169. — *Murr.* App. Med. 4. p. 409. *Pharm.* Persicariæ Herba.

När Nordens Flora börjar att återgå i sitt Vinterläger, och större delen af Vexter upphöra att blomma, börjar denna, som är en af de allmännaste i diken och på andra fuktiga ställen der vintervatten qvarstadnat. Den har en annuel mångtrådig Rot, från hvilken uppkommer en några qvarters hög grenig örtstam med svällda leder och lansettlika tunna och släta blad, med helbräddad kant, ehuru besatt med fina tilltryckta styfva hår. Stiplernes baljor sitta tätt åt, upptill tvera och med nerver som utlöpa vid kanten i styfva hår. Axen i toppen äro smala och slokande, hvarå blommorna sitta åtskilda och blekröda och på ytan prickade. När nattfrosterne infalla blir hela vexten brunröd. Den är för öfrigt hel och hållen så skarp och brännande på tungan, att den icke röres af Kreatur, och kan äfven, om den färsk krossad lägges på huden, uppdraga blåsor. Det oaktadt, brukar Landsfolket i Dal att för munskålla tugga den grön, likväl utan att svälja ned något. I Norrige skall den brukas kokt med vatten för tandvärk (Fl. Sv.). Som Boskaps-medicin skall torra örten passa i form af Pulver blandad med Salmiak strödt i elaka sår; äfvensom färska saften med deri upplöst Salt för dödkött. Men såsom misstänkt må hållas det prisade bruket af dekokten till insprutning i gonorréer, samt det invertes användandet vid frossor och i rötfebrar. I somliga utländska Fjälltrakter nyttjas den för fleurs blanches, och på andra till gnidning af tandköttet i händelse af skörbjugg. Ändtligen skola Rötterne begagnas i Sibirien såsom födämne, sedan de blifvit i vatten stöpte, och skärpan således utdragen, då de sägas få en icke obehaglig smak.

POLYGONUM HYDROPIPER.

Med färska örten färgas Ylle, betadt med Alun och Vinsten, genom kokning Olivegult, hvilken färg kan göras mörkare genom tillsats af Jern-vitriol. *(Rafn).*

Tab. — Öfre delen af örten i naturlig storlek — a. en blomma — b. långsefter öppnad — c. efter blomningen tillsluten — alla förstorade. — d. fröet i nat. st. — e. förstoradt. — f. på tveren afskuret.

425.

Tit. o. grav. of Palmstruch.

HIERACIUM UMBELLATUM.

FLOCK-NACKEL. *Nolanaber.*

Örtstjelken är rak och slutar sig vanligt i en blomflock. _Bladen_ sitta spridda omkring stjelken, jemnbreda och något tandade.

Linn Fl. Sv. p. 274. Cl. 19. SYNGENESIA. Pol. æqval. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 345. Kl. 15. SVÅGRAR. Lika Svågerlag. — *Retz.* Fl. OEcon. s. 297.

Ingen afdelning af Svågerklassen är utmärktare än den, hos hvilken man finner alla de på det gemensamma blomfästet förenade blomstren liksom tunglika, eller på sidan med en flik utdragne (Semiflosculosi). Hos dessa är blomfodret af olika förhållande, antingen enkelt med en rad af fjäll, eller dessa öfver hvarandra liggande; eller också dubbelt. Till de andra i ordningen hör Nackel-slägtet, hvars i allmänhet *aggrunda Blomfoder, nästan bara fäste, korta,* merendels *4:kantiga frö med deras hårlika fjun utan stift* (sessilis), ger det en temligen bestämd åtskillnad från de andra frånderne. Flock-nackeln har en perennerande rot med rak, ofta mer än alnshög stjelk, som är trind och i toppen delad som en vippa, eller stundom flocklik, för öfrigt klädd med många spridda blad utan skaft, mer och mindre smala och tandade samt ibland sträfhåriga. Blomskaften stå uppräta, och bli tjockare upptill och liksom fjälliga samt finludna. Blommorna äro stora och visa sig i Juli och Augusti, upplysande de torra ängsbackar, der växten helst planterar sig. På mycket magra ställen blir örtstjelken blott enkel eller enblommig; deremot är det troligt att Blomvippan knappt blir flocklik, om ej Insekter, medelst deras åtgärd, på det sättet vanskapat den. Som blomfodret är något hårigt och pipigt, hvilket det egentligen ej bör vara hos Nackel blomstren, gjorde *Haller* ett eget slägte af denna (Intybus). Men då de andre arterne betraktas noga, upptäckes dock öfvergången. I anseende till storlek, mer och mindre delad örtstam, och bredare eller smalare, tandade eller helbräddade blad förekomma då och då afarter, hvilka likväl synas härröra af jordmånen.

De gräsätande djuren begagna växten i allmänhet, och som den trifves på magra och sandiga ställen, så är den

förmånlig, hvarest den finnes, och kunde äfven der odlas. Blommorna hysa gult färgämne, tjenligt på ylle, och användas derföre mycket i Schweitz och Ryssland. Med Alun blir färgen ej så hög som då blommorna kokas med aska.

Tab. — öfre delen, blommande, i naturlig storlek. — a. ett blomster särskilt. — b. ett frö med sitt fjun. — c. en stråle af fjunet, förstorad.

426.

Pit. af Kartz

Gran af Palmstruch.

ERIOPHORUM CAPITATUM. *Schrad.*

KLOTFORMIG ÄNGSULL.

Strået är trindt, med strå-smala fårade *blad*. *Blomaxet* är enkelt och klot-rundt.

Schrad. Fl. Germ. I. p. 151. Cl. 3. TRIANDRIA. Monog. — *Hoppe.* Taschenb. 1800. s. 104. — Ejusd. pl. Alpin. — *Roth.* N. Beytr. I. s. 93. (E. Scheuchzeri). — *Hall.* Helv. n. 1352. (E. vaginatum. b.)

ERIOPHORUM ALPINUM.

FJÄLL-ÄNGSULL. *Rumpull. Snip.*

Strået är 3:kantigt med mycket korta *blad*. *Blomaxet* är enkelt och aflångt.

Linn. Fl. Sv. p. 18. Cl. 3. TRIANDRIA. Monog. — Fl. Lapp. s. 24. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 19. Kl. 3. TREMÄNNING. Enqvinn.

Begge desse arter tillhöra ett slägte, hvars hufvudmärke är förut (N:o 180 - 281.) tillräckligt anfördt. I följe af föresatsen att genom detta Verk lemna fullständig underrättelse om inhemska gräsen, samt de familjer som närma sig till dem t. ex. de *Säflika* vexterna, gifves troligen bifall åt dessa båda, ehuru de icke äga anspråk till enseende hvarken i Ekonomien eller Medicinen.

Den förre är en rekryt på Svenska Floras lista. *Wahlenberg* och *Svartz* ha funnit den i fjällnejderne; den förre i Lappmarkernes, — den sednare i Vesterdalarne, på sidländta ställen i Särna Socken. *Scheuchzer* har likväl känt den för mer än ett Sekel sedan i de Schweitziska fjälltrakterne, hvarest äfven *Haller* mycket senare anmärkte den, fastän utan att erkänna dess specifika värdighet, hvilken vid nogare granskning icke lär undfalla botanisten. Med *E. vaginatum* (N:o 281.) har denna väl någon gemenskap, men roten är mycket mer krypande, och ger på särskilta afstånd strån, mest ensamma, 4—6 tum höga, trinda, med 2—3 leder, och nästan bara under blomningen. Bladen, omsider ungefär af stråets höjd, äro mycket smala, ofvanpå fårade och inunder convexa. Den medlersta slidan på stråe slutar sig med ett längre blad, men den öfversta har blott tecken dertill. Blomaxet är nästan klotrundt, ej aflångt eller egglikt som på den *slidförande* (n. 281). Blomskalen äro dessutom mycket smalare och tätt hopsittande; likväl fin-

nes ett större yttre vid axets bas, som likt ett svepe omfattar under blomningen. Ståndarne äro 3, med gula knappar. Ullen är helt kort, af utmärkt hvithet; på *E. vaginatum* blir den slutligen 2—3 gånger längre än axet.

Den sednare eller Fjäll-ängsullen är ett af de smärre gräsen, men tillika ett af de ymnigaste på sina ställen, der knappt annat finnes. Roten, mycket krypande, gyttrar sig i hårda tufvor tillsammans, betäckt med mörka och ljusa fjäll. En myckenhet strån af olika längd (2—10 tum) uppkomma, utan leder, med 3 skarpa kanter försedda, upptill bara och slidförande nedtill. Slidorna ända sig (de inre) med ett kort, köladt, i ändan trubbigt blad. De yttre äro utan blad och mörkare. Blomaxet är minst af alla Ängsull arters, upprätt och liknar en liten aflång, sammantryckt knapp, hvarå de yttre skalen äro aflånga, gulbruna med grön köl; de inre smalare. Ett större sitter nedtill ytterst, försedt med en bladlik trubbig spets från ryggnerven. Fröet, som är (liksom hos hela slägtet) en nöt, blir 3:kantigt, med qvarblifven spets af pistillen, och den omgifvande ullen omsider 2-3 gånger längre än axet. I blommorna, som utkomma i början af sommaren, finnes ej mer än 2 ståndare och ofta blott en — och stundom äro könen åtskilda på ett och samma ax.

Der dessa begge, särdeles den sednare, vexa, har Landtmannen inga fördelar att vänta sig af jordmånen, som der är mager, vattensjuk och full med tufvor, hvarigenom annan gräsvext utslutes. Der utdikningar kunna verkställas, beredes säkert en bättre utsigt för framtiden, då ängsull-arterne försvinna, till ingen saknad för odlaren och boskapen, för hvilka de äro oduglige.

Tab. — A. *Erioph. capitatum* hela vexten i nat. stor. lek, äfven som — a. blomaxet. — b. frukten eller nöten med ullen förstorad. — c. ett enda hår af ullen under högsta förstoring.

B. Erioph. alpinum i nat. storlek. — a. ett blomster särskilt, förstoradt. — b. det nedersta yttre skalet på blomaxet. — c. en del af det trekantiga strået.

DRYAS OCTOPETALA.

Lappsk Dryas. På Isl. *Holta Soleyg.*

Örtstjelkarne äro trådaktige och nära roten nedliggande. *Bladen* äro eggformiga och såglikt tandade.

Linn Fl. Sv. p. 180. Fl. Lapp. p. 173. Cl. 12. Icosandria *Polygynia.* — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 207. Kl. 8. Tjogmännikgar. Mångqvinn. — *Troil.* Isländska Res. s. 84. — *Hall.* Stirp. Helv. hist. n. 1333.

Icke mindre för det nätta i formen af delarne, än för sin täcka blomma är Dryas utmärkt bland de vexter som Naturen bestämde till prydnad äfven för fjällens högländta regioner, hvilkas gräns af eviga ofta skyhöga ismassor sälsamt contrasterar mot den lifliga grönska, som några veckors sommar framlockar i dalen af dessa snöbygder.

Dryas hör till familjen *Rosaceæ*, och den afdelningen som *Jussieu* kallar *Potentiller*, så väl som *Geum*-slägtet, med hvilket den är nära beslägtad. Emedlertid är den tillräckligen skild genom sitt *enkla blomfoder, åtta kronblad, frönas fjäderlika svans samt nedtryckta fröfäste.* Vexten är af perennerande natur; dess rot trådaktig, äfven som Örtstjelkarne, hvilka ofta flere tillsammans, formiera en torfva och äro kullliggande, medan grenar och blad stå uppräte. Smala stipler betäcka stjelkarne, merendels röda, och torka samt dels bortfalla i mån som de åldras. Bladen med längre och kortare skaft äro mest ovala, och vid basen oftast hjertlikt utskurna. I kanten som är inböjd, äro de grofft sågade eller snarare tandade. Ofvanpå är färgen mörkgrön och ytan slät, fastän skrynklig, men alltid något glänsande. Den undre deremot hvitluden. De äro länge grönskande, och deras substans något hård, hvarföre de också qvarsitta det följande året, ehuru till färgen förändrade. Blomskaften uppkomma mellan bladen, längre än de, uppräta, rödaktiga, enblommige: ofta ludna och öfverst besatta med körtelbärande hår. Sjelfva blomman, stundom något lutande, är stor som på den allmänna *Cisten*, skön och ganska hvit, ehuru kronbladen, som ha en elliptisk form, äro då och då på baksidan rödletta. Blomfodret delar sig i 8 lika flikar, betäckt midt under med mörka hår. De gula hanknapparne samt de röda pistillerne höja kronbladens

hvithet, och fruktämnena omgifvas vid basen af en köttig gul ring. Efter blomningen, som inträffar i Juli på våra fjäll, fullkomnas frukten, då hvarje fruktämne, sittande på fästet inom det qvarblifna blomfodret, blir lika många aflånga ludna frö, försedde med mer än tums långa fjäderlika trådar eller svansar.

På Grönland finnes en annan art, som den allmänt saknade Prof. *Vahl* (i Danmark) beskrifvit (i Nat. hist. sällsk. skrifter 4 b. 2 häft.) under namn af *D. integrifolia*. Den synes ock verkligen åtskild; men de förut i Sp. Pl. anförde: *Dryas geoides Pall. Murr.* Syst. ed. 14 och *Dryas pentapetala* L. (anemonoides *Pall.*) höra snarare bland Geum-arterne, i anseende till deras dubbla blomfoder, som hos *Dryas* är enkelt.

Det är mycket troligt att denna vackra ört äfven äger förmånliga egenskaper som läkemedel. Hos bladen röjes på tungan beskhet och något sammandragande. På Island brukas icke ovanligt bladen i stället för Te, ehuru den uppgift vi följa ej anfört egentliga orsaken. Kamschadalerne skola emedlertid också begagna dekokten mot reumatiska värkar och svullna ben. (*Haller*).

Tab. — föreställer hela vexten i nat. storlek — a. en redan utblommad blomma. — b. blomfodret omgifvande de mognade frö. — c. ett frö särskilt — alla i nat. st.

428.

CNICUS PALUSTRIS.

(*Carduus palustris* LINN.)

KÄRR TISTEL. *Vattentistel.* På F. *Suo-ohdakke, Neva-ohdakke.*

Bladen äro nedlöpande, partaggade, sträfva, i brädden tandade och uddtaggiga. *Blommorna* sitta i klasar mot toppen, uppräta. *Blomfodret* med knappt stickande fjäll.

Linn. Fl. Sv. p. 280. Cl. 19. SYNGENESIA. Pol. æqualis. Skånsk Res. s. 30. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 350. Kl. 19. SVÅGRAR. Lika Svågerskap, med alla blomster pipiga.

Af de grunder som vid *Vägtisteln* (n. 416) äro anförde, i afseende på fröfjunet, tro vi oss berättigade till förändrandet af slägtnamnet.

Denna Tistel är mycket allmän på kärrängar, och mest der den får skygd af större buskar eller träd. Roten som är 2-årig, grenar sig mycket. Ortstammen blir ända till 3 alnar hög och stundom grenig och kantig, samt liksom vingad af de här och der nedlöpande bladen. Dessa äro för öfrigt partaggade, starkgröna, och ha tandade uddiga flikar. De vid roten bli mycket långa, nästan jemnbreda, men grofft tandade. De öfre sitta tätt vid stjelken blott med uddiga tänder. Blommorna framkomma klasvis i toppen af den delade örtstjelken, på helt korta, bara stjelkar. Blomfodret är nästan klotrundt med tilltryckta fjäll utan märkbara uddar. Småblomstren äro vanligt högröda, ibland hvita, och ses i Juli och Aug. Fröna bli alldeles slåta och deras fjun fjäderlikt.

Oaktadt Tistelvext ätes den af allt slags Boskap och ännu hellre af hästar. Äfven brukas den i sin spädare ålder på Landsbygden i Småland, att som någon Kålvext tillredas. Detta nyttjande är också säkrare än den spådom man på andra ställen i Riket häntar af vextens höjd; att, nemligen: Snöfallet den följande vintern skall ofelbart derefter, äfven i höjden rätta sig. (*Linn.* Vestg. resa s. 256).

Tab. — Toppen af vexten i nat. storlek med ett af de nedra bladen. — a. ett småblomster mycket förstoradt. — b. ett frö med sitt fjun. — c. ett hår af fjunet särskilt.

---

a
b
c
d
e

ANTHEMIS COTULA.

SURKULLOR. *Surtuppor. Hväteteja. Fallerbrå.* På F. *Koiran kusi. Kukkainen.*

Blomfästet är koniskt, med hårlika fjäll (emellan blomstren). Frön bara (utan kant eller krus).

Linn. Fl Sv. p. 298. Cl. 19. SYNGENESIA. Pol. Superfl. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 370. Kl. 15. SVÅGRAR. olika Svågerlag. — *Retz.* Fl. œcon. s. 55.

Kullornas slägte skiljes från flera andra af mycket lika utseende, såsom Kamill blomstren, Krageblomman, m. m. i synnerhet genom det fjälliga blomfästet, hvilket hos de nyssnamde är bart. Och som de dertill hörande arter genom strålkantens olika färg, gul eller hvit, äro sinsemellan utmärkte, har man också iakttagit den vid arternas uppräknande. *Färgkullorna* ha redan (n. 62) visat ett exempel af de med enfärgad blomma; *Surkullan* hyser deremot sina mot disken brokiga strålar. Denna art är annuel och har en vriden rot; en mycket grenig, upprät, bladig och slät örtstam. Bladen äro dubbelt partaggade samt fint delade, lifligt gröna, och sällan med något ludd eller hår. På blomfodret synas dock sådana. Blommorna sitta ensama på enkla skaft mot toppen; deras disk är guldgul och mycket convex, och strålarne hvita, aflånga och i yttersta ändan 3-tandade. Mot natten lägga de sig bakåt. Fröna bli aflångt eggformiga och platta, alldeles utan krus, men med fåror och ibland skroflige; och fästet hvarpå de sitta förlänges småningom till koniskt, betäckt med hårlika fjäll, kortare än småblomstren under blomningen.

Den obehagliga sura eller egna lukt som örten, i synnerhet under blomningen, äger, gör den lätt ökänd. Den är ock rätt allmän vid gator och vägar samt nära bebodda ställen, och får gemenligen stå qvar för kreaturen. Får och Getter ses likväl afbita den. Enligt gammal sägen älskas Surkullorna af Paddor, som gömma sig under örten, och det är derföre man ansett dess utrotande nödvändigt i och kring bi-gårdar, hvilka icke vinna genom sådana gästers närvaro. Bi påstås också vantrifvas af lukten, och Loppor icke mindre sky för en dylik blomqvast. Någon skärpa döljer sig troligen hos vexten, emedan man sett blåsor upp-

komma i händerne vid dess uppryckande. Emedlertid anses en infusion på torra blommorna som ett icke obekant husmedel för modersjuka. Äfven för Vattensot och hårdheter i körtlarne har dekokten varit brukad, liksom för andtäppa hos kreatur.

Tab. — Halfva vexten i nat. storlek — a. en diskblomma — b. en strålblomma — c. ett frö — d. blomfästet med sina fjäll. — e. ett af fjälien — alla förstorade.

430.

430.

SEDUM ALBUM.

Hvit Bergknopp. *Hälleknoppar. Mörtgräs. Tripmadame.* På F. *Kukon-marja.*

Bladen sitta skiftvis, aflånga, trinda, trubbiga utstående, slåta. *Örtstjelken* delar sig upptill som en Blomvippa.

Linn. Fl. Sv. p. 153. Cl. 10. Decandria. Pentag. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 189. Kl. 7. Tiemänning. 5:qvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 669. — *Hall.* Stirp. Helv. Hist. n. 959.

Som Slägt-karaktern och Vext-familjen blifvit förut (n. 149.) detaljerad, må de specifika märken, hvarigenom denna art skiljes från sina slägtingar, endast anföras. Den är perennerande och trifves i synnerhet på klippor, särdeles der fuktigheter qvarstadna. Stundom intar den ock andra ställen, såsom taken i Dals land. Roten är fintrådig. Flere stjelkar vexa ofta tillhopa, nedtill kulliggande, men sedan uppräte, 3 4 tum långa, besatte med cylindriska, köttiga och blågröna blad. Vexten formerar en liten vippa i toppen, skiftvis grenig, som ett flerblommigt knippe, utan blad. De talrika blommorna pryda då den toma och nakna hällen i Juni och Juli. De äro hvita men han knapparne röda. Stundom blir hela vexten röd, som mot de hvita blommorna ger ett täckt utseende.

Vexten liknar sitt slägte att jemte sin succulenta egenskap äga någon skärpa, och kommer, enligt *Hallers* intyg, *Husknopparne* (S. Telephium) närmast. Samma berömde Förf. prisar saften (efter eget försök) i Lifmoder flöd, och anför *Quesnai's* uppgift såsom säker, att saften förträffligen renar elakartade sår, och kan med fördel brukas i sjelfva Kräftan (certo in eo malo ægrum restituit. Hall.). Äfven örten krossad och som omslag brukad på värkande hemorroider säger han också vara icke utan nytta.

Getter förtära den vexande örten; Kor försmå den icke heller, då smakligare foder felas. Till blanning af Salat passa bladen, hvilka dertill användas i Danmark under namn af Tripmadam, ehuru detta egentligen tillkommer en annan art eller *Sedum rupestre*, hvilken i Holland för sådant ändamål odlas.

Tab. — Hela Vexten i nat. st. — a. en blomma — b. de mogne (5) frökapslerne, tillsammansittande på blomfodrets bas — begge förstorade.

431.

Rit. e grav. af Palmstruch

STACHYS PALUSTRIS.

KÄRR-KNYLÖRT. *Svinknyler.* På F. *Sianpäkkänä.*

Bladen äro bredt lansettlika, utan bladskaft, men halft omfattande örtstammen. *Blommorna* sitta i krans (ungefär 6 i hvarje).

Linn. Fl. Sv. p. 206. Cl 14. DIDYNAMIA. Gymnosp. — *Liljeb.* Sv. Fl. s. 247. Kl. 11. TVÅVÄLDIGE med bara frön. — *Retz.* Fl. œcon. s. 705.

Då blomkronans nedre läpp har nedböjda flikar å ömse sidor om den medlersta större, och Ståndarne luta åt sidorna (efter blomningen) på en blomma hvars skapnad och inre delar hänför henne till ofvannämde klass, så är den en art af Knylört-slägtet, som derjemte hör till Vextfamiljen med *blommor i krans sittande* (Verticillatæ).

Denna har en perennerande Rot som kryper och Rotskotten bli omsider knyliga (stolones tuberosi). Örtstjelken får alnshöjd, är rak, fyrkantig och sträf af nedböjda hår. Bladens öfre yta är finhårig, den undre liksom ullig med nätlika ådror. De nedersta bladen få helt korta skaft. Blomspiran (eller rättare axet) är lång och tät; de underste kransarne blott något frånskilde, och deras blommor (mest 6, ibland flera) slå ut i Juli och Aug., purpurröda, men med nedra läppen hvitspräcklig.

Sjelfva gröna örten har en från och obehaglig lukt samt besk smak, och lemnas derföre vanligen orörd af boskapen utom af Fåren, eljest i allmänhet mer grannlaga. Rötterne deremot erbjuda Svinen en behagligare kost. Deras knylar äro af mjölaktig natur och af icke vidrig smak. Som örten blir ett ledsamt ogräs, der den får rota sig, helst på sidländta åkrar, kan detta till någon del förekommas genom Svinens flitiga bökande. Man har äfven föreslagit samma rötter till Nödbröds-ämne för menniskor, antingen blott genom kokning beredde, eller torkade och malne till inblanning med annat sädesmjöl. I fordtiden var örten en af de så kallade sårläkande, och kändes under namn af *Marrubii aquatici acuti herba.*

Tab. — Öfre delen blommande i naturlig storlek. — a. en blommpip öppnad på sidan. — b. blomfodret med pistillen. — c. en knapp 2-delad. — d. fröna, som de finnas inom blomfodrets bas. — e. desamma, förstorade.

432.

Grav: af Palmstruch.

ALOPECURUS AGRESTIS.

RÄNKAFLE.

Strået är rakt, något sträft. *Axet* cylindriskt enkelt, afsmalnande. *Blommornas* yttre skal äro öfver hälften sammanvexta, bara, men på kölen finhåriga. *Borstet* är dubbelt längre än skalen.

Linn. Sp. Pl. p. 89. Cl. 3. TRIANDRIA. Digyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 33.? Kl. 3. TREMÄNNINGAR. 2:qvinn. — *Retz.* Fl. œcon. s. 41. — *Schreb.* Beschr. der Gräser. 1. 140. T. 19. f. 2.

Om detta gräs-slag är verkligen funnit hos oss, utom på Gottland och Öland, der *Svartz* sett det, kan nu ej med säkerhet afgöras. I vår gamla Flora är det icke upptagit.

Det vexer på gräsrika åkerrenar, i synnerhet lerjord, och smyger sig äfven in i sjelfva åkrarne, men gör lika liten skada som nytta, emedan det föga sprider eller rotar sig och kanske är blott annuelt. Strået blir 3 qvarter högt och rakt, aldrig kulliggande, och är mot toppen bart men sträft äfven som bladen. Axet, stundom 3 tum långt, är smalt och trindt men spetsar sig mot ändan, af alldeles enkelt utseende; dock nogare betraktadt, sitta oftast 2 — ibland 3 blommor på en stjelk, eluru så hoptryckta att axet väl icke förtjenar namn af vippa. Färgen är än grön, än violet. Märkvärdigast äro de förenade yttre blomskalen med synbara nerver. De inre ensama äro af samma höjd och glatta på ytan med ett borst från basen — af dubbel längd mot skalet, och böja sig under torkningen tillbaka. Från Ängkaflen skiljes denna art så väl genom sitt enklare utseende, som förenade yttre blomskal samt deras, utom på kölen, mindre håriga yta.

Såsom fodergräs betraktadt har det icke stort värde; men bland så många andra begagnas det af kreaturen. För öfrigt lofvar det genom odling ingen vidare förmån. Likväl nyttigt i något afseende, förtjenar det sin plats i en ekonomisk Flora, och föreställes nu som en rekryt på vår egen Örtlängd.

Tab. — Gräset i nat. storlek. — a. en liten gren hvaraf axet är sammansatt. — b. en blomma, förstorad. — c. de yttre blomskalen, hopvexta. — d. det inre med borstet. — e. ståndarne med pistillerne.

Förslag

till en beständigt blommande Blomstergård.

Det är en uppställning af blommande vexter under alla de månader, hvilka i vårt klimat kunna tillåta Blomsterälskaren, att medelst odlande under bar himmel förnöja sig åt Floras ombytliga fägring.

Härvid är att märka:

1:o Att som vår inhemska Flora erbjuder flera intressanta föremål att cultivera, äro åtskilliga sådana bland de öfriga blandade. Dessa äro, så framt de blifvit i Sv. Bot. redan upptagna, med deras nummer utmärkta.

2:o Blommornas färger betecknade med bokstäfverne r. röd, g. gul, h. hvit och b. blå. Lökvexterne äro dessutom för mera tydlighet med * utmärkte.

3:o I anseende till blomstrens blanning, böra vexterne vid planteringen (om tillfället medgifver) så arrangeras, att särdeles de med hvita blommor blifva i större mängd, emedan alla andra färger dermed lätt förbindas. Den gula färgen blandar sig bättre med hvitt än med blått och rödt, derföre böra de 3 sista färgerne, när anläggningen skall föreställa en glad målning, icke utan tillblanning af den hvita ställas tillsammans. Och för att försköna målningen, kan emellan 2 gulblommiga en hvit, och emellan 2 hvita en röd eller blå planteras. Enformighet kan väl stundom äga rum, men en bättre smak ger snarare företräde åt den flerfärgade sammansättningen, än åt den enfärgade scenen.

4:o Som alla desse äro perennerande vexter, och hvilka vi förmoda tåla klimatet; men en del äro Blomster buskar, och desse såsom vidsträcktare fordra större utrymme, skilde från de öfriga, så äro sådane tecknade med B., för att lättare igenkänna dem på följande lista:

I April

(om väderleken är så gynnande).

Anemone hepatica	Blåsippa fl. pl. & simpl. r. n. 141
— *pulsatilla*	Backsippa. b. n. 292.
— *nemorosa*	Hvitsippa. h. n. 3.
Atropa Mandragora	Mandragora. r.
Cornus mascula	Cornel-buske. h. B.
Crocus vernus	VårSaffran. g. b. *
Bulbocodium vernum	Vårlilja. r. *

Erythronium Dens Canis Hundtand-lilja. r. *
Bellis perennis Pytter. h. r. n. 238.
Adonis vernalis Vår-Adonis. g.
Cynoglossum omphalodes Safirblomma. b.
Daphne Mezereum Tibast. r. B. n. 7.
— *laureola* Laurelbuske. g. B.
Galanthus nivalis Snölilja. h. *
Leucojum vernum — h. *
Helleborus hyemalis Isblomma. g.
Narcissuspseudonarcissus Påsklilja. g. *
Primula veris g.
— *elatior* r. } Yxläggor.
— *vulgaris* g
Tulipa suaveolens Duc van Toll Tulpan. g. r. *
Viola odorata fl. pl. & s. Luktvioler. b. n. 8.
Cyclamen Coum — r.

I Maj.

Amygdalus pumila } Dvergmandelbuskar. r. B.
— *nana*
Anemone sylvestris Skogsippa. h.
— *pratensis* Ängsippa. n. 299.
Asphodelus luteus Asfodel-liljor. g.
Caltha palustris fl. pl. Kalfleka. g. n. 200.
Cardamine pratensis Ängkrasse. h. n. 350.
Centaurea montana — b.
Colutea arborescens Blåsärter. g.
Convallaria bifolia Ikornebär. h.
— *majalis* fl. pl. & s. Liljekonvaller. h. r. n. 9.
— *polygonatum* — h. n. 41.
— *racemosa* — h.
— *verticillata* h.
Cypripedium Calceolus J. Marias Toffel. r.
Dodecatheon Meadia Virginiansk Majblomma. r.
Fritillaria imperialis r. h. Kejsarkrona *
— *Meleagris r.* Damspelslilja *
— *pyrenaica r. b.* Pyreneisk Lilja *
Gentiana acaulis — Vår-Genzian. b.
Geranium sanguineum r. } Storknäbbar.
— *reflexum b.*
— *striatum h. r.*
Hesperis matronalis. fl. pl. Nattvioler. r.
Hyacinthus orientalis Orientalisk } Hyacinter b. h. r. *
— *botryoides* Druf b. *
— *muscari* Desman- — *
— *cernuus* b. *
— *non scriptus* b. *
— *monstrosus* — *
Primula Auricula Aurikler. g. r.
— *farinosa* Majblomster. r.
— *cortusoides* — r.

Iris florentina h.
— *Germanica* b.
— *graminea* b.
— *pumila* b.
— *squalens* g.
} Svärdsliljor. n. 360.

Lonicera Periclymenum h. n.
— *caprifolium* h.
— *sempervirens* r.
} Caprifolier. n. 140.

— *cærulea* h.
— *tatarica* r.
— *nigra* h.
— *diervilla* g.
} Lonicerer. . . . n. 355.

Lychnis dioica. r. h.
Narcissus Poëticus Narcisser. h. *
Philadelphus coronarius Schersmin. h. B.
Ranunculus bulbosus. fl. pl. g. n. 387.

Phlox paniculata b.
— *divaricata* b.
— *glaberrima* r.
— *odorata* h.
} Phloxblommor.

Spiræa crenata h.
— *hypericifolia* h.
— *opulifolia* h.
} Spiréer. B.

Syringa vulgaris h. b.
— *Persica* b.
— *Chinensis* b.
} Syrener. B.

Trollius Europæus g.
— *Asiaticus* g. r.
} Bullerblomster. n. 382.

Tulipa Gesneriana Tulpaner. h. g. r. *
— *sylvestris* Lukt-tulpan. g. *
Verbascum Phœniceum Kungsljus. r.
Vinca major
minor
} Vintergröna. b.

I Juni.

Achillea rosea r.
tomentosa g.
} Millefolier.

Aconitum septentrionale b. Lappsk Aconit.
Agrostemma coronaria h. r.
Anchusa Italica b.

Antirrhinum majus h. r.
— *alpinum* b.
— *Monspessulanum* h.
} Antirriner.

Aquilegia vulgaris b.
— *montana* b. h.
— *Canadensis* r.
} Åkerlejer. n. 118.

Campanula medium
— *persicifolia*
— *pyramidalis*
— *Trachelium*
} Klockblommor. b.

Cineraria glauca g.

Delphinium elatum
— *grandiflorum*
— *urceolatum*
— *exaltatum*
— *intermedium*
} Delfinier. b.

Dianthus carthusianorum
— *barbatus*
— *chinensis*
— *plumarius*
— *caryophyllus*
} Borst-Kinesiska Fjäder-Stora Neglikor. r. h. g.

Digitalis lutea g.
— *purpurea* r.
} Fingerbors-blommor.

Hemerocallis flava Kinesisk lilja. g.

Epilobium latifolium
— *angustifolium*
— *hirsutum*
} Epilobier. r. n. 130.

Hieracium aurantiacum Guldblomma, r. g. n. 110.

Iris pseudacorus g.
— *biflora* b.
— *Gyldenstedtii* b.
— *Sibirica* b.
— *spuria* b.
— *susiana* b.
— *sambucina* b.
— *versicolor* b.
— *Xiphium* b.
} Svärds-liljor.

Leucojum æstivum * Sommarliljor. h.

Lilium chalcedonicum spräcklig
— *martagon* krull-
— *bulbiferum* brandgul
— *pomponium* röd
} Lilja. *

Lychnis viscaria fl. pl & s. r. Tjärblomster.
— *Flos cuculi* Gökblomster. r. n. 309.

Polemonium cœruleum. b.

Saxifraga hypnoides. h.

Spiræa salicifolia. r. B.
— *Filipendula* Filipendula. h. n. 154.
— *ulmaria* Elggräs h. n. 189.
— *Aruncus*
— *sorbifolia*
— *trifoliata*
} B.

Sonchus Sibiricus b.

Rheum Rhaponticum
— *undulatum*
} Rabarber-blomma. h.

Rosa rubiginosa (r) *lutea* (q) *ochrolenca* (h)
chlorophylla (g) *cinnamomea* (r) *altaica* (h)
pendulina (h) *campanulata* (r) *alba* (h)
centifolia (r) B. Törnrosbuskar.

Valeriana phu h.
— *rubra* r.

Viburnum opulus. fl. pl. h. Snöboll-buske B.

I Juli.

Achillea ptarmica fl. pl. Tusenskönor. h. n. 207.
Anemone narcissiflora Narciss, hvitsippa. h.
Anthericum liliago } n. 403.
— *liliastrum* } Sand-liljor. h.
— *ramosum* }
Asclepias Syriaca Syrisk silkesplanta. r.
Astragalus glycyphyllus g. n. 257.
— *galegiformis* h.
— *uliginosus* g. h.
Butomus umbellatus Säflilja h. r. n. 296.
Cheiranthus incanus Löfkojor r. h.
— *glaber* Sjövioler r. h.
Clematis viticella r. Italiensk klang-refva.
— *integrifolia* r.
— *recta* h.
Coreopsis tripteris g.
— *verticillata.* g.
Dracocephalum nutans. b.
Gladiolus communis. r.
Gnaphalium arenarium. Hedblomster, eterneller.
Hedysarum Onobrychis St. Foin. r.
— *Canadense* h. r.
Helianthus giganteus g.
— *multiflorus* g.
— *endecapetalus* g.
Hemerocallis fulva r. g
Hesperis tristis Nattvioler.
Hypericum Ascyron. g. Storblommig Johannes-ört.
Inula Helenium. g. Alandsrot. n. 57.
Iris variegata. Spräcklig SvärdsLilja. h b.
Lavandula Spica. Lavendel. b.
Lilium candidum. Hvit Lilja. h.
Lychnis chalcedonica, fl. pl. Elds-Neglika. r.
Lycium Europeum. r. B.
Malva moschata Dosmans-blomma. h.
Melissa officinalis Citronmeliss. h.
Monarda didyma r.
— *fistulosa* r. } Speceri-blommor.
— *clinopodia* h.
Orchis bifolia h. n. 314.
— *conopsea* r. } Örkisblommor.
— *maculata* r. n. 413.
Origanum Majorana Mejram.
Papaper Orientale r. Orientalisk } Valmo.
— *Rhœas Chinensis* r. h. Kinesisk }
Phlox maculata r.
Rudbeckia hirta
— *laciniata* } g.
— *triloba*
— *purpurea* r.

Ruta graveolens g. Vinruta.
Salvia officinalis b. r. Salvia.
Saxifraga sarmentosa
— *cotyledon*
— *punctata*
— *umbrosa*
} h. Saxifrager.
Thalictrum aquilegifolium h.
— *atropurpureum* r.
Tradescantia virginiana b.
Veronica Siberica h.
— *Virginica* h.
— *maritima* b.
— *longifolia* b.
— *glabra* b.
— *gentianoides* b.
} Ärenpris.

I Augusti.

Actea racemosa. h.
Aconitum camarum b. h.
— *tauricum* b.
— *Napellus* b.
— *neomontanum* b.
— *volubile* b.
} Stormhattar.
Alcea rosea
— *ficifolia*
} Stockrosor. h. r. g.
Asclepias amœna r.
— *incarnata* r.
Chelone glabra
— *hirsuta*
— *obliqua*
— *barbata*
} r.
Chrysocoma linosyris g.
— *biflora* g.
Dracocephalum Ruyschiana b.
— *Virginicum* b.
— *Sibericum* b.
Eryngium planum b. h.
— *Amethystinum* b.
Gnaphalium margaritaceum h. Eternell.
Hyssopus officinalis b. Isop.
Ixia Chinensis h.
Lathyrus latifolius r. Stor röd Latyr. n. 254.
Lavatera Thuringiaca r. B.
Lobelia Cardinalis r. Kardinal-blomma.
Mimulus ringens g.
Morina persica h. b.
Myosotis scorpioides Förgät mig ej. n. 72.
Ranunculus aconitifolius h.
— *acris* fl. pl.
g. n. 375.

Rosa

Rosa lucida r.
— *Carolina* r. } B.
Saponaria officinalis Fl. pl. h. Såpneglikor. n. 338.
Solidago altissima
— *Canadensis*
— *integerrima*
— *virgaurea*
— *lanceolata* } g.
— *rigida*
— *flexicaulis*
Statice Armeria. h. r Strandblomster.
Tanacetum vulgare g. Renfana. n. 81.

I September.

Aconitum variegatum. h. b.
— *Anthora.* g.
Aster æstivus b. — *bicolor.* b.
— *alpinus* b. — *divaricatus.* b.
— *Amellus* r. — *dumosus.* h.
— *grandiflorus* r. — *macrophyllus.* h.
— *Novi Belgii* h. — *spectabilis.* r.
Crocus Autumnalis g. Höstsafran. *
Colchicum autumnale
— *variegatum* } b. Nakna HöstLiljor. *
Dianthus Chinensis r. Kinesiska Neglikor.
Gentiana Asclepiadea g.
— *Pneumonanthe.* b. — Höstklockor.
Helenium autumnale g.
Leucojum autumnale HöstLilja. h. *
Lobelia Siphilitica b.
Lonicera sempervirens r.
Rosa semperflorens Kinesiska Törnroser. n.

I October.

Aster Cordifolius h. — *novæ Angliæ.* b.
— *ericoides* b. — *puniceus.* r.
— *multiflorus* b. — *Tradescanti.* b.
— *tardiflorus* b. — *undulatus.* b.
Bellis perennis. r. h.
Chrysanthemum serotinum Vinterblomma. h. g.
Eupatorium Cannabinum r.
Polygonum Bistorta r.
Primula Auricula g. r. Aurikler.

I November,

om kölden icke ännu tagit öfverhanden.

Asteres. *Bellis.* *Colchicum.* *
Helleborus niger. *Viola tricolor.*
Crocus autumnalis. *
Chrysanthemum serotinum.

SYSTEMATISKT REGISTER

öfver de i Sjette Bandet af detta Verk förekommande vexter.

Cl. 2. DIANDRIA.

N:o l. Pag.

Ligustrum vulgare. 415.

Cl. 3. TRIANDRIA.

Eriophorum capitatum alpinum. 426
Alopecurus agrestis. 432.
Phleum Phalaroides. 396
— alpinum. 414
Melica cærulea. 365.
— ciliata. 401.
Festuca arundinacea. 370.

Cl. 4. TETRANDRIA.

Globularia vulgaris. 364
Scabiosa columbaria. 393.
— succisa. 422.
Galium aparine. 419

Cl. 5. PENTANDRIA.

Lithospermum arvense. 386.
Symphytum officinale. 418.
Campanula Rapunculoides. 396.
Iasione montana. 404
Impatiens Noli Tangere. 371
Hedera Helix. 397
Chenopodium album b. viride. 411
Imperatoria ostruthium. 368.
Selinum palustre. 380
Scandix odorata. 374
Heracleum sphondylium. 363

Cl. 6. HEXANDRIA.

Lilium bulbiferum. 398
— Martagon. 381.
Fritillaria Meleagris. 376.

N:o l. Pag.

Ornithogalum umbellatum. 388.
Anthericum Liliago. 403.
Convallaria multiflora. 392.

Cl. 8. OCTANDRIA.

Polygonum aviculare. 406.
— Hydropiper. 424.

Cl. 10. DECANDRIA.

Sedum album. 430.

Cl. 12. ICOSANDRIA.

Dryas octopetala. 427.

Cl. 13. POLYANDRIA.

Helianthemum vulgare. 391.
Anemone Ranunculoides. 405
Ranunculus acris. 375.
— bulbosus. 387.
— nivalis. 394.
— repens. 400
— sceleratus. 413.
Trollius Europæus. 383.

Cl. 14. DIDYNAMIA.

Nepeta cataria. 410
Ballota ruderalis. 389.
Stachys palustris. 431.
Melampyrum nemorosum. 423.

Cl. 15. TETRADYNAMIA.

Cakile maritima. 407
Turritis glabra. 399.

Cl. 17. DIADELPHIA.

Lathyrus tuberosus. 382.

N:o l. Pag.

Anthyllis vulneraria. 395.
Spartium, scoparium. 421.

Cl. 19. SYNGENESIA.

Cnicus lanceolatus. 416.
— palustris. 428.
Hieracium umbellatum. 425.
Artemisia vulgaris. 417.
Anthemis cotula. 429.

Cl. 20. GYNANDRIA.

Orchis maculata. 413.
— Sambucina. 362.
Aristolochia clematitis. 377.

Cl. 21. MONOECIA.

Carex acuta. 408.
Betula nana. 379.
Fagus sylvatica. 361.

Cl. 22. DIOECIA.

Salix fragilis. 367.
— herbacea. 373.
Hippophaë Rhamnoides. 385.

Cl. 23. POLYGAMIA.

Acer campestre. 409.

Cl. 24. CRYPTOGAMIA.

Equisetum palustre. 402.
Aspidium cristatum. 390.
Osmunda regalis. 366.
Botrychium Lunaria. 372.
— rutaceum. —
Ophioglossum vulgatum. 378.
— microstichum. —
Cetraria nivalis. 384.
Conferva littoralis. 420.

REGISTER

öfver Sjette Bandet af Svensk Botanik.

A.

Aard-Ackern 332.
Acanthus mollis 363.
Acera Juss. 409.
Acer campestre 409.
Adstringerande 391. 406.
Afförande 397.
Aggregatæ pl. 364.
Aira cærulea L. 401.
Allmän Bullerblomster-Ört 383.
Allmän klotblomma 364.
Allmän Ranunkel 395.
Allmän Solhvifva 391.
Alopecurus agrestis 432.
Alstrande blommor 396.
Amentaceæ pl. 361.
Andtäppa 374.
Anemone Ranunculoides 405.
Anthemis Cotula 429.
Anthericum Liliago 403.
Anthyllis vulneraria 395.
Antidot mot Ranunkler 375.
Antyll-ört 395.
Aparine hba. Pharm. 419.
Apteks Vallört 418.
Aristolochia Clematitis 377.
Aristolochia rotunda & longa 377.
Aristolochia vulg. s. tenuis Pharm. 377.
Artemisia vulgaris 417.
Aska 415. 417.
Askar, virke till 385.
Asperifoliæ pl. 418.
Asphodèles *Juss.* 403.
Aspidium cristatum 390.
Atriplices pl. 411.

B.

Ballerbrå 429.
Ballota alba Fl. Sv. 389.
Ballota nigra L. 389.
Ballota ruderalis 389.
Bark, till garfning 361.
Barscz, Polsk soppa 363.
Benbrott 408.
Bergskrabba 364.
Berstgras 408.
Betlehems stjerna 388.
Betula nana 379.
Binka 417.
Bistyng 378.
Bitande egenskap 375.
Bitterblad 424.
Bitter Polygon 424.
Björnfloka 363.
Bi älska blommor 404. 410.
— sky vexten 429.
Blodflöd stillande 372. 418.
Blod, stockad 766.
Blod stallning 418.
Blomster för prydnad att odla 364. 375. 376. 383. 391. 393. 400—405.
Blomstergård beständig *Till.*
Blåse-Ranunkel 412.
Blå-slok 401.
Blåsor uppdragande 412.
Blå starr 408.
Blås-tång 420.
Bokpermar 361.
Bok-Träd 361.
Bonset- 406.
Boskaps-Medicin 368. 377. 389. 458. 424.
Botrychium Lunaria 372.
Botrychium Rutaceum 372.
Branca ursina 363.
Brandgul Lilja 398.
Bredbladig Latyr. 382.
Bromus littoreus 370.
Bråck 366. 378. 418.
Bränsle 361. 379. 409.
Bränsår 397. 417.
Bränvins ämne 363.
Brödämne 361.
Bunias kakile L. 407.
Bunrot 417.
Buris 417.
Bynka 417.
Byttor 361.
Bådd 379.
Bök 361.
Böna 417.
Böss- och Laddstockar 409.

C.

Caffe-substitut - 419.
CAKILE MARITIMA 407.
Calamariæ pl. 408.
Calycifloræ pl. 385.
Campanulaceæ pl. 404.
CAMPANULA RAPUNCULOIDES 369.
Campanula Rapunculus 363.
Capitati flor. 416.
Caprifolier fam. 397.
Carduus lanceolatus L. 416.
— Marianus L. 416.
— palustris L. 428.
CAREX ACUTA 408.
Carthamus 416.
Catarral-hosta 412.
Centumnodiæ hba. Pharm. 406.
Ceramium tomentosum 420.
Cerfeuil musqué 374.
CETRARIA NIVALIS 384.
Chenopodium album L. 411.
CHENOPODIUM ALBUM B. VIRIDE 411.
Chenopodium rubrum L. 411.
— viride L. 411.
Chirjonim. — 388.
Cister 391.
Cistus Helianthemum L. 391.
CNICUS LANCEOLATUS 416.
CNICUS PALUSTRIS 428.
Cœnothalami Ach. 384.
CONFERVA LITTORALIS 420.
Consolida major Pharm. 418.
CONVALLARIA MULTIFLORA 392.
Coronariæ pl. 403.
Corydales famil. *Juss.* 371.
Cruciferæ 407.
Cryptogami klassen 420.
Cynocephalæ *Juss.* 416.

D.

DAMSPELS KRONLILJA 376.
Dekokt 427.
Devil's Bit 422.
Dosor, Lådor, Virke till 409.
Dragande egenskap 405.
Dryas anemonoides, geoides, integrifolia, pentapetala 427.
DRYAS OCTOPETALA 427.
Dvergbjörk 379.
DVERG-PIL 367.
Dödkött, att borttaga 424.

E.

Elæagni *Juss.* 385.
Elaka sår 424.
Elektriskt sken 398.
Emmenagogum 417.
Engelska sjukan 366.
Epiphyllospermæ 366.
EQUISETUM PALUSTRE 402.
ERIOPHORUM ALPINUM 426.
ERIOPHORUM CAPITATUM 426.
Eriophorum Scheuchzeri 426.
— vaginatum b. 426.

F.

FAGUS SYLVATICA 361.
Fallande sot 417.
FESTUCA ARUNDINACEA 370.
Festuca elatior 370.
— pratensis 370.
Finnbär 385.
Finsk Ingefära 380.
Fisk-katsor 401.
Fjädervext befördrad 377.
FJÄLLKAMPE 414.
Fjällrapa 379.
FJÄLL-ÅNGSULL 426.
FLENKAMPE 396.
Flenslägtets kännetecken 396.
FLOCKBLOMMIG VÅRLÖK 388.
Flock-Nackel 425.
Flygsand-vext för 377. 385. 407. 421.
Flytande ögon 378.
FLÄCKIG ORKIS 413.
FLÄDER-ORKIS 362.
Fodervext för boskap 365. 370. 395-396.
— för får och getter 365. 386. 415. 429. 431.
— för svin 386.
— för Renen 394-414.
— behaglig 423-425.
— oduglig 391. 402. 408. 426. 429.
Fredags-björk 379.
FRITILLARIA MELEAGRIS 376.

Fritillaria pyrenaica 376.
Frossa, 3:dje dags 477.
Frossmedel — 373. 375. 424.
Frätsår, åstadkommande 412.
Fyllning i Ankor, Gäss 417.
Fågelmjölk (Lac avium) 388
FÅGEL-POLYGON 406.
Får mista ullen af betet 402.
FÄLTVÄDD 393.
Färg-musk 391.
— nöt 385. 409.
— rödbrun krapp 409.
— svartbrun 385.
— vigogne 387. 406.
— — dorée 410.
— violet mörk 415.
Färgkullor 429.
Färgämne, grönt 422.
— gult 371. 374. 379. 385. 395. 422. 424-425.
— rödt 373. 419.
Föda för boskap 369. 373. 400. 421. 428.
— för bi 421.
— för får 397. 404. 413.
— för getter 371. 407. 413. 430.
— för grisar och svin 361. 406. 416. 431.
— för harar 421.
— för hästar 407.
— för småfågel 406. 416.
Födämne för menniskor 363. 384. 424. 428.

G.

GALIUM APARINE 419.
Giktplågor 375.
GLOBULARIA VULGARIS 364.
Gonorré 424.
Goose grass, Clivers 419.
GRENBLADIG VÅRBRÄKEN 372.
GRUS SLOK 365.
GRÅBO 417.
Gråbön 417.
Grönkål 363. 400. 406.
Grönpil 373.
Grönsjuka, specif. för 410.
GUL BALSAMIN 371.
Gullskålar 375.
Gulsippa 405.
Gulsot 387.
Gyllenåder, blind 389.
— värkande 371. 410.
Gyratæ 366.
Gårgräs 406.
Gödningsämne 420.

H.

Hafstörne 385.
HAFTORN 385.
Halapaju 373.
Halava, Selava 373.
Hampämne 421.
Hanhenpolvi 424.
Hareris 421.
Harkummin 363.
Harväpling 395.
Hattar 401.
Heder 397.
Hedera arborea Pharm. 397.
Hederaceæ pl. 397.
HEDERA HELIX 397.
Hederartade, vext 397.
Helianthemi hba. Pharm. 391.
HELIANTHEMUM VULGARE 391.
HERACLEUM SPHONDYLIUM 363.
HIERACIUM UMBELLATUM 425.
HIPPOPHAË RHAMNOIDES 385.
Holta-Soleyg 427.
Horletta 586.
Horntistel 416.
Hudlöshet, görande 412.
Hundloka 363.
Hvalkullor 383.
HVIT BERGKNOPP 430.
Hviteteja 420.
Hvitsippa 405.
Hysteri 410. 417.
Hypophyllospermæ 366.
Håll och sting 399.
Hållrots-Ört 377.
Häckar 385. 415. 421.
Hälleknoppar 430.
Hängblomstrige vexter 361.
Häpjän-kamus 371.
Höftverk 375.

I.

IMPATIENS NOLI ME TANGERE 371.
Imperatoria Ostruthium 368.

Imperialis *Juss.* 376.
Indigo-substitut. 406.
Inhägnad 385.
Invecklande egenskap 418.
JASIONE MONTANA 404.
Jasmineæ *Juss.* 415.
Jert 380.
Jordmöss 382.
Jordnötter 382.
Jungfru Mariæ bröst, förkläde, hand, nycklar, rock 413.
Jungfru-Tvål 424.
Jättegröe 370.

K.

KÅKIL-ÖRT 407.
Kamelhårs beredning 408.
Kanan-ruoho 406.
Katt-mynta 410.
— näfta 410.
Kieru-ruoho 419.
Kissan-minttu 410.
Kjäsuxen-kämmene 413.
Kleinbirk 379.
Kling-ris 379.
Klotformiga blommor 404.
KLOTFORMIG ÄNGSULL 426.
Klängande vext 397.
KNÖL-LATYR 382.
Koiran-Kusi-Kukkainen 429.
Kolik 308.
Konvallernes karakter 392.
Konvulsioner uppväckande 412.
Korgar 401. 415.
Kortmakare 415.
KROLL-LILJA 387.
Kronblommor 403.
Kronisk Reumatism 417.
Kruoppi-ruoho 407.
KRUSKANTAD BRÄKEN 390.
KRYPANDE KLOCKÖRT 369.
Kräfta 430.
KUNGS-OSMUND 366.
Kåda (Heder-) 397.
KÄRRFRÄKEN 402.
KÄRR-KNYLÖRT 431.
Kärr-Orkis 362.
KÄRR-SELIN 380.
Kärrskälfte 402.
KÄRRTISTEL 429.
Körfvelvassla, dess tillredande 374.
Körtelsvullnader, att fördela 389.

L.

Labiatæ pl. 389.
— *Juss.* 410.
Laka ur träd, om våren 409.
Landsknektar 423.
LAPSK DRYAS 427.
LATHYRUS TUBEROSUS 382.
Laxblomster 380.
Lefversjuka, orsak till 379.
Lehmänheratim 375.
Lehmänheruttime 375.
Lemlar eller fjällmöss 379.
Lichen nivalis L. 384.
Lifmoderflöd 430.
— förslappad 406.
LIGUSTER 415.
LIGUSTRUM VULGARE 415.
Liliaceæ 376.
LILIUM BULBIFERUM 381. 398.
LILIUM MARTAGON 381.
Lilium pomponium 381.
LITEN ORMSKALLE-BRÄKEN 378.
LITHOSPERMUM ARVENSE 386.
Loppor, fly för 429.
Lukt-CitronMeliss 410.
— kryddlik 389.
— obehaglig 431.
Lukko-ruoho 372.
LUND-MELAMPYR 423.
Låsgräs 372.
Läderberedning 361. 418.
Läke-tunga 378.
Löf, ätne af boskap 385.
Lökartad Ranunkel 387.
Lök, ätlig 381. 388. 398.
Lösande kraft 397.
Lössegräs 410.

M.

Magmedel 368.
Majblomster 375.
Malört 417.
Mariugraus 384.

Marrub. aquat. acuti hba. Pharm. 431.
Maskar (hos barn) 368.
Masur (af rot) 409.
Matämne 417.
MELAMPYRUM NEMOROSUM 423
MELICA CAERULEA 401.
MELICA CILIATA 365.
Menstruation, att befordra 410.
Midsommars-blomster 375.
Mjölaktige rötter 431.
Mjölgräs 411.
Mjölkfördrifvande 397. 374.
Mjölksil 419
Mjölk-ystning 384. 416.
— ökande 374. 423.
Moderfläckar 375.
— passion 389.
Monke 404.
MONKE-ÖRT 404.
Morgonstjernor 388.
Morsus diaboli 422.
Mos, af bär 385.
Mossa-rot 380.
Motgift för bett af - - 403.
Moxa, Kinesisk 417.
— af andra ämnen 417.
Multisiliquæ pl. 383.
Munskolla, bot för 424.
MURGRÖN 397.
Mygg, skydd för 379.
Myrbjörk 379.
MÅNGBLOMMIG KONVALL 392.
Mångskidade vexter 383.
Mäster-rots-ört 368.
Mörtgräs 430.

N.

NAFVERLÖNN 409.
Natt och dag 423.
NEPETA CATARIA 410.
Neva l. Suo ohdakke 428.
Nolanaber 425.
Norsa Rasi 394.
Njursten, medel för 368. 371.
Nödbröds-ämne 431.

O.

Odling, af aardackers 382.
Ogräs 386. 400. 411. 431.
Olja, att pressa 361.
— till lampor m. m. 361.
— kakor 361.
Ondakke 416.
OPHIOGLOSSUM MICROSTICHUM & OPHIOGLOSSUM VULGATUM 378
Orchis incarnata 362.
ORCHIS MACULATA 413.
Orchis mixta 362.
— palustris 362.
ORCHIS SAMBUCINA 362.
Ormskalle 376.
ORNITHOGALUM UMBELLATUM 388.
Osmunda Lunaria 372.
OSMUNDA REGALIS 366.
Osmunda rutacea 372.
Ostkar 401.
Oäkta Rapunsel 369.

P.

Paddor, trifvas vid 429.
Paralysi, i tungan 368.
Phalangium non ramos. Pharm. 403.
Phalaris arundinacea — bulbosa — Canariensis — Capensis — minor — nodosa — paradoxa 396.
Phalaris Phleoides L. 396.
PHLEUM ALPINUM 414.
Phleum Boehmeri 396.
PHLEUM PHALAROIDES 396.
Phyteuma 404.
Pietarin Papu 423.
Pinus Cembra 363.
Piphven 365.
Pipskaft 409.
Pirunpurema 422.
Piskskaft 409.
Plica Polonica 363.
Podager, medel 377. 417.
Polygonatum 392.
Polygoneæ *Juss.* 406.
Polygon familj 406.
POLYGONUM AVICULARE 406.
Polygonum barbatum, chinense 406.
POLYGONUM HYDROPIPER 424.
Polyper 420
Polypodium Callipteris 390.

Polypodium cristatum L. 390.
Potentiller 427.
Pottaska 361.
Prognosticum, af vext 428.
Pujo 417.
Pålverk-virke 361.
Pöökki 361.

Q.

Qvartaner 368.
Qvastar 401.
Qvesgräs 363.

R.

RANUNCULUS ACRIS 375.
RANUNCULUS BULBOSUS 387.
RANUNCULUS NIVALIS 394.
Ranunculus nivalis pygmæus 394.
— pratensis Pharm. 375.
RANUNCULUS REPENS 400.
RANUNCULUS SCELERATUS 412.
Ranunculus sulphureus 394.
Ranunkel lika vexter 383.
Rapphöns, att fånga 371.
Rapunsel, oäkta 369.
Refja-gräs 400.
Reformar 375.
REF-RANUNKEL 400.
Regnkappor 401.
Renande egenskap 378.
RENKAFLE 432.
REN-TURRIT 399.
Retande, för Gallkor 372.
Reumatism 427.
Rimatæ 366.
Ronegräs 402.
Rosaceæ pl. 427.
Rotaceæ pl. 391.
Rotknölar, ätliga 382.
Rotknylar 431.
Rumpull 426.
Rus, åstadkommande 361. 363.
Ruska-Tuli ruoho 424.
Ryel Trä 379.
Rygg Ländvärk 417.
Rymarter 399.
Rypris 379.
Räckentraf 399.
Räfklor 395.
Räfspinnar 385.
Rättikor, substitut 407.
Rörvexter 408.
Rötfeber 424.
Rötter ätne af boskap 417.
— — — svin 431.

S.

Safsa-buske 366.
Salix alba, fragilis 373.
SALIX HERBACEA 367.
Salix triandra 373.
Sallat 407. 421.
SANDLILJA 403.
Sarana 381.
Sardoa 412.
Sardoniskt skratt 412.
SCABIOSA COLUMBARIA 393.
SCABIOSA SUCCISA 422.
SCANDIX ODORATA 374.
Scrofulösa svullnader 419.
SEDUM ALBUM 430.
Sedum rupestre 430.
Selinum Carvifolia 380.
SELINUM PALUSTRE 380.
Skarp smak 380. 424.
Skirre 379.
Skopinnar 415.
Skurfräken 402.
Skyddsvext 416.
Skörbjugg 307. 419. 424.
Skörpil 373.
Slemlösande 412.
Slemämne i roten 418.
Slidförande Ängsull 426.
Slinkor 420.
Slåtter-tid, tekn till 375-422.
Slöjd, virke 361.
Smak, sötbesk, vämjaktig 378. 397.
Smidighet, verkande på Läder 418.
Sminkrot 386.
Smink-ämne 386.
Smörblomster 375.
Smörbollar 383.
— ökande 423.
— ört 375.
Snip 426.
SNÄRJE-GALIE 419.
Snärjegräs 419.
Snärpegräs 419.

Snölaf 384.
Snö Ranunkel 394.
Snö-ripors föda 379.
Socker-ämne 368.
Solhvifver 387. 391.
Solögon 375.
Sopqvastar 421.
Spansk-körfvel 374.
Spanska flugor, i stället för 387.
Sparrbuske 421.
Sparris, af Rotbroddar 392
Spartium Scoparium 421.
Spenat-substitut. 411.
Spinnrockar 361.
Spränggräs, Sterbegrass 408.
Springkorn 371.
Stachys palustris 431.
Starkluktande ört 368.
Stillfrö 399.
Stinkmynta 389.
Stoppning af dynor, sadlar 408.
— i sängkläder 366.
Strandslinka 420.
Stranguri 368. 371.
Strumer, upplösande 419.
Strykspån, för knif 397.
Strålbladige vexter 418.
Sträppel 408.
Stufnings-rötter 369.
Svettdrifvande 397.
Svinknyler 431.
— molla 411.
Svullna ben 427.
Sörkullor 429.
Surtuppor 429.
Symphytum officinale 418.
Sårläkande, 364. 366. 368. 372. 378. 391. 397. 406. 417. 431.
Sår, gamla, helande 418.
Säck-väf, täg-ämne 421.

T.

Tandvärk 424.
Taura-Tera 572.
Té, brukas som 427.
Teufels Abbiss 422.
Teufels Schlüssel 372.
Thimotei gräs 414.
Tistelvexter 416.
Tobak-substitut. 374. 380.
Trampgräs 406.
Trampnäfva 406.
Trip Madame 430.
Trollius Europaeus 383.
Trädgårdsmolla 411.
Trädplantering 375.
Trä, hårdt 421.
Träjon-bräken 390.
Tufstarr 408.
Tuli ruoho 424.
Tunnkärl, att täta 408.
Tunnstäfver 361.
Turritis glabra 399.
Tusengodt 410.
Tvinsjuka (hos barn) 397.
Tvättydiga vextklassen 577.
Täpperot 363.

U.

Urindrifvande 412.
Utslag, medel för 377. 419.

V.

Vaginales pl. L. 406.
Valvatæ 372.
Vanha-Koivu 379.
Vanlig Hebakel 363.
Vanlig Ormskallbe-bräken 378.
Vanlig Våbbräken 372.
Vass svingel 370.
Vattenbinda 419.
Vattensjuk mark, tecken 426.
Vattensot 414. 229.
Vatten-tistel 428.
Vatturot-blomster 400.
Verticillatæ pl. 431.
Vesi-sara 408.
Vext, behaglig för kattor 410.
— skadlig för får 402.
Vin förfalskning 415.
Virke, hårdt och tätt 409. 415.
Vivang 379.
Viviparæ flores 396.
Vojkukka 375.
Väderdrifvande 389.
Väderstinnhet af foder 408.
Väfskedar 385.

Väfstolar 361.
Väggars beklädning utanpå 397.
VÄGTISTEL 416.
Värjbaljor 361.
Värk och hetta 378.

Y.

Ylimäinen-yrtti 368.
Ylle (vext) 420.

Å.

Åkerredskap 361.
Åkervädd 393.
Ållon (bok) 361.

Ä.

Äkta Rapunsel 369.
Ält-ranunkel 375.
Ändtarm, utfallen 406.
Ängblad 422.
— bullar 383.
— knappar 383.
ÄNG-VÄDD 422.

Ö.

Ögon, inflammerade 397.

Rättelser och Tillägg.

s. 362, r. 12. tillägg *Orchis pallens* Retz. fl. œcon. s. 478.
s. 370, s. 2. rad. 20. röt torfvor *läs* rot-torfvor.
s. 406, rad. 12. Polygon familjens *(tillägg)* slägter.
s. 418, s. 2. rad. 3. uppdragande *läs* hopdragande.

SYSTEMATISKT REGISTER

öfver alla i de Sex första Banden af detta Verk förekommande vexter.

	Tom.	Tab.
MONANDRIA.		
Salicornia herbacea.	4.	252.
Hippuris vulgaris.	5.	555.
DIANDRIA.		
Ligustrum vulgare.	6.	415.
Veronica officinalis.	3.	159.
— saxatilis.	5.	547.
— Beccabunga.	2.	127.
— Chamædrys.	4.	239.
Pingvicula vulgaris.	1.	36.
Verbena officinalis.	3.	182.
Lycopus Europæus.	4.	262.
Anthoxanthum odoratum.	1.	11.
TRIANDRIA.		
Valeriana officinalis.	1.	25.
— Locusta.	4.	252.
Iris germanica.	5.	360.
— Pseudacorus.	2.	110.
Schœnus Mariscus.	4.	275.
Scirpus palustris.	4.	237.
— lacustris.	4.	240.
— maritimus.	4.	240.
Eriophorum vaginatum.	4.	281.
— capitatum.	6	4260.
— polystachion.	3.	1826.
— alpinum.	6.	474.
Nardus stricta.	3.	114.
Alopecurus pratensis.	1.	432.
— agrestis.	6.	533.
— geniculatus.	5.	107.
Phalaris arundinacea.	2.	414.
Phleum alpinum.	6.	5.
— pratense.	1.	2.
— phalaroides.	6.	396.
Milium effusum.	3.	162.
Agrostis Spica Venti.	4.	268
— arundinacea.	2.	96.
Aira cæspitosa.	2.	132.
Melica ciliata.	6.	565.
— nutans	5.	554.
— uniflora.	5.	554.
— cærulea.	6.	401.
Poa aquatica.	1.	30.
— pratensis.	2.	88.
— trivialis.	2.	88
— annua.	2.	126
— fluitans.	2.	102
Briza media.	5.	300
Dactylis glomerata.	1.	32
Cynosurus cristatus.	1.	66.
Sesleria cærulea.	3.	210.
Festuca ovina.	2.	78.
— vaginalis.	1.	54.
— gigantea.	2.	120.
Festuca arundinacea.	6.	370.
Bromus secalinus.	3.	204.
Avena elatior.	1.	48.
— fatua.	2.	144.
— pratensis.	4.	265.
Arundo phragmitis.	2.	114.
— calamogrostis.	5.	312.
— stricta.	5.	301.
— arenaria.	2.	138.
Lolium perenne.	1.	71.
— temulentum.	3.	192.
Elymus arenarius.	1.	60.
Triticum repens.	1.	38.
— junceum.	4.	264.
TETRANDRIA.		
Globularia vulgaris.	6.	364.
Scabiosa succisa.	6.	422.
— arvensis.	5.	322.
— columbaria.	6.	393.
Asperula odorata.	4.	218.
— tinctoria.	4.	244.
Galium verum.	3.	165.
— mollugo.	5.	357.
— boreale.	2.	122.
— aparine.	6.	419.
Plantago major.	2.	93.
Sangvisorba officinalis.	5.	304.
Cornus sangvinea.	4.	235.
— Svecica.	3.	201.
Alchemilla vulgaris.	4.	261.
Cuscuta Europæa.	5.	352.
PENTANDRIA.		
Myosotis scorpioides.	1.	72.
Lithospermum arvense.	6.	386.
— officinale.	3.	177.
Anchusa officinalis.	4.	280.
Cynoglossum officinale.	5.	302.
Pulmonaria officinalis.	2.	135.
Symphytum officinale.	6.	418.
Echium vulgare.	4.	274.
Primula Veris.	1.	5.
Menyanthes 3foliata.	1.	22.
Lysimachia vulgaris.	5.	345.
Anagallis arvensis.	2.	125.
Convolvolus arvensis.	5.	341.
Polemonium cæruleum.	5.	309.
Campanula rotundifolia.	5.	397.
— latifolia.	4.	212.
— Rapunculoides.	6.	369.
Viola odorata.	1.	8.
— canina.	5.	290.
— tricolor.	1.	44.
Lonicera Xylosteum.	5.	319.
— cærulea.	5.	355.
— Periclymenum.	2.	140.

	Tom.	Tab.
Verbascum Thapsus.	2.	79.
Datura Stramonium.	1.	43.
Hyoscyamus niger.	1.	21.
Solanum Dulcamara.	1.	20.
— nigrum.	1.	61.
Chironia centaurium.	4.	219.
Rhamnus catharticus.	5.	307.
— frangula.	2.	109.
Ribes rubrum.	3.	199.
— alpinum.	4.	225.
— nigrum.	3.	189.
— Grossularia.	2.	135.
Hedera Helix.	6.	397.
Asclepias vincetoxicum.	4.	249.
Chenopodium album-viride.	6.	411.
Ulmus campestris.	1.	15.
Gentiana campestris.	4.	278.
Sanicula Europæa.	4.	245.
Daucus Carota.	2.	104.
Conium maculatum.	4.	226.
Selinum palustre.	6.	380.
Heracleum sphondylium.	6.	365.
Angelica sylvestris.	5.	305.
Sium latifolium.	3.	178.
Phellandrium aqvaticum.	3.	155.
Cicuta virosa.	2.	134.
Æthusa Cynapium.	1.	64.
Scandix odorata.	6.	374.
— cerefolium.	3.	283.
Chærophyllum sylvestre.	2.	124.
Jasione montana.	6.	404.
Impatiens Noli Tangere.	6.	371.
Imperatoria Ostruthium.	6.	368.
Carum Carvi.	2.	115.
Pimpinella Saxifraga.	3.	160.
Ægopodium podagraria.	3.	147.
Viburnum opulus.	5.	337.
Sambucus Ebulus.	4.	271.
— nigra.	1.	35.
Parnassia palustris.	3.	172.
Linum catharticum.	4.	250.

HEXANDRIA.

Allium ursinum.	4.	256.
— Schœnoprasum.	2.	89.
Lilium bulbiferum.	6.	398.
— Martagon.	6.	381.
Tulipa sylvestris.	3.	202.
Fritillaria Meleagris.	6.	376.
Ornithogalum umbellatum.	6.	388.
Anthericum Liliago.	6.	403.
Asparagus officinalis.	3.	213.
Convallaria majalis.	1.	9.
— polygonatum.	1.	11.
— multiflora.	2.	592.
Acorus Calamus.	2.	100.
Berberis vulgaris.	1.	24.
Rumex acutus.	3.	161.
— aqvaticus.	3.	209.
— acetosa.	3.	190.
Triglochin palustre.	2.	111.
— maritimum.	2.	112.

OCTANDRIA.

Epilobium angustifolium.	2.	130.
Vaccinium Myrtillus.	3.	165.
— uliginosum.	5.	331.
— Vitis Idæa.	2.	116.
— Oxycoccos.	1.	12.
Erica vulgaris.	1.	55.
Daphne Mezereum.	1.	7.
Polygonum Viviparum.	5.	336.
— Hydropiper.	6.	424.
— aviculare.	6.	406.
Paris qvadrifolia.	1.	6.

ENNEANDRIA.

Butomus umbellatus.	5.	296.

DECANDRIA.

Monotropa Hypopithys.	2.	97.
Ledum palustre.	1.	18.
Arbutus Uva ursi.	2.	85.
Pyrola rotundifolia.	5.	304.
— media.	5.	311.
— umbellata.	1.	27.
— uniflora.	3.	176.
Saxifraga granulata.	5.	357.
Saponaria officinalis.	5.	358.
Sedum album.	6.	430.
— acre.	5.	149.
Oxalis acetosella.	1.	10.
Spergula arvensis.	5.	308.

DODECANDRIA.

Asarum Europæum.	1.	31.
Lythrum Salicaria.	4.	256.
Agrimonia Eupatoria.	2.	99.
Euphorbia helioscopia.	1.	70.
— palustris.	5.	329.
Reseda Luteola.	2.	82.
Sempervivum Tectorum.	4.	260.

ICOSANDRIA.

Prunus Padus.	2.	121.
— Avium.	5.	205.
— domestica.	3.	193.
— spinosa.	3.	151.
Crataegus Oxyacantha.	3.	157.
— Aria.	3.	145.
Sorbus Aucuparia.	1.	45.
— hybrida.	4.	277.
Mespilus Cotoneaster.	5.	294.
Pyrus Malus.	4.	229.
Spiræa Filipendula.	3.	154.
— Ulmaria.	3.	189.
Rosa canina.	1.	29.
— villosa.	5.	313.
Rubus idæus.	3.	181.
— cæsius.	4.	241.
— Corylifolius.	3.	187.
— saxatilis.	5.	349.
— arcticus.	1.	26.
Fragaria vesca.	1.	16.
Potentilla fruticosa.	4.	255.
— anserina.	3.	152.

Tormentilla

	Tom.	Tab.
Tormentilla erecta.	1.	19.
Geum urbanum.	2.	94.
— rivale.	4.	231.
Comarum palustre.	5.	310.
Dryas octopetala.	6.	427
Polyandria.		
Actæa spicata.	5.	291.
Chelidonium majus.	1.	67.
— glaucium.	5.	171.
Nymphæa lutea.	4.	266.
— alba.	2.	92
Tilia Europæa.	1.	40
Helianthemum vulgare.	6	391.
Aqvilegia vulgaris.	2.	118.
Aconitum napellus.	1.	46
Delphinium Consolida.	1.	58
Anemone Hepatica.	2.	141.
— pulsatilla.	5.	292.
— pratensis.	5.	299
— nemorosa.	1.	3.
— ranunculoides.	6.	405.
Thalictrum flavum.	5.	328.
Ranunculus Flammula.	2.	117.
— Ficaria.	1.	17.
— sceleratus.	6.	415.
— nivalis.	6.	394.
— bulbosus.	6.	387.
— repens.	6.	400.
— acris.	6.	374.
Trollius Europæus.	6.	383.
Caltha palustris.	3.	200.
Didynamia.		
Ajuga pyramidalis.	4.	225
Teucrium Scordium.	4.	255.
Nepeta Cataria.	6.	410.
Glecoma Hederacea.	3.	183.
Lamium album.	1.	55.
Mentha arvensis.	4.	279
Betonica officinalis.	4.	284.
Stachys palustris.	6.	431.
Ballota ruderalis.	6.	389.
Leonurus Cardiaca.	3.	195.
Origanum vulgare.	3.	108.
Thymus Serpyllum.	3.	320.
Rhinanthus Crista Galli.	5.	348
Euphrasia officinalis.	4.	267
Melampyrum nemorosum.	6.	425.
— pratense.	4.	287
Lathræa squamaria.	5.	316.
Pedicularis sylvatica.	5.	358
Antirrhinum Linaria.	3.	196
Scrophularia nodosa.	5.	315.
Linnæa borealis.	1.	1.
Tetradynamia.		
Cakile maritima.	6.	407
Isatis tinctoria.	1.	35.
Draba verna.	5.	298.
Lepidium ruderale.	5.	321.
Thlaspi arvense.	3.	214.
— Bursa pastoris.	4.	273.
Cochlearia officinalis.	2.	87.
— armoracia.	4.	242.
Alyssum sativum.	5.	339.
Dentaria bulbifera.	5.	356.
Cardamine pratensis.	5.	350.
Sisymbrium Sophia.	3.	203.
Erysimum officinale.	3.	158.
— Barbaræa.	3.	194.
— Alliaria.	3.	208.
Turritis glabra.	5.	399.
Sinapis nigra.	2.	83.
Monadelphia.		
Malva rotundifolia.	2.	142.
Diadelphia.		
Fumaria solida.	1.	15.
— officinalis.	1.	42.
Spartium scoparium.	6.	421.
Ononis arvensis.	4.	243.
Anthyllis vulneraria.	6.	395.
Lathyrus tuberosus.	6.	382.
— pratensis.	1.	49.
— latifolius.	4.	254.
Vicia sylvatica.	2.	136.
— Cracca.	3.	166.
— Sepium.	5.	326.
Coronilla Emerus.	5.	343.
Astragalus glyciphyllus.	4.	257.
Trifolium Melilotus offic.	1.	69.
— pratense.	4.	268.
— repens.	5.	344.
— hybridum.	2.	129.
Lotus corniculatus.	5.	334.
Medicago falcata.	4.	248.
Polyadelphia.		
Hypericum perforatum.	2.	75.
— qvadrangulare.	5.	359.
Syngenesia.		
Tragopogon pratense.	3.	146.
Scorzonera humilis.	3.	212.
Leontodon taraxacum.	1.	4.
Hieracium umbellatum.	6.	425.
Cichorium Intybus.	1.	56.
Arctium Lappa.	1.	63.
Cnicus lanceolatus.	6.	416.
— palustris.	6.	428.
Serratula tinctoria.	3.	170.
Onopordon Acanthium.	4.	227.
Tanacetum vulgare.	2.	81.
Artemisia maritima.	5.	323.
— rupestris.	5.	317.
— vulgaris.	6.	417.
— absinthium.	2.	106.
Gnaphalium dioicum.	3.	148.
Tussilago Farfara.	1.	2.
— Petasites.	4.	224.
Senecio vulgaris.	5.	353.
Inula Helenium.	1.	57.
Arnica montana.	5.	185.

	Tom.	Tab.
Bellis perennis.	4.	238.
Chrysanthemum Leucanthemum.	5.	346.
Pyrethrum Parthenium.	4.	285.
Matricaria Chamomilla.	1.	50.
Anthemis Cotula.	6.	429.
— tinctoria.	1.	62.
Achillea Millefolium.	2.	74.
— Ptarmica.	3.	207.
Centaurea Cyanus.	1.	52.
— Scabiosa.	5.	327.

GYNANDRIA.

Orchis bifolia.	5.	314.
— morio.	4.	253
— mascula.	4.	220.
— ustulata.	5.	351.
— militaris.	5.	340.
— Sambucina.	6.	362.
— maculata.	6.	415.
Ophrys myodes.	5.	293.
Aristolochia Clematitis.	6.	377.
Calla palustris.	1.	39.
Zostera marina.	3.	186.

MONOECIA.

Lemna minor.	5.	324.
— gibba.	5.	324
— polyrrhiza.	5.	324.
— trisulca.	5.	324.
Sparganium simplex.	5.	342.
Carex arenaria.	3.	156.
— cæspitosa.	4.	222.
— acuta.	6.	408.
— vesicaria.	3.	216.
Typha angustifolia.	4.	234.
Betula alba.	2.	80.
— nana.	6.	379.
— Alnus.	2.	128.
Urtica urens.	3.	206.
— dioica.	1.	68.
Sagittaria sagittifolia.	3.	164.
Quercus Robur.	2.	73.
Fagus sylvatica.	6.	361.
Corylus avellana.	2.	139.
Pinus sylvestris.	2.	91.
— Abies.	4.	217.
Bryonia alba.	2.	105.

DIOECIA.

Salix pentandra.	5.	325.
— herbacea.	6.	367.
— capræa.	2.	98.
— fragilis.	6.	373.
— viminalis.	3.	211.
Empetrum nigrum.	4.	259.
Hippophaë rhamnoides.	6.	385.
Myrica gale.	2.	76.
Humulus Lupulus.	5.	332.
Populus tremula.	2.	103.

	Tom.	Tab.
Juniperus communis.	5.	289.
Taxus baccata.	4.	265.

POLYGAMIA.

Holcus lanatus.	2.	84.
— mollis.	3.	198.
— odoratus.	3.	168.
Acer campestre.	6.	409.
— Platanoides.	2.	86.
Fraxinus excelsior.	3.	175.

CRYPTOGAMIA.

Equisetum hyemale.	5.	330.
— palustre.	6.	402.
Polypodium vulgare.	1.	57.
Aspidium Filix Mas.	1.	51.
— cristatum.	6.	390.
Scolopendrium Lingua.	2.	143.
Asplenium Trichomanes.	2.	131.
— Ruta muraria.	5.	306.
Osmunda Regalis.	6.	366.
Botrychium Lunaria.	6.	372.
— Rutaceum.	6.	372.
Ophioglossum vulgatum.	6.	378.
— microstichum.	6.	378.
Lycopodium Selago.	2.	119.
— complanatum.	2.	95.
— clavatum.	1.	59.
Sphagnum capillaceum.	2.	113.
— cymbifolium.	2.	113.
Tortula ruralis.	4.	270.
Funaria hygrometrica.	4.	228.
Fontinalis antipyretica.	5.	215.
Hypnum parietinum.	4.	276.
Polytrichum commune.	2.	101.
Conferva littoralis.	6.	420.
Fucus vesiculosus.	3.	191.
— rotundus.	4.	282.
Parmelia tartarea.	2.	77.
Umbilicaria pustulata.	1.	65.
Cetraria Islandica.	1.	54.
— nivalis.	6.	384.
Peltidea aphthosa.	5.	318.
— canina.	2.	137.
Cenomyce rangiferina.	1.	47.
Lycoperdon Bovista.	5.	294.
Agaricus muscarius.	2.	108.
— alliaceus.	3.	179.
— deliciosus.	3.	173.
— torminosus.	3.	184.
— campestris.	4.	257.
— violaceus.	4.	288.
Merulius Cantharellus.	1.	28.
Boletus igniarius.	2.	125.
— fomentarius.	5.	167.
— edulis.	3.	197.
— rubeolarius.	4.	246.
— svaveolens.	4.	221.
Helvella mitra.	4.	264.
Morchella esculenta.	4.	258.

New York Botanical Garden Library
3 5185 00280 2591